Ville Ylikahri
(toim.)

ONNELLISUUSTALOUS

ONNELLISUUSTALOUS

Ville Ylikahri (toim.)

ONNELLISUUSTALOUS

VIHREÄ SIVISTYSLIITTO RY
GRÖNA BILDNINGSFÖRBUNDET RF

•HELSINKI 2010•

Julkaisija
Vihreä Sivistysliitto ry
Ruoholahdenranta 1 E
00180 Helsinki
visio@visili.fi
www.visili.fi

PULTTI – Ajankohtaiset yhteiskunnalliset keskusteluaiheet

© 2010 Vihreä Sivistysliitto ry ja kirjoittajat

Kannen kuva Plugi, takakannen kuva Dodo ry:n kaupunkipuutarha Helsingin Pasilassa
Sisällön kuvat Dodo ry, Vesa Mäkinen ja Plugi
Kansi ja taitto Heikki Sallinen

ISBN 978-952-5078-37-4

Oy Arkmedia Ab, Vaasa 2010

Julkaisu on painettu FSC-sertifioidulle Munken-paperille.

ESIPUHE

Onnellisuustalous yrittää tehdä sitä, mikä on tuntunut varsin mahdottomalta: liittää onnellisuus ja hyvinvointi talouden mittareihin ja rakenteisiin. Onnellisuustalous on kuudes Vihreän Sivistysliiton julkaisema ajatuspajajulkaisu. Se jatkaa luontevasti edellisen vuoden Green New Deal -kirjan linjalla. Green New Deal etsii uutta taloudellista aktiivisuutta, työllisyyttä ja elvytystä vihreistä investoinneista, kun taas onnellisuustalous pohtii laajemmin sitä, mihin talouspolitiikalla pyrimme.

Tässä julkaisussa mainitaan monta kertaa termi Degrowth ja sitä suomennetaan vaihtelevasti. Emme ole halunneet kirjassa kuitenkaan ripustautua yhteen termiin tai siihen, että talouskasvu olisi aina lähtökohtaisesti pahasta. Tärkeintä on, ettei politiikan tavoitteena ole yksisilmäisesti talouskasvu.

Degrowth-liike on nostanut uudelleen pinnalle jo 1970-luvulla virinneen keskustelun kasvun rajoista. Keskustelua todella tarvitaan, sillä jokapäiväinen politiikan puhe talouskasvun välttämättömyydestä liikkuu täysin eri planeetalla kuin kaikkien ymmärtämät faktat maapallon luonnonvarojen rajallisuudesta. Näiden yhdistämisessä on vielä työtä.

Vihreä Sivistysliitto katsoo, että konkreettinen askel kohti uudenlaista onnellisuustaloutta olisi se, että alkaisimme mitata onnellisuutta. Siihen on jo olemassa mittarit. Kirjamme pääartikkelissa tilastotieteilijä Jukka Hoffrén esitteleekin erilaisia malleja vaihtoehdoiksi bruttokansantuotteen mittaamiselle. Uudet mittarit loisivat politiikalle uudet tavoitteet.

Jatkossa kaivataan vielä lisätutkimusta siitä, miten suomalainen hyvinvointiyhteiskunta pystytään konkreettisesti muuntamaan sellaiseksi, että se toimii myös ilman bruttokansantuotteen loputonta kasvua.

Kiitos kaikille kirjoittajille asiantuntevista teksteistä. Kiitos myös kaikille muille, jotka ovat olleet mukana tekemässä tätä kirjaa. Kiitos jälleen opetusministeriölle, jonka tuki mahdollistaa vihreän ajatuspajan toiminnan.

Ville Ylikahri
Vihreän Sivistysliiton pääsihteeri

Sisällys

Ville Ylikahri

ESIPUHE **5**

Mikko Airto

JOHDANTO

Onnellista taloutta etsimässä **8**

Vaihtoehtoja bruttokansantuotteelle **8**

Onnellinen yhteiskunta **10**

Jukka Hoffrén

Todellisen hyvinvoinnin seurantavälineen kehittäminen **15**

Johdanto **15**

Taloustieteellisen ajattelun kehitys **19**

Talouden ja hyvinvoinnin mittarit **25**

Uudet hyvinvointimittarit **29**

Suomen hyvinvoinnin kehitys **45**

Uuden laajemman hyvinvointi-indikaattorin kehittäminen Suomelle **51**

Lopuksi **55**

Annukka Berg

Ympäristöviisas talous **59**

Johdanto: Ympäristön tila ja GPI **59**

Kestävä talous, tuotanto ja kulutus **62**

Yhteenveto ja johtopäätökset: kokeilemalla kohti kohtuutaloutta **73**

Emma Kari

Tasa-arvoiset yhteiskunnat ovat onnellisia **77**

Onnellisuustalous **78**

Tasa-arvoiset yhteiskunnat menestyvät parhaiten **79**

Taloudellisen tasa-arvon kehitys Suomessa **82**

Onnelliseen yhteiskuntaan tulonjakoa tasaamalla **84**

Antti Möller – Inari Penttilä

Yhteisöt onnellisuuden perustana **87**
Sosiaalista eläintä etsimässä **87**
Missä piilee yhteisöjen merkitys? **88**
Yhteisöt muuttuvassa maailmassa ja maailmaa muuttamassa **91**
Onnellisuustalouden käytäntöjä **95**

Arto Selkälä

Yhteiskunnallisten hallintamekanismien tiedostaminen henkilökohtaisen onnellisuuden ehtona **101**
Johdanto **101**
Onnellisen elämän mahdollisuus nyky-Suomessa? **103**
Onnellisuuden ehtojen eriytyminen **104**
Johtopäätökset **107**

Lähteet **111**

Onnellista taloutta etsimässä

1. Vaihtoehtoja bruttokansantuotteelle

Kun alkuvuodesta 2010 aloitimme Vihreässä Sivistysliitossa ajatuspajan, jonka tavoitteena oli hahmotella keinoja nostaa ihmisten onnellisuus ja hyvinvointi päätöksenteon ja poliittisen toiminnan keskiöön, olimme innoissamme. Pidimme aihetta ajankohtaisena ja tärkeänä. Maailma oli nousemassa globaalista taantumasta. Kun mietimme, oliko omakohtainen onnellisuutemme tehnyt taantuman aikana syöksyn alas ja oliko se nyt talouden tunnusmerkkien kanssa tekemässä orastavaa nousua, emme löytäneet korrelaatiota.

Vuoden edetessä ja erilaista materiaalia läpikäydessä ymmärsimme pikkuhiljaa, kuinka merkittäviä kysymyksiä olimme ottaneet ratkaistavaksemme. Emme ainoastaan kyseenalaistaneet talousjärjestelmää ja bruttokansantuotetta hyvinvoinnin mittarina, vaan samalla aloimme lähestyä kysymyksiä, kuten mikä tuo merkitystä ihmiselle. Se on jo lähellä kysymystä, mikä on elämän tarkoitus.

Vaikkemme onnistuneet kiteyttämään elämän tarkoitusta tähän kirjaan, mukaan on saatu koottua erittäin hienojen kirjoittajien arvokkaita kirjoituksia, joiden sisältöä kannattaa punnita tarkoin. Kääntelipä asiaa miten tahansa, olemme sellaisessa yhteiskunnallisessa ja historiallisessa tilanteessa, jossa nämä kysymykset ovat erittäin ajankohtaisia. Viimeistään nyt talousjärjestelmämme on tilanteessa, jossa sen toimivuuden kyseenalaistaminen ei ole vain akateemista spekulointia. On vähintään ajankohtaista, ehkä jopa yhdestoista hetki, kun poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa aletaan arvioida joitakin peruskysymyksiä toisella tavalla.

Länsimaat ovat luoneet bruttokansantuotteesta käytännössä ainoan tavan mitata valtioiden ja niiden kansalaisten hyvinvointia. Kuten Jukka Hoffrén artikkelissaan tuo ansiokkaasti esiin, bruttokansantuote on loppujen lopuksi varsin sattumanvarainen, mielivaltainen ja epäkäytännöllinen mittari. Vaikka BKT-usko on varsin voimakasta etenkin eko-

nomistien keskuudessa, sille on alettu etsiä parempia vaihtoehtoja. Pisimmällä tässä lienee Bhutanin valtio, joka on jo 70-luvulta asti pyrkinyt rakentamaan yhteiskuntansa siten, että taloutta keskeisemmällä sijalla on kulttuurinen ja henkinen hyvinvointi. Bhutanissa mitataan bruttokansantuotteen sijaan bruttokansanonnellisuutta, joka pyrkii huomioimaan myös sellaista hyvinvointia, joka jää bruttokansantuotteen ulkopuolelle.

Hyvin lyhyen ajan sisällä Bhutanin esimerkistä on alettu kiinnostua ympäri maailmaa. Britannian pääministeri David Cameron ilmoitti marraskuussa 2010 haluavansa alkaa mitata bruttokansantuotteen rinnalla myös onnellisuutta ja muuta hyvinvointia, joka jää bruttokansantuotteen kaavan ulkopuolelle. Euroopan Unioni pyrkii samaan ja myös Suomessa Mari Kiviniemen hallituksen hallitusohjelmaan kirjattiin, että ”hallitus käynnistää valmistelun kansainvälisten suuntaviivojen mukaisesti laajemman kehitysindikaattorin käyttöön ottamiseksi bruttokansantuotteen rinnalle lähivuosina. Tällaiset indikaattorit kuvaavat talouden kehityksen lisäksi inhimillistä hyvinvointia ja ympäristön tilaa” (Valtioneuvosto 2010).

Luonteva kysymys on toki, miksi bruttokansantuote ei riitä. Kirjan kaikki artikkelit käsittelevät tätä aihetta tavalla tai toisella. Mainitsemme tässä kaksi konkreettista ja arkista syytä. Ensimmäinen on se, että bruttokansantuote ei mittaa ympäristörasitusta eikä luonnonvarojen kulutusta. Yksi jatkuvan kasvun kriitikoista, Peter Victor, on huomauttanut, että elämme tilanteessa, jossa haetaan talouden kasvua, mutta talous järjestelmänä ei korreloi luonnonvarojen rajallisuuden kanssa. Sen lisäksi yhä suurempi merkitys on nk. pörssitaloudella, jonka tavoitteena on yhtiöiden markkina-arvon nousu. Tämä markkina-arvon nousu ei enää korreloi reaalitalouden kanssa. Toisin sanoen, yhä suurempi osa taloudellisesta toiminnasta keskittyy yhtiöiden markkina-arvojen kasvattamiseen ilman korrelaatiota reaalitalouteen. Reaalitalouden kasvulla on kuitenkin merkitystä esim. valtioille verotulojen muodossa, joten myös reaalitaloutta pyritään vahvistamaan. Mutta reaalitalouden kasvu ei korreloi luonnonvarojen riittävyyden kanssa. Victorin mukaan nämä kolme tasoa pitäisi saada kytkettyä toisiinsa. Talouden kasvun pitäisi olla tasapainossa luonnonvarojen riittävyyden kanssa ja pörssitalouden pitäisi korreloida reaalitalouden kanssa. Meillä on kuitenkin vain yksi planeetta, jonka rajat tulevat jossain vaiheessa vastaan. Hyvinvointia ja onnellisuutta ei ole ilman hengityskelpoista ilmaa, riittävää määrää puhdasta vettä ja ruokaa.

Toinen näkökulma bruttokansantuotteen riittämättömyydelle yhteiskunnallisen toiminnan mittarina on sen kykenemättömyys mitata ihmisten hyvinvoinnin ja onnellisuuden kokemisen tilaa. Bruttokansantuote mittaa taloudellisen toiminnan hyvinvointia, ei ihmisten. Meidän oman hyvinvointimme kannalta olisi mielekästä, että ne mittarit, joilla yhteiskunnan tilaa ja kehitystä seurataan, mittaisivat täsmällisemmin meidän elämänlaatuamme ja onnellisuuttamme. Sellainen mittari olisi myös

bruttokansantuotetta parempi ohjenuora poliittiseen päätöksentekoon.

Helposta asiasta ei toki ole kyse. Nykyinen hyvinvointijärjestelmämme tarvitsee paljon rahaa, jota saadaan taloudellisen toiminnan ansiosta. Mikäli rahaa (eli verotuloja) ei saada tarpeeksi, palvelujärjestelmä rapautuu ja ihmisten hyvinvointi heikkenee.

Keskittymällä pelkkään bruttokansantuotteen kasvattamiseen päädymme siis kuluttamaan luonnonvarat ja itsemme loppuun. Jos puolestaan emme keskity talouteen, hyvinvoinnin vahvistamista varten rakennettu palvelujärjestelmä romahtaa. Teesimme on, että olemme tilanteessa, jossa riskinä on ajautua hallitsemattomasti tilanteeseen, jossa talous ei kasva ja jossa myös luonnonvarojen niukkuudesta seuraa yhteiskunnallista epävakautta. Tuon riskin takia on vain viisasta etsiä ratkaisuja, joilla pystytään pitämään hallinnassa niin luonnonvarat, inhimillinen hyvinvointi kuin taloudellinen toimeliaisuus.

2. Onnellinen yhteiskunta

Suomen maabrändivaltuuskunta päätyi esittämään Suomen tunnettuudelle kolmea keskeistä tekijää: ennakkoluuloton suhtautuminen ongelmanratkaisuun, luontosuhteen vahvistaminen ja into oppia uutta. Tuntui siltä, että maabrändin laatijat olivat oivaltaneet parasta brändinrakentamista olevan se, että ihmiset ovat tyytyväisiä elämäänsä.

Onnellisen yhteiskunnan haikailijat kohtaavat usein kritiikkiä, joka tiivistyy siihen, ettei onnellisuutta voi määritellä, koska ihmiset ovat niin erilaisia ja pitävät erilaisista asioista. Ehkä tämän vuoksi jo USA:n perustuslain laatijat kirjasivat kansalaisten yhdeksi perusoikeudeksi ”onnellisuuden *tavoittelun*”. Tämä ennakkokäsitys ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa. Onnellisuutta on tutkittu monilla eri tavoilla ja monissa eri maissa. Tutkimukset osoittavat, että ihmisillä on eri puolilla maailmaa melko yhteneviä näkemyksiä siitä, millaista onnellinen elämä on.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkija Markku T. Hyyppää (Hyyppä 2002) alkoi lääkärinä kiehtoa, miksi Pohjanmaalla rinnakkain asuvien suomen- ja ruotsinkielisen väestön välillä on niin merkittäviä eroja elämänlaadun suhteen. Ruotsinkieliset elivät tilastojen perusteella pidempään, terveempinä ja tyytyväisempinä kuin suomenkieliset.

Hyyppä alkoi selvittää, millaisia elämäntapaeroja kieliryhmien väliltä löytyy. Hän odotti lääkärinä erojen löytyvän konkreettisista asioista, kuten ravinnosta, mutta tulokset yllättivät hänet. Oleelliseksi eroksi nousivatkin aivan toisenlaiset tekijät. Kävi ilmi, että ruotsinkieliset tekivät asioita yhdessä enemmän kuin suomenkieliset. He lauloivat kuorossa ja harrastivat yhdessä asioita. Lisäksi heidän perhesuhteensa olivat tiiviimpiä ja he kokivat oman roolinsa menneiden ja tulevien sukupolvien välissä vahvempana kuin suomalaiset.

Hyypän tutkimuksessa kuorolaulu sinänsä tuskin oli kovin oleellinen asia hyvinvoinnin kannalta. Oleellinen tekijä lienee tunne joukkoon kuulumisesta. Siitä, että kelpaa muiden joukkoon ja saa olla osa ryhmää. Ruotsinkielisillä perhe- ja lähisuhteet olivat tiiviimpiä. Toinen kuorolauluun ja harrastamiseen liittyvä tekijä on ihmisen halu käyttää osaamistaan ja olla hyödyksi. Kuoron jäsen tuntee omilla kyvyillään välittävänsä myönteisiä tunteita eteenpäin ja tuo onnea kuulijoilleen. Sellaisella on merkitystä ja merkityksen kokeminen on yksi onnen avaimista.

Suomalaisessa sosiaalipolitiikassa on havaittu sama ilmiö, minkä takia sosiaalityö onkin nykyään nimenomaan syrjäytymisen ehkäisyä. Ihminen, joka putoaa yhteisön ulkopuolelle ja kokee jäävänsä yksin, voi pahoin.

Muut tutkijat ympäri maailmaa ovat tehneet samanlaisia havaintoja. Ihmisten kokemukset hyvästä elämästä ovat enemmän yhteneviä kuin eroavia. Onnen avainten luetteloinnin voi tuntua itsestäänselvyyksien lattealta toistamiselta, mutta kun monet eri tutkimukset päätyvät samoihin lopputuloksiin, olisi tutkimusten tuloksia kenties syytä ottaa päätöksenteossa nykyistä enemmän huomioon.

Hyvin harvoin ihmiset kokevat korrelaatiota vaurauden ja onnellisuuden välillä. Taloudellinen vakaus ja turvallisuus ovat kyllä oleellisia tekijöitä, mutta ihmiset tuntuvat tiedostavan, että onnen kokemiseen ei tarvita ylen määrin rahaa.

Nykyisessä ajanhengessä ihmisillä voi olla ristiriitainen tunne, koska tuntuu siltä, että taloudellisen menestymisen tavoittelu on ainoa eetos, jota yhteiskunnalla on tarjottavana. Yritysten olemassaolon perusperiaate on taloudellisen tuoton tuottaminen omistajille. Samaan aikaan julkisen sektorin rahoitusvajeen takia toiseksi työnteon motiiviksi on noussut se, että vain työllä saadaan verotuloja palveluiden pyörittämiseen. Ei ole ihme, jos joku kokee, että ihmisen osaksi jää voiton tavoittelu työnantajalleen ja veroeurojen tavoittelu yhteiskunnalle. Vaikka veroilla rahoitetaan palveluita, joilla autetaan ihmisiä, tuo päämäärä voi vaikuttaa sen verran etäiseltä, että yksittäinen ihminen kokee itsensä vain tuotannontekijäksi, jonka persoona ja henkilökohtaiset kyvyt ovat toissijaisia. Ensisijaista on tuottaa voittoa ja veroja.

Yksi varsin ilmeinen onnellisuuden osatekijä on vapaudentunne. Se, että saa olla oma itsensä joutumatta pelkäämään omasta tai läheistensä turvallisuudesta. Voisi sanoa, että vapauden puute on yksi keskeisimpiä esteitä onnen toteutumiselle. Vapauteen liittyy sanan- ja mielipiteenvapauden lisäksi myös olemisen vapaus. Olla uskonnoton tai uskonnollinen, hetero- tai homoseksuaali, maidon tai kaakaon värinen. Vapaus kytkeytyy myös edellä mainittuun joukkoon kuulumisen merkityksellisyyteen.

Jos onni muodostuu muun muassa tällaisista asioista, niin miltä onni sitten tuntuu? Millaista onni on? Edelleen voidaan löytää yhteisiä nimit-

täjiä sille, miten ihmiset kuvailevat onnen tunnetta. Sitä kuvaillaan monesti enemmän lämpimäksi kuin kylmäksi tunteeksi. Siihen liittyy turvallinen olo ja valoisa suhtautuminen tulevaisuuteen.

Mitä meiltä yhteiskuntana puuttuu? Milloin voisimme sanoa, että suomalainen yhteiskunta on onnellinen yhteiskunta? Me olemme vapaa yhteiskunta, jossa on mahdollisuus kehittää taitojaan ja käyttää niitä hyödyksi. Me voimme harrastaa ja luoda merkityksellisiä ihmissuhteita. Meillä on kehittynyt julkinen terveydenhuoltojärjestelmä, jonka ansiosta väestön keskimääräinen eliniänodote on kohtuullisen korkea verrattaessa koko maailmaan. Lapsikuolleisuuskin on minimaalista. Silti noin 15 % väestöstä saa lääkitystä masennuksen hoitoon ja sen päälle tulevat vielä muut mielenterveyden häiriöt. Kouluviihtyvyys on Euroopan kehnointa. Pelottavan suuri osa lapsista ja nuorista kokee, ettei heillä ole keskustelukumppaneita, etenkään aikuista. Työurien pidentämisestä puhutaan, kun uraputki vuotaa työkyvyttömyyseläkkeelle alusta, keskeltä ja lopusta. Joku tässä yhtälössä ei toimi.

Ensinnäkin pitäisi hyväksyä, että yhteiskunnalla ja ”tavallisilla ihmisillä” ei voi olla erilaisia tavoitteita. Yhteiskunta muodostuu vain ja ainoastaan tavallisista ihmisistä, joilla on haaveita, tavoitteita, vahvuuksia ja heikkouksia. Palvelujärjestelmä tai julkinen sektori on olemassa vain, koska tavalliset ihmiset haluavat (haluavatko?) laittaa osan rahoistaan yhteiseen pottiin, jotta niillä hoidetaan yhteisiä asioita. Palvelujärjestelmän tehtävä on mahdollistaa onnellisuuden tavoittelu, jos mukailee Yhdysvaltain perustuslakia. Omakin perustuslakimme toteaa selkeästi, ettei vallalla ole muuta omistajaa kuin kansa. Jos olemme ajautuneet tilanteeseen, jossa järjestelmä ei toteuta tehtäväänsä, järjestelmää pitää arvioida uudestaan. SATA-komitealle oli tarkoitus antaa historiallinen tehtävä rakentaa uusi, päivitetty versio suomalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta, mutta se ei onnistunut annetussa tehtävässä. Syitä on varmasti monia ja niistä on kirjoittanut paremmin esim. Osmo Soininvaara, mutta ulkopuolisen näkökulmasta yksi syy näytti olevan se, että niin moni järjestelmän osa piti oman olemassaolonsa oikeuttamista tärkeämpänä kuin varsinaista ydinasiaa: kansalaisten hyvinvoinnin mahdollistamista.

Onnellisuusyhteiskunta rakentuu monista asioista. Sen eetoksen pitää päästä irti teollisen ajan maailmankuvasta. Ihmisten persoonallisuudelle ja erilaisuudelle pitää antaa enemmän tilaa. On ihmisiä, jotka voivat pahoin joutuessaan tekemään liikaa töitä ja ihmisiä, jotka voivat pahoin, koska eivät pääse käyttämään kykyjään. Erilaisille temperamenteille pitää antaa luontevampi mahdollisuus toteuttaa omaa tapaansa toimia. Puhutaan yhteiskunnan leppoistamisesta. Leppoistaminen ei tarkoita sitä, että kaikki alkavat tehdä vähemmän, vaan sitä, että jokainen antaa tilaa toisilleen. Niiden, jotka nauttivat vauhdikkaasta temposta, pitää antaa mahdollisuus ylläpitää vauhtiaan. Samalla niiden, jotka kaipaavat rauhallisempaa elämää, pitää antaa mahdollisuus siihen. Onnellinen yhteiskun-

ta olisi erilaisten rytmien yhteiskunta. ”Terve mieli ei työtä kaipaa, vaan tekemistä”, totesi eräs eläkeputkeen päätynyt kuuttakymmentä lähestyvä mies. Vapaa-ajan merkitys olisi onnellisessa yhteiskunnassa toisenlainen kuin tällä hetkellä. On monia, jotka valitsisivat mieluummin niukemman mutta riittävän taloudellisen toimeentulon ja enemmän vapaa-aikaa kuin niukan vapaa-ajan hyvillä tuloilla. Työn porrastaminen, osa-aikatyö ja erilaiset työelämän joustot kuuluvat onnelliseen yhteiskuntaan. Ihminen jaksaa työuralla pidempään, jos hän saa elämänpolkunsa ja -tilanteensa mukaan rytmittää työn ja vapaa-ajan suhdetta.

Poliittisen päätöksenteon osalta onnellinen yhteiskunta tarvitsisi yksinkertaisemman ja joustavamman palveluverkon. Nykyisen turvaverkon ongelmana on se, että sitä on parsittu ja kursittu erilaisilla köysillä ja ihminen jää helposti solmuun verkkoon eikä pääse siitä halutessaan irti. Tarvitaan trampoliininomainen, voimaannuttava turvaverkko, joka auttaa ihmistä uskomaan itseensä ja tulevaisuuteen.

Vuoden ajatuspajan tuloksena ei ole valmista onnellisuusyhteiskunnan mallia. Tuloksena on kuitenkin sen havainnon vahvistaminen, että uutta ajattelua tarvitaan. Emme enää voi puhua, että suuri yhteiskunnallinen murros on edessä. Olemme keskellä sitä. Ympäristö- ja ilmasto-ongelmat ovat maailmanlaajuisesti hyvin vakava ja merkittävä uhka. Planeetan kantokyky ei tule millään jaksamaan nykyisenkaltaista kulutuskeskeistä elämäntapaa kovin montaa vuotta. Olemme keskellä taloudellista murrosvaihetta, jossa valtioiden velat ja keskinäiset riippuvuussuhteet ovat poikkeuksellisen suuria. Euroalueella on niin laajoja haasteita, etteivät kaikki eurouskovaisetkaan ole enää varmoja, kestääkö rahaliitto. Maailmanlaajuinen taantuma saatiin taltutettua, mutta talous on monissa maissa vielä hyvin pysähtyneessä tilassa ja hakee suuntaansa.

Haasteemme on, että Suomi lähtisi kehittämään aitoa ”onnellisuusyhteiskuntaa”. Kohtaamisen, välittämisen ja erilaisten rytmien yhteiskuntaa.

Mikko Airto
Vihreä Sivistysliiton puheenjohtaja

Jukka Hoffrén on taustaltaan ympäristötaloustieteen kysymyksiin keskittynyt kansantaloustieteilijä. Hän on tehnyt lukuisia ympäristö- ja hyvinvoinnin taloustieteen tilastollisia ja yhteiskunnallisia sovelluksia Suomeen. Jukka Hoffrén on myös Suomen ensimmäinen ympäristöpolitiikasta väitellyt tohtori (HTT) ja Helsingin yliopiston soveltavan tilastotieteen dosentti. Hän työskentelee Tilastokeskuksessa tutkimuspäällikkönä Tilastollisessa T&K-yksikössä.

Jukka Hoffrén

Todellisen hyvinvoinnin seurantavälineen kehittäminen

1. Johdanto

1.1 BKT talouden kasvuparadigman symbolina

Tärkeimpänä hyvinvoinnin kasvun seurantavälineenä pidetään kansantalouden tilinpitoa ja sen tärkeintä indikaattoria bruttokansantuotetta (BKT). Elintason mittarina yleisesti käytetty BKT mittaa kuitenkin ennen kaikkea yhteiskunnan tavara- ja palvelutuotannon laajuutta, ei ihmisten saamaa tai kokemaa hyvinvointia. Koska talousteoriassa kaiken tuotannon oletetaan lisäävän kulutusta ja kulutuksen ihmisten onnellisuutta, on talouspolitiikassa talouskasvu (eli BKT:n kasvu) katsottu keskeisimmäksi yhteiskunnalliseksi päämääräksi.

Tilastoala on toistuvasti, mutta turhaan varoittanut, että kansantalouden tilinpito ei sovellu todellisen hyvinvoinnin ja kehityksen mittaamiseen. Varoituksista huolimatta talouden katsauksissa ja ennusteissa kehitystä kuvataan edelleen BKT:n avulla. Yhteiskunnassa kansantalouden tilinpito ja BKT onkin nostettu asemaan, johon sitä ei ole tarkoitettu. Myös tiedotusvälineet tiivistävät julkisuudessa useimmiten yhteiskunnan kehittyneisyyden BKT-lukuun kiinnittämättä juurikaan huomiota tilinpidon näkökulman rajallisuuteen. Seurauksena BKT-mittarin käytöstä on, että nykyistä talous- ja yhteiskuntajärjestelmäämme ohjaavat vääristyneet signaalit siitä, mikä todella on arvostettua ja tärkeää.

Samaan aikaan ovat globaalit ympäristö- ja ilmastonmuutosongelmat, jotka ovat seurausta yhteiskuntien liiallisesta keskittymisestä talouskasvuun, paisumassa hallitsemattomiksi. Ekonomistit ovat toki todenneet talouskasvun luonnolle ja ympäristölle aiheuttamat negatiiviset ulkoisvaikutukset, mutta näiden tarkempaan empiiriseen mittaamiseen tai analyysiin ei taloustieteessä ole juurikaan panostettu. Myös kestävän kehityksen näkökulmasta BKT:een antamat signaalit ovat vääriä: mitä kestämättömämpää taloudellinen kehitys on, sitä nopeammin BKT lyhyellä aikavälillä kasvaa. Mittarin mukaan luonnonvarojen ja ympäristön sääs-

teliäs käyttö on suorastaan haitallista.

BKT ei myöskään tee eroa tuottavien ja tuottamattomien toimintojen välillä, eikä huomioi markkinatonta ja aineetonta taloutta riittävällä tavalla. Lisäksi tulonjakokysymykset jäävät kokonaan tarkastelun ulkopuolelle. Jälkiteollinen yhteiskunta kuitenkin korostaa ihmisten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja subjektiivisia kokemuksia. Tutkimusten mukaan ihmisten henkilökohtaisesti kokemaan hyvinvointiin vaikuttavat merkittävästi esimerkiksi henkilökohtaiset ominaisuudet, ihmissuhteet sekä ihmisen vapaudet, oikeudet ja turvallisuuden tunne sekä ympäristön tila. BKT:tta käytettäessä talouden tuotannon merkitys korostuu suhteettomasti ja muut elämänlaatuun keskeisesti vaikuttavat tekijät jäävät vähälle huomiolle tai kokonaan huomiotta. Hyvinvointi onkin liian moniulotteinen ilmiö vain talouden hyödyketuotannon ja -kulutuksen kautta tarkasteltavaksi.

Viime vuosikymmenien aikana on tuotettu pitkiä listoja BKT:n ja kansantalouden tilinpidon puutteista ja ongelmista. Tästä huolimatta valtaosa ekonomisteista on ohittanut esille nostetut ongelmat, eivätkä he ole halunneet vastata taloustieteelle esitettyihin haasteisiin. Seurauksena on vääristymiä tieteellisessä tiedossa, kun taloustieteen tutkimus ja opetus on keskittynyt reaalimaailman todellisten ongelmien tarkastelun sijasta lähinnä taloustieteen keskeisten aksioomien matemaattiseen mallinnukseen.

Ekonomistien passiivisuudesta ja vastustuksesta huolimatta BKT:een rinnalle ja sitä korvaamaan on kehitetty useita toimivia hyvinvoinnin seurantamittareita ja tilinpitojärjestelmiä sekä niiden perusteella laskettavia indikaattoreita. Ne pyrkivät esittämään ratkaisuja BKT:n tunnettuihin puutteisiin hyvinvoinnin indikaattorina. Osa näistä mittareista perustuu kansantalouden tilinpidon tuottamiin tietoihin ja korjaa sen aggregaattisuureita erilaisten hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden rahallisilla arvoilla. Osa mittareista puolestaan on indeksejä, jotka kokoavat erilaista tietoa yhteen eri menetelmien avulla. Kansantalouden tilinpidon ja BKT-mittarin korvaaminen yhteiskunnan päätöksenteossa yhtä luotettavalla, mutta paremmalla hyvinvointimittarilla onkin jo tällä hetkellä täysin mahdollista, kunhan vain tarvittava yhteiskunnallinen tahtotila saavutetaan.

1.2 Beyond GDP – maailma BKT:n jälkeen

Vaikka jälkiteollista yhteiskuntaa ja taloutta kuvaavana mittarina BKT on todistetusti auttamattoman vanhentunut, ovat yhteiskunnassa keskeisissä asemissa olevien ekonomistien, yritysmaailman ja julkisen sektorin talouspolitiikan valmistelun epäilykset ja vastustus aiemmin estäneet uusien mittareiden kehittämisen ja käyttöönoton. Yhteiskunnat ovat olleet lukkiutuneita mittaamaan menestymistä BKT kasvulla. Euroopan unio-

nissa kuitenkin herättiin 2000-luvun alussa huomaamaan, että strategiat ja ohjelmat kompastuvat helposti toteutusvaiheessa, jos sopivia seurantavälineitä ja tarvittavia tilastotietoja ei ole käytettävissä. Esimerkiksi EU:ssa on havaittu, että tavoitteiden seuranta pelkästään taloustilastojen avulla on vajavaista ja antaa helposti väärän kuvan kehityksestä. Kehitystä on vaikea ohjata haluttuun suuntaan, jos sopivia seurantavälineitä ei ole käytettävissä.

Kritiikin ydin tiivistyy nobelisti Joseph Stiglitzin toteamukseen ”*BKT on vanhentunut mittari, jonka käyttö johtaa huonoihin päätöksiin*”. Marraskuussa 2007 Brysselissä järjestettiin *Beyond GDP* -konferenssi, jossa mietittiin BKT:n jälkeisten, nykyiseen yhteiskuntaan paremmin sopivien mittareiden kehittämistä. Konferenssin järjestelyistä vastasivat muiden muassa Euroopan komissio, Euroopan parlamentti, OECD ja Maailman luonnonsäätiö WWF. *Beyond GDP* -konferenssin yhteydessä Euroopan unionin talouskomissaari Joaquin Almunia totesi: ”*Nyt on oikea aika ottaa seuraava askel todellisen kehityksen mittaamisen suuntaan*”. Komission puheenjohtaja Manuel Barroso’n mukaan ”*emme voi mitata tulevaisuuden haasteita menneen maailman työkaluilla*”. (Hoffrén ja Tulokas 2008)

Ranskassa pääministeri Dominique de Villepin ehdotti jo keväällä 2007 Ranskan kansalliselle tilastovirastolle INSEE:lle sellaisten talouden kasvuindikaattorien kehittämistä, jotka ottaisivat huomioon kestävän kehityksen vaatimukset. Ranskan presidentti Nicholas Sarkozy asetti helmikuussa 2008 korkean tason asiantuntijaryhmän pohtimaan BKT:n rajoja ja kehittämään parempia mittareita talouden suorituskyvyn ja yhteiskunnan kehityksen seurantaan. *Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* -komiteaan kuului kaikkiaan viisi taloustieteen nobelistia ja muita arvostettuja talous- ja yhteiskuntatutkijoita. Komitea tunnetaan myös puheenjohtajansa Joseph Stiglitzin mukaan Stiglitzin komissiona. Komitean suositukset valmistuivat syyskuussa 2009 ja ne asettavat merkittäviä haasteita tilastotuotannon kehittämiselle. Suositusten mukaan talouden mittaamisessa painopistettä tulee siirtää tuotannon mittaamisesta laajemmin ihmisen hyvinvointiin liittyviin mittareihin.

Komitean hahmotelmien mukaan BKT:n ohella yhteiskunnan kehityksen parempi seuranta edellyttää seuraavia mittareita:

Taloudellinen hyvinvointi: Huomio kotitalouksiin, – kansantalouden tilinpitoa täydentävät mittarit. Ideaali mittari sisältää kotitalouksien markkinakulutuksen, julkiset palvelut, ei-markkinatoiminnot, vapaa-ajan arvon ja puolustautumismenot.

Ei-taloudelliset seikat: mahdollisuudet ja elämänlaatu. Esim. ajankäyttötilit.

Kestävyys; globaalit ja kansalliset kestävyyden rajoitteet pitää huomioida. Genuine Saving (GS) (eli Adjusted Net Saving, ANS) tulee olla positiivinen.

Merkittävin puute komission ehdotuksissa oli, ettei se ei rohjennut suositella ympäristöhaittojen ja -vaurioiden eli ns. ulkoisvaikutusten hinnoittelua ja sisällyttämistä muihin talousmittareihin. Kestävyyden mittaaminen jää näin erilliseksi seurannaksi, mikä ei ole kovinkaan toimiva ratkaisu. Jatkossa ympäristövarojen hinnoitteluhaasteisiin on tartuttava rohkeammin ja etsittävä niihin menetelmiä, joilla kestävän hyvinvoinnin yhdennetyn seurannan kehittäminen mahdollistuisi. Esitetyt mittarit eivät myöskään huomioi esim. ilmastonmuutoksen, saasteiden ja jätteiden määrän kasvun, luonnonvarojen liikakäytön ja luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen vakavia seurauksia. Ympäristöongelmat ja luonnon kuluminen tuotantoprosessissa pitäisi arvottaa rahamääräisesti, jotta ne voitaisiin sisällyttää hyvinvointitarkasteluun kattavasti. Näistä puutteistaan huolimatta Stiglitzin komission työ on ollut merkittävä askel eteenpäin hyvinvoinnin mittaamisessa.

Ranskan presidentti Nicholas Sarkozy ja Saksan liittokansleri Angela Merkel ovat asettuneet tiukasti kannattamaan hyvinvoinnin mittaamisen kehittämistä. Nykyisin Stiglitz-Sen-Fitoussi (SSF) ryhmänä tunnetun Stiglitzin komitean esitysten perusteella Ranskan tilastovirasto INSEE onkin käynnistänyt työn suositusten toteuttamiseksi yhteistyössä mm. Euroopan Unionin tilastoviraston Eurostatin ja teollisuusmaiden yhteistyöjärjestö OECD:n kanssa. Ranskan talousministeri on pyytänyt INSEE:ltä ja OECD:lta alan kansainvälistä koordinointia. Saksan kestävän kehityksen toimikunnan vuosittaisessa konferenssinsa 23.11.2009 liittokansleri Angela Merkel ilmoitti, että Saksaan rakennetaan, mikäli se hänestä riippuu, Stiglitzin komission ohjeistusta seuraten kestävän kehityksen tilinpitojärjestelmä. Britanniassa pääministeri David Cameron aikoo Ranskan ja Stiglitzin komitean esimerkkien innoittamana pyytää kansallista tilastovirastoa tuottamaan mittareita, jotka ottaisivat huomioon kansallisen hyvinvoinnin kehityksen. Britannia aikoo kuitenkin mennä näitä maita pidemmälle huomioimalla uudessa hyvinvoinnin mittarissa ympäristöarvojen lisäksi nimenomaan ihmisten kokeman subjektiivisen hyvinvoinnin. Cameron onkin sanonut hyvinvoinnin mittaamisen olevan ”aikamme keskeinen poliittinen kysymys”.

Stiglitzin komission työ jatkuu tällä hetkellä lähinnä ns. EU:n Sponsorship -ohjelman muodossa, johon halukkaat maat voivat osallistua. Eurostat, OECD ja INSEE tekevät läheistä yhteistyötä hyvinvoinnin mittaamisen kehittämisessä ja SSF-raportin suositusten toteuttamisessa. INSEE:ssä on myös käynnissä työ suositusten toteuttamiseksi tilastotuotannossa. INSEE:n mukaan tarvetta nopeaan reagointiin lisää se, että tilastotoimi on menettämässä uskottavuuttaan, jollei se nopeasti reagoi yhteiskunnan tietotarpeisiin. Pohjatyö uuden hyvinvointimittarin käyttöönotolle on lähtenyt nopeasti käyntiin Euroopassa.

2. Taloustieteellisen ajattelun kehitys

2.1 Uusklassinen talousteoria ja vallitseva taloustieteen näkökulma

Taloustiede ja taloustieteellinen ajattelumme perustuu yhä edelleenkin uusklassiseen talousteoriaan, joka on keskeisiltä osiltaan peräisin teollistumisen alkuvuosilta 1870-luvulta. Vaikka sen toimivuutta yleisesti epäillään ja se jopa tunnustetaan eräiltä osiltaan puutteelliseksi, ei sen tilalle ole vielä kehittynyt parempaa, korvaavaa teoriaa. Käytännössä nykyisen jälkiteollisen yhteiskunnan talouden toimintaa pyritään yhä selittämään teorialla, joka alun perin kehitettiin kuvaamaan teollistuneen yhteiskunnan talouden toimintaa. Viime vuosikymmeninä uusklassinen talousteoria on siirtynyt siinä määrin matemaattisten mallien ja menetelmien käyttöön, että ne ovat monissa kohdin jopa syrjäyttäneet varsinaiset taloustieteelliset teoriat. Samalla hallitseva uusklassinen talousteoria on loitontunut yhä kauemmaksi käytännön ongelmien ratkaisemisesta.

Uusklassinen taloustiede keskittyy tarkastelemaan taloudellisten toimijoiden, ihmisten, käyttäytymistä näiden tehdessä taloudellisia valintoja. Taustaolettamuksena on, että kunkin yksittäisen ihmisen taloudellista käyttäytymistä ohjaa pyrkimys mahdollisimman suureen omien tarpeidensa tyydytykseen. Ihmisten tarpeet oletetaan rajattomiksi: he haluavat hyödykkeitä mahdollisimman paljon. Toisaalta keinoja tarpeiden tyydyttämiseen on ihmisten haluihin ja toiveisiin nähden olemassa vain rajallinen määrä. Käytännössä voimavarojen, kuten ajan, rahan, työvoiman, luonnonvarojen ja muun pääoman rajallisuus eli niukkuus estää ihmisten kaikkien tarpeiden tyydyttämisen. Markkinahinnat määräävät viime kädessä mitä ja kuinka paljon yhteiskunnassa tuotetaan eli voimavarojen kohdistaminen tapahtuu hintasignaalien avulla. Juuri hintainformaation toiminta voimavarojen tehokkaasta allokoinnissa päätettäessä on erittäin keskeinen oletus taloustieteessä. Oikein toimiessaan hintasignaali saa aikaan myös teknologista kehitystä, joka mahdollistaa tehokkaamman ja halvemman tuotantotavan. Huomattavia poikkeamia tähän logiikkaan aiheuttavat ulkoisvaikutukset eli talouden tuottamat, yleensä negatiiviset hyödykkeet, joita markkinat eivät yksinkertaisesti ota huomioon. Ulkoisvaikutuksia ovat mm. saastuminen ja jätteiden syntyminen. Esimerkiksi jätevesiä vesistöön päästävä teollisuuslaitos aiheuttaa vesistön muille käyttäjille kustannuksia, joita laitoksen tuottamien tuotteiden hinnoissa ei kuitenkaan ole otettu huomioon. Kun tuotteiden hinta on näin todellisia kustannuksia alhaisempi, johtaa tämä täydellisessäkin kilpailutilanteessa yhteiskunnan kokonaishyvinvoinnin kannalta liian suureen tuotantoon. Tällöin talouden toiminta ei taloustieteen mukaan ole tehokasta.

Periaatteessa ihmisen hyvinvointia voidaan nostaa paitsi taloudellisilla hyödykkeillä, myös luonnon ja ympäristön tarjoamilla ilmaishyödykkeillä, joita kunkin yksilön on mahdollista hyödyntää täysin vapaasti. Yleensä taloustieteellisissä analyyseissa näiden hyödykkeiden vaikutusta hyvinvointiin ei pystytä analysoimaan puuttuvien markkinahintojen takia. Koska nämä hyödykkeet eivät ole niukkoja eikä niillä ole markkinahintaa, ei talouden markkinamekanismin toiminta johda niiden yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta järkevään hyödyntämiseen. Tämän takia niiden huomioiminen taloustieteellisissä analyyseissa vaatisi keinotekoisten hinnoittelumenetelmien käyttöä. Ekonomistit ovat kuitenkin keskittyneet tarkastelemaan vain markkinahyödykkeiden markkinoilla tapahtuvaa vaihtoa. Kuluttajan hyvinvoinnin muodostumista on havainnollistettu kuviossa 1.

Kuvio 1. Kuluttajan kokonaishyvinvoinnin osatekijät

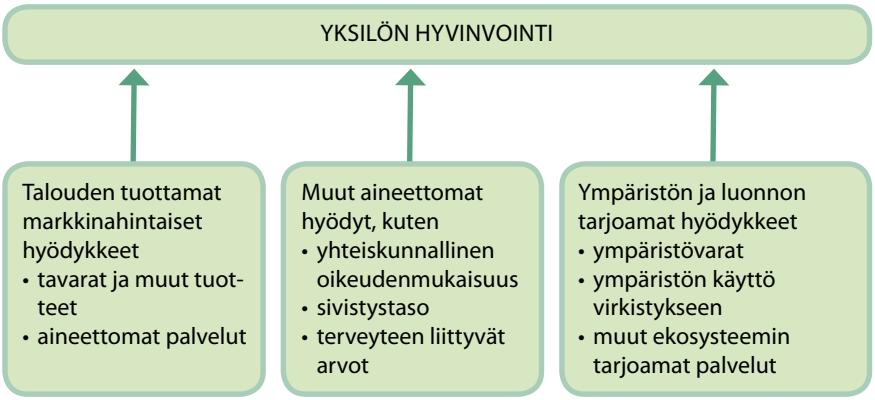

Pelkistettynä talouden tarkoitus on ihmisten hyvinvoinnin kohottaminen, joka tapahtuu maksimoimalla mahdollisuudet hankkia erilaisia hyödykkeitä. Mitä enemmän kuluttaja pystyy hyödykkeitä hankkimaan, sitä suurempi on koetun hyödyn eli hyvinvoinnin taso. Teorian mukaan työnteon kautta etsitään entistä korkeampaa tulotasoa, jotta saataisiin vastaavasti entistä korkeampi hyötytaso. Ihmisten taloudellista käyttäytymistä kuluttajina ohjaa periaate, jonka mukaan he haluavat käytettävissä olevilla voimavaroillaan hankkia itselleen mahdollisimman suuren hyvinvoinnin. Vastaavasti ihmisten toimintaa tuottajina ja hyödykkeiden tarjoajina ohjaa periaate, jonka mukaan he haluavat mahdollisimman suuren korvauksen tekemästään työstä, jotta he voivat edelleen hankkia itselleen mahdollisimman korkean tarpeidentyydytyksen (hyvinvoinnin) tason. Talouden toimintaa pitää yllä ja talouskasvun saa aikaan ihmisten pyrkimys nostaa alati tarpeidensa tyydytyksen tasoa. Kuluttaja voi lisätä kokemaansa hyötyä kasvattamalla tulojaan ja periaatteessa suurin tulojen

lisäys on aikaansaatavissa erikoistumalla jonkin tietyn hyödykkeen tuotantoon. Elintason nousun tärkeimpänä syynä taloustiede pitää työnjaon syvenemistä. Nykyinen globaali talousjärjestelmä perustuu pitkälle vietyyn työnjakoon ja erikoistumiseen. Kukin tuotantoyksikkö on yleensä keskittynyt valmistamaan vain pientä hyödykevalikoimaa ja työntekijät ovat pitkälle erikoistuneita suorittamaan vain joitakin tiettyjä työvaiheita. Kotitaloudet ostavat yhä enemmän tarvitsemistaan hyödykkeistä markkinoilta. Näin hyödykkeiden tuotanto on tehokkaampaa ja kunkin yksilön kokema hyöty suurempi kuin tilanteessa, jossa kukin joutuisi itse valmistamaan tarvitsemansa hyödykkeet. Tuotannon mittakaavan kasvaessa tuotteet voidaan useimmiten valmistaa halvemmalla kuin pienemmissä yksiköissä. Kun markkinoilta on saatavilla entistä halvempia tuotteita, pystyvät kuluttajat hankkimaan niitä enemmän, jolloin myös yksilöiden hyvinvointi kohoaa.

Hyvinvoinnin taloustieteen tutkijan A.C. Pigou katsoi jo aiemmin (1952), että hyvinvointia voidaan tarkastella tutkimalla niitä hyvinvoinnin osia, jotka voidaan suoraan tai epäsuorasti hinnoitella rahamääräisinä. Arvottamismenetelmien kehittyminen on mahdollistanut sen, että yhä useampia hyvinvoinnin osatekijöitä on voitu sisällyttää hyvinvointitarkasteluihin. Ympäristön ja luonnonvarojen osuutta tuotannossa ei yleensä huomioida uusklassisessa talousteoriassa, eikä ympäristötekijöitä myöskään sisällytetä kansantalouden tilinpitoon. (ks. esim. Dieren 1995) Tuotannon tarvitsemat raaka-aineet ovat kuitenkin lähtöisin ympäristöstä, ja ympäristöön päätyvät lopulta tuotannon ja kulutuksen jätteet. Ilman ympäristön tarjoamia ilmaishyödykkeitä ei talous voisi toimia.

2.2 Keynesin makrotalousteoria

Merkittävä haastaja uusklassiselle teorialle kehittyi 1930-luvulla suuren laman myötä. Tuolloin talouden mahdollisimman vapaata toimintaa kannattaneen uusklassisen talousteorian kykenemättömyys selittää kokonaistaloudellisia ilmiöitä ja niissä tapahtuvia muutoksia kävi ilmeiseksi. Näitä ilmiöitä nousi selittämään englantilaisen John Maynard Keynesin kehittämä makrotalousteoria, joka hylkäsi uusklassiseen talousteoriaan keskeisesti kuuluvan taloudellisen liberalismin vaatimuksen eli nk. *laissez faire* -politiikan (antaa mennä -politiikan) ja vaati julkisen vallan aktiivista puuttumista talouteen suhdanteiden tasoittamiseksi. Uuden teorian mukaan talouden kokonaiskysyntä määräsi tuotannon tason ja siten myös työllisyyden. Kysyntää säätelemällä oli mahdollista vaikuttaa muihin muuttujiin, kuten työllisyyteen, korkotasoon ja tarjontaan. Julkisen vallan toimenpiteiden oikean ajoittamisen varmistamiseksi kehitettiin apuvälineeksi kansantalouden tilinpito 1940- ja 1950-luvuilla.

Jälleenrakennuksen päättyessä ja teollisuusmaiden liberalisoidessa talouksiensa toimintaa havaittiin Keynesin makrotalousteorian selitysvoi-

man heikkeneminen erityisesti 1960-luvun lopulta lähtien. Teoria ei enää vastannut uusia olosuhteita ja se katsottiin nopeasti monilta keskeisiltä osiltaan pätemättömäksi. Keynesiläisyyden haastajaksi nousi 1970-luvulta alkaen nk. monetaristinen talousteoria, joka ihannoi markkinoiden mahdollisimman vapaata toimintaa ja katsoi valtiovallan toimien vain lisäävän talouden häiriöitä. Julkisen vallan tehtäväksi jäi teorian mukaan vain rahan tarjonnan pitäminen vakaana, jolloin myös talous pysyisi vakaana. Monetaristinen ajattelutapa painotti raha- ja finanssipolitiikan merkitystä yhteiskunnan muiden sektoreiden kustannuksella. Finanssikriisin myötä vuodesta 2008 alkaen monetaristien suosittaman talouspolitiikan on voitu havaittavan kasvattaneen merkittävästi talouteen liittyviä riskejä ja epävarmuuksia. Pelkästään raha- ja finanssipolitiikan keinoin on tulevaisuudessa entistä vaikeampaa tai jopa lähes mahdotonta ohjata reaalitaloutta. Tällä hetkellä kansantaloustieteen piirissä ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä makroteoriaa, vaan makrotalouden ilmiöitä tarkastellaan paljolti uusklassisen talousteorian ajatusten sekä vakiintuneiden yhteiskunnallisten uskomusten pohjalta.

2.3 Taloustieteen murros 2010-luvulla: Onnellisuus ja hyvinvointi taloustieteen keskiöön

Maailman väestöräjähdys, fossiilisten polttoaineiden hupeneminen ja globaalit ympäristöuhat, kuten ilmastonmuutos, elintarviketuotannon kriisi ja ympäristöongelmien kärjistyminen ovat tällä hetkellä koko ihmiskunnan, mutta erityisesti länsimaiden keskeisiä ongelmia, jotka uhkaavat nykyistä hyvinvointiamme. Uusklassisen taloustieteen vastauksena näihin kaikkiin haasteisiin on talouskasvu. Talouskasvu vähentää köyhyyttä ja työttömyyttä, talouskasvun tuoma vauraus saa väestöräjähdyksen taltutettua ja vain riittävä talouskasvu mahdollistaa ympäristönsuojelun. Oletuksena on tällöin, ettei talouskasvulla ole mitään rajoitteita. Todellisuudessa globaali talous on kuitenkin osa maapallon rajallista ekosysteemiä, mitä talouskasvun nykyisenkaltainen talouskasvu ei lopulta pysty ylittämään. Tällöin globaali talous alkaa ylihyödyntää ekosysteemejään pitääkseen talouskasvua yllä. Seurauksena on ihmisten hyvinvointia laskevaa, ns. kurjistavaa taloudellista kasvua, joka tuottaa haitakkeita eli negatiivisia hyödykkeitä nopeammin kuin positiivisia hyödykkeitä. Maailman luonnonsäätiön WWF:n mukaan ihmiskunta ja etenkin suurin osa länsimaista kuluttaa jo nyt yli maapallon ekologisen kantokyvyn. YK:n kehitysohjelman äskettäin julkaiseman arvion mukaan ihmiskunnan aiheuttamien ulkoisvaikutusten arvo ekosysteemeille on runsaat 6 000 miljardia dollaria. Merkittävä osa yritysten tuloksista on peräisin siitä, että ne käyttävät ilmaiseksi tai alihinnoiteltuja maapallon tarjoamia hyödykkeitä. On helppo nähdä ettei talouskasvun jatkaminen entisin keinoin ole enää kauaa mahdollista.

Uusklassisen talousteorian mukaan hintamekanismin toiminta estää talouskasvua ajautumasta umpikujaan. Kun jonkin tuotantopanoksen varanto pienenee, nousee sen markkinahinta, jolloin siirrytään käyttämään korvaavia panoksia. Käytännössä kaikkien luonnon ja yhteiskunnan tarjoamien palveluiden hyödyntämisen aiheuttamien ulkoisvaikutusten määriä ja hintoja ei oteta huomioon, jolloin niiden markkinahinnat pysyvät keinotekoisesti huomattavasti alhaisempina kuin niiden todelliset hinnat. Kun ulkoisvaikutuksia ei huomioida, ei myöskään hintamekanismi toimi teorian mukaisella tavalla. Ulkoisvaikutusten määrä kasvaa nopeammin kuin talouden tuottamien hyödykkeiden arvo ja kuluttajien ja koko yhteiskunnan hyvinvointi heikkenee. BKT:n mittaama talouden tuotos ei tällöin lisää kulutusta ja hyvinvointia kuten uusklassinen taloustiede yhä olettaa. Tilanne johtaa talouden tehottomaan toimintaan ja hyvinvointitappioihin.

Keskeisenä ongelmana on se, että tähän asti kulutuksen kasvu on aina kumonnut ne parannukset, jotka on saavutettu luonnonvarojen ja energian tuotannon ja kulutuksen ekotehokkuudessa. Käytännössä kun hyödykkeitä on saatavissa enemmän, hankitaan niitä tai muita hyödykkeitä aina vain enemmän riippumatta siitä, nostavatko ne tosiasiassa hyvinvointia. Tämän *Jevonsin paradoksin* nimellä tunnetun ilmiön esitti vuonna 1865 englantilainen William Stanley Jevons kirjassaan *The Coal Question*. Jevonsin paradoksi osoittaa, miksi talouskasvun ja kestävän kehityksen yhteensovittaminen on käytännön tasolla mahdotonta. *Khazzoom-Brookes oletus* vahvistaa saman havainnon pätevän uusklassisessa kasvuteoriassa eri oletuksin. Tehokkuuden kasvun aikaansaamaa kulutuksen lisäystä kutsutaan rebound -vaikutukseksi. Uusklassisen talousteorian oletus kuluttajien pyrkimyksestä maksimaaliseen tarpeiden ja mielihyvän tyydytykseen talouden tuottamien hyödykkeiden avulla johtaa maailmantalouden maksimaaliseen laajentumiseen luonnon kustannuksella. Kulutuspakon seurauksena kulutetun materiaalin ja energian määrä kasvaa jatkuvasti.

Nykyisen talouskasvun ongelmat konkretisoituvat nykyisten hyvinvointivaltioiden rahoitusongelmissa, sillä talouskasvu lisää myös julkisia menoja ja hyvinvointipalvelujen kysyntää. Useissa EU-maissa on vaadittu julkisen sektorin rajuja säästötoimia talouden alijäämien korjaamiseksi. Esimerkiksi Britanniassa maan julkista sektoria aiotaan lähivuosina supistaa rajusti siten, että useimmat ministeriöt joutuvat leikkaamaan budjettejaan 25–40 prosentilla. Saavutettua hyvinvointipalvelujen tasoa siis supistetaan tietoisesti, jotta talouskasvun jatkumiselle entisellään luotaisiin edellytykset. Samalla ajatellaan yhä useampien valtion tehtävien olevan siirrettävissä kolmannen sektorin vapaaehtoisten hoidettavaksi siitä huolimatta, että samaan aikaan julkinen sektori vähentää tukeaan järjestöille ja yhteisöille. Pahimmillaan monet hyvinvointivaltion keskeiset tehtävät jäävät kokonaan hoitamatta. Koska julkisen sektorin menojen ja hyvinvointipalvelujen kysynnän kasvu ylittävät nykyisellään talouskasvun

tuoman lisärahoituksen, joudutaan julkisia hyvinvointipalveluja jatkuvasti karsimaan. Nykyisenkaltaiseen talouskasvuun orientoiduttaessa tämä on myös pysyvä olotila sillä talouskasvu piiskaa myös julkiset menot entistä suurempaan kasvuun. Käynnissä on siis kilpajuoksu jota hyvinvointipalvelut eivät voi lopulta voittaa. Talouskasvun jatkaminen nykyisellään näyttää siis edellyttävän hyvinvointipalvelujen supistamista. Hyvinvointivaltioajatuksen kannalta tällainen kurjistava kasvu ei ole tavoiteltava kehityssuunta.

Vuonna 2008 alkaneen maailmanlaajuisen finanssi- ja talouskriisin ja sen mukanaan tuoman talouden murroksen myötä on myös talouskasvun kritiikki entisestään vahvistunut. Talouskasvun haittojen minimoimiseksi esille on noussut ajatuksia elämän hidastamisesta (slow), tyytymisestä alhaisempaan kulutustasoon (downshifting) ja degrowth-ajattelu, joka tarkoittaa tietoista ja suunnitelmallista talouskasvusta tavoittelemisesta luopumista. Tavoitteena on etsiä keinoja, joilla hyvinvointia voidaan parantaa ilman nykyisenlaista talouskasvua. Degrowth-ajattelun tarkoituksena onkin ihmisten hyvinvoinnin kannalta turhan ylikulutuksen karsiminen elintapoja yksinkertaistamalla ja pyrkimällä tietoisesti kohden ekologisesti kestävää, sosiaalisesti oikeudenmukaista ja tasa-arvoista yhteiskuntaa, jossa hyvinvointi ei ole riippuvainen talouden ja kulutuksen kasvusta. Pyrkimys koskee etenkin länsimaita, joissa käytettävissä olevat kulutusmahdollisuudet ylittävät nykyisellään ekologisesti kestävät kulutusmahdollisuudet. Siinä missä vanhakantainen talouskasvuideologia ajaa ihmisiä kuluttamaan mahdollisimman paljon, lähtee talouslaskuajattelu siitä, ettei ole tarvetta pyrkiä kuluttamaan yli sen, mitä perustarpeiden täyttäminen vaatii. Lisää hyvinvointia on saavutettavissa kohtuullisin kustannuksin lisäämällä vapaa-aikaa, itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia ja vähentämällä ympäristöhaittoja. (ks. esim. Latouche 2010)

Siinä missä vallitseva talouskasvuideologia suosii ihmisten välistä kilpailua, ahneutta ja itsekkyyttä, esittää degrowth-ajattelu vaihtoehdoksi mahdollisuutta henkisesti rikkaampaan, kiireettömämpään, terveempään, yhteisöllisempään, muita ihmisiä ja luontoa kunnioittavaan elämään. Tämän taas edellyttää sosiaalisen luottamuspääoman kasvattamista itsekkyyttä ja ahneutta vähentämällä. Yksilön päätöksenteon pohjana ei voi enää olla ajatus ”se mikä hyödyttää minua juuri nyt hyödyttää myös koko yhteiskuntaa, sillä se luo talouskasvua”, vaikka tämä suoranaisesti vahingoittaakin muita ihmisiä ja ympäristöä. Olisi siis pyrittävä yhteiskuntaan, jossa kaiken taloudellisen päätöksenteon tavoitteena on ns. win-win-win-tilanne, jossa päätöksestä hyötyvät päätöksentekijä itse, muut ihmiset ja luonto. Tämä haastaa uusklassisen talousteorian keskeisen uskomuksen, jonka mukaan kuluttajien käyttäytyminen perustuu aina henkilökohtaiseen ahneuteen. Edistyminen kohden tätä tavoitetta vaatii koko taloustieteellisen ajattelumme ja etenkin sen seurantavälineiden perusteellista uudistamista.

3. Talouden ja hyvinvoinnin mittarit

3.1 Kansantalouden tilinpito ja BKT-mittari

Kansantalouden tilinpito ja sen tärkein mittari BKT tarkoitettiin alun perin Keynesin makrotalousteorian apuvälineeksi toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakentamisen tarpeisiin, jolloin talouden mahdollisimman suurta kasvua pidettiin tärkeimpänä yhteiskunnallisena tavoitteena. Ihmisten elintasoa katsottiin voitavan parantaa nopeimmin massatuotannon kasvattamiseen perustuvan talouskasvun kautta. Tulokset olivat aluksi myönteisiä; pitkälti BKT:n ohjaamana talous pidettiin kasvavalla kehitysuralla ja tämä nosti kansalaisten hyvinvointia mahdollistaen aineellisen kulutuksen, koulutuksen, sivistyksen ja terveydenhuollon tason nostamisen sekä vapaa-ajan määrän voimakkaan kasvun.

Taloudellista kasvua on 1950-luvulta lähtien kuvattu kansantalouden tilinpitoon sisältyvän BKT-mittarin avulla. Vaikka BKT-mittaria on sittemmin pyritty kehittämään yhteiskunnan muutoksia vastaavaksi, on se keskeiseltä perustaltaan yhä oman aikansa tuote. Käytännössä taloudelliset toimijat seuraavat BKT:n kehitystä hyvinkin tarkkaan ja pienetkin muutokset saattavat aiheuttaa merkittäviä muutoksia heidän käyttäytymisessään. (Hoffrén ja Tulokas 2008) Yksinkertaistettuna BKT:n laskentakaava on seuraava:

$$\mathbf{BKT = C + I + G + X - M,}$$

missä C on yksityinen kulutus, I on investoinnit (=säästäminen), G on julkisen sektorin kulutusmenot, X on vienti ja M tuonti. BKT sisältää kotitalouksien saamat tulot, jotka kulutetaan hyödykkeiden hankintaan markkinoilta, säästämiseen ja julkiseen kulutukseen (mikä rahoitetaan pääsääntöisesti verotuksella), sekä viennin arvon vähennettynä tuonnin arvolla. BKT kertoo maassa tiettynä ajanjaksona tuotettujen tavaroiden ja palvelusten yhteenlasketun arvon niiden lopullisessa käytössä. BKT:n laskeminen perustuu systemaattisesti laadittuun laskentajärjestelmään, kansantalouden tilinpitoon. Tilinpidon avulla seurataan tapahtunutta taloudellisten voimavarojen allokointia sektoreittain. Globalisaation supistaessa kotimaisen tavaratuotannon osuutta, korostuvat kansantalouden tilinpidossa yhä enemmän tuonnin ja viennin merkitys.

Kun alun perin BKT suunniteltiin talouspolitiikan seurantavälineeksi, näyttääkin nyt siltä, että seurantaväline ohjaakin politiikkaa. Talous- ja yhteiskuntapoliittinen päätöksenteko on lukkiutunut ajatukseen loputtomasta kasvusta, joka todentuu BKT:n jatkuvana kasvuna. Pienikin hidastuminen talouskasvussa tai puhe nollakasvusta saa uusklassiset ekonomistit suorastaan kauhistumaan. Tavoitellessaan BKT:n kasvattamista

menestyksekäs talouspolitiikka pyrkii nyt kannustamaan kuluttajia kuluttamaan, kasvattaa väestön ja työvoiman määrää, laiminlyö ympäristönsuojelua sekä pitää raaka-aineiden ja energian hinnat alhaalla ja näin turvaa niiden mahdollisimman suuren kulutuksen. Lisäksi pyritään jatkamaan toimivan, mutta vanhentuneen ja saastuttavan tekniikan käyttöä, kun taas uusi, kalliimpi ympäristöä säästävä teknologia näyttää muodostavan uhkan talouskasvulle.

3.2 Vihreä bruttokansantuote, Vihreä BKT

BKT-laskelmien puutteet taloudellisen toiminnan seuraamisessa sekä etenkin luonnonvarojen sekä muiden arvokkaiden ympäristövarojen olemassaolon ohittaminen tilinpidossa koettiin jo 1970-luvulla niin suuriksi ongelmiksi, että heräsi ajatus korjatun kansantalouden tilinpidon laatimisesta ja vihreästä BKT:sta. Ne huomioisivat mm. luonnonvarojen vähentymisen ja saastumisen kasvavat haitat (ulkoisvaikutusten kustannukset) ja varoittaisi näin yhteiskuntaa ennakolta ongelmien kärjistymisestä. Vuonna 1993 julkaistiin ensimmäinen versio Yhdistyneiden kansakuntien kehittämästä yhdistetystä talouden ja ympäristön tilinpidosta, jolle oli luotu puitteet vuoden 1992 Rion huippukokouksessa. Yhdistetty ympäristön ja talouden tilinpitojärjestelmä (System of Integrated Environmental and Economic Accounting, SEEA) oli satelliittitilinpito, joka täydensi perinteistä kansantalouden tilinpitoa. Se oli kattava yritys linkittää toisiinsa perinteiset talouden tuotantotilit ja luonnon resurssit. SEEA:n käsitteistö ja esitystapa seuraa mahdollisimman tarkasti kansantalouden tilinpitoa, joten kansantalouden tilinpidon aineisto on suoraan verrannollinen ympäristökorjattuun aineistoon. Tämä yhdenmukainen luokittelu kehitettiin helpottamaan ympäristömuuttujien yhdistämistä taloustilastoihin. SEEA-järjestelmä tarkoitettiin pikemminkin täydentämään kuin korvaamaan perinteistä kansantalouden tilinpitoa. SEEA93:n oli myös tarkoitus tulevaisuudessa olla kiinteä osa kansallisia päätöksentekojärjestelmiä. (Dieren 1995) SEEA sisälsi myös ”vihreän” kansantuotteen, jonka laskeminen edellytti tietoja ympäristömuutoksista. Koska useimmilla ympäristön ihmisille tarjoamilla hyödykkeillä ei ole markkinahintaa, oli SEEA:n suurin ongelma luonnonvarojen ja ympäristön oikea hinnoittelu. Ympäristökorjatun nettokansantuotteen laskentakaava on seuraava:

Bruttokansantuote BKT (Gross Domestic Product, GDP)
– Totannontekijätulot muualta maailmasta
– Epäsuorat verot muualta maailmasta
= **Bruttokansantulo BKTL (Gross National Product, GNP)**
– Kiinteän pääoman kuluminen
= **Kansantuote (National Income, NNI)**

– Ympäristönsuojelumenot
– Ympäristövarojen muutosten arvot
= **Ympäristökorjattu kansantuote (Environmentally adjusted domestic Product, EDP)**

Yhdysvaltojen kauppaministeriön alainen taloudellisten analyysien virasto (BEA) aloitti huhtikuussa 1994 SEEA:n mukaisen yhdistetyn ympäristö- ja taloustilinpitokehikon kehittämistyön. Tarkoituksena oli ottaa kaikki ulkoiset kustannukset huomioon, jotta saataisiin parempi kuva kansankunnan vauraudesta ja kestävästä tulosta. Käytännössä ensimmäisen SEEA-suosituksen käyttöönotto kaatui Yhdysvalloissa keinotekoisten hinnoittelumenetelmien kehittymättömyyteen, jotka vaativat ratkaisuja ennen kuin tilinpito voitaisiin ottaa käyttöön. Myöskään EU-maissa SEEA-suositusta ei otettu samasta syytä käyttöön. Käsikirjan uudistetusta SEEA2003-järjestelmästä laatii nk. Lontoon ryhmä, joka koostuu lähinnä teollisuusmaiden ja kansainvälisten järjestöjen vihreästä BKT:ta kiinnostuneet asiantuntijat. Parhaillaan valmisteilla on jo kolmas SEEA-suositus nimeltään SEEA2012. Vihreä nettokansantuote, Environmentally Adjusted (Net) Domestic Product, (EDP) ei ole enää 2003 ja 2012 suosituksissa SEEA-järjestelmän päämääristä tärkein. Vuoden 2003 raportissa suhtaudutaankin uuteen mittariin varauksella. (Bartelmus 2003; Heal & Kriström 2005)

3.3 Kohti todellisen hyvinvoinnin mittaria

Hyvinvointivaltion keskeisenä päämääränä on kaikkien kansalaistensa hyvinvoinnin parantaminen. Jälkiteollisessa yhteiskunnassa talouden toiminnan haitalliset vaikutukset ovat kärjistyneet elintason ja maapallon väestönkasvun seurauksena. Ylipäätään positiivinen yhteys massatuotantoon perustuvan talouskasvun ja ihmisten hyvinvoinnin välillä näyttää tarkastelluissa länsimaissa katkenneen 1970- ja 1980-lukujen aikana. BKT:n todentama talouskasvu ei enää lisääkään ihmisten kokemaa hyvinvointia tai heidän vapaa-aikaansa, vaan etupäässä talouden aiheuttamia yhteiskunnallisia epäkohtia ja ongelmia sekä ympäristöhaittoja. Hyvinvoinnin mittaamisessa tulisikin huomioida koko joukko tekijöitä, joista ei tähän asti ole piitattu. Lukuisten tutkimusten mukaan olemme saavuttaneet sen pisteen, jonka jälkeen elintason, ts. tulojen ja kulutuksen, kasvu ei enää tietyn tulotason saavuttamisen jälkeen lisää ihmisten onnellisuutta tai hyvinvointia (ks. esim. Kahneman & Deaton 2010).

Ihmisten onnellisuutta tutkineet amerikkalaiset tutkijat Lubomirsky, Sheldon ja Shackade (2005) katsovat ihmisten onnellisuuden koostuvan kolmesta eri tekijästä: olosuhteista, tarkoituksellisesta toiminnasta ja niin kutsutusta set pointista. Set point kuvaa ihmisen biologista, perintötekijöiden pohjalta määräytyvää perusonnellisuuden tasoa, jolle ihmisen onnelli-

suus pyrkii aina luontaisesti palautumaan, vaikka se hetkellisesti vaihtelisi ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta. Kuviossa 2 on esitetty Lubomirskyn ym. (2005) esittämä ihmisten kokeman onnellisuuden jakautuma eri osa-alueiden suhteen.

Kuvio 2. Onnellisuuden osatekijät

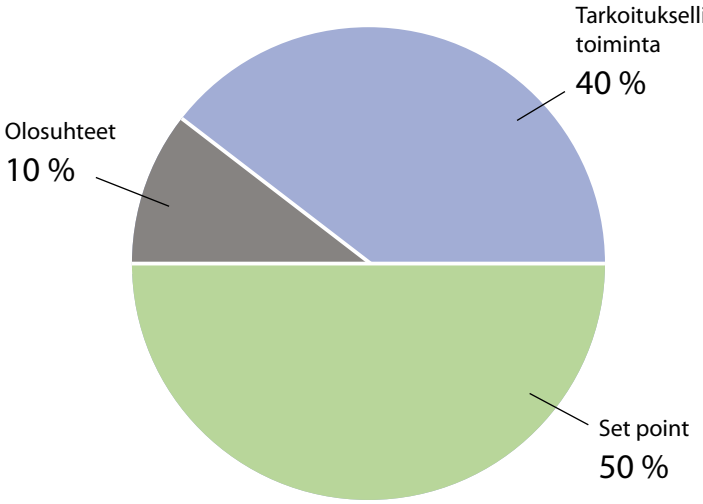

Set point määrittää puolet ihmisen kokemasta onnellisuudesta ja n. 40 prosenttia määräytyy tarkoituksellisen toiminnan perusteella. Tarkoituksellista toimintaa tarjoavat palkkatyö, koti- ja vapaaehtoistyö, opiskelu ja harrastukset. Olosuhteet, mikä pitää sisällään myös yksilön taloudelliset olosuhteet, määräävät vain 10 prosenttia onnellisuudesta. Tutkimusten mukaan näyttääkin siltä, että ainakin kehittyneissä länsimaissa hyvin pieni osa ihmisten onnellisuudesta tai hyvinvoinnista määräytyy tulojen ja kulutuksen perusteella. Huomattavasti merkityksellisempiä ovat itsensä toteuttaminen, perhe, ystävät ja muut sosiaaliset suhteet sekä vapaa-aika. Kuitenkin talouskasvuideologia painottaa palkkatyön ja tulojen hankkimisen ensisijaisuutta muiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien kustannuksella. Työnjaon syveneminen ohjaa ihmiset keskinäiseen kilpailuun kouluttautumisessa ja työelämässä, joissa pärjäämistä vertaillaan palkkatulojen suuruuden avulla. Samalla muut hyvinvoinnin osa-alueet kärsivät ja ihmiset ovat suurista tuloista huolimatta monesti onnettomia. Hyvinvoinnin mittaamisen kannalta olisikin tärkeää ottaa ihmisen olosuhteiden seurannan lisäksi huomioon hänen mahdollisuutensa ns. tarkoitukselliseen toimintaan.

Järjestelmään tulisi sisällyttää sellaisia hyötyyn ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, jotka jäävät markkinoilla tapahtuvan vaihdannan ulkopuolelle, esimerkiksi kotityön arvo ja ympäristöhyödykkeiden tuottamat palvelut sekä tasainen tulonjako. Jos yhteiskunnassa vain yksi tai muutama henkilö korjaa talouden kasvun hedelmät, ei kansakunnan

kokonaishyvinvoinnin voida todellisuudessa katsoa kasvavan. Kestävän kehityksen näkökulmasta hyvinvointimittarin tulisi myös ohjata meitä lähemmäs luonnon kannalta kestävää hyvinvoinnin tasoa. Hyvinvoinnin seurantajärjestelmän pitäisi mahdollistaa myös se, että tuotannon tuottamia arvoja tulisi voida suhteuttaa aiheutettuihin todellisiin kustannuksiin, joihin myös ympäristökustannukset lukeutuvat. Mittareiden tulisi olla myös siten laadittuja, että niiden avulla voidaan seurata poliittisten päätösten tehokkuutta.

4. Uudet hyvinvointimittarit

4.1 Hyvinvointimittareiden historia

Taloudellisten hyvinvointi-indikaattoreiden taustalla on taloustieteen nobelisti John Hicksin (1904–1989) vuonna 1948 esittämä määritelmä kestävästä tulosta. Kestävä tulo on suurin mahdollinen määrä, jonka henkilö tai talous voi kuluttaa yhden periodin aikana vähentämättä seuraavan periodin kulutustaan. Näiden mittareiden tarkoituksena onkin seurata nimenomaan yhteiskunnan kestävää taloudellista hyvinvointia ja mahdollisuuksista ylläpitää vastaavaa hyvinvoinnin tasoa myös tulevaisuudessa. Hyvinvointitarkastelujen laajentaminen tulevaisuuteen on tärkeää, sillä monet, esimerkiksi ympäristöön kohdistuvat vaikutukset, ovat pitkäkestoisia ja vaikeasti ennakoitavia. Kestävän kehityksen politiikan toteuttaminen edellyttää, että ne tulisi ottaa hyvinvointitarkasteluissa nykyistä laajemmin huomioon.

Hyvinvointi nähdään nykyään yksilöä koskevana, moniulotteisena, eri tekijöistä koostuvana ilmiönä. Mahdollisia hyvinvoinnin komponentteja ja osatekijöitä on eritelty lukuisia ja niiden perusteella on laadittu erilaisia mittareita. Hyvinvointia on perinteisesti tarkasteltu joko ihmisen tarpeiden tai käytettävissä olevien resurssien ja voimavarojen kautta. Nykyään hyvinvointia lähestytään yhä useammin subjektiivisesta, ihmisen omaan kokemukseen perustuvasta näkökulmasta. Ensimmäinen hyvinvoinnin mittareiden kehittämisaalto 1970-luvun alussa toi mukanaan useita hyvinvoinnin ja onnellisuuden mittareita. Sen myötä myös syntyi Bhutanin *Bruttokansanonnellisuus* (Gross National Happiness, GNH) ja Nordhausin ja Tobinin *Taloudellisen hyvinvoinnin mittari* (Measure of Economic Welfare, MEW). MEW:n lähtökohtana oli taloustieteelle keskeinen ajatus siitä, että ihmiset saavat hyvinvointia kuluttamistaan hyödykkeistä. Nordhaus ja Tobin ottivat MEW:in pohjaksi kulutuksen. Kulutuksen tuottamaa hyötyä Nordhaus ja Tobin korjasivat kotityön, vapaa-ajan ja kestokulutushyödykkeiden hyödyille sekä urbanisoitumisen haitoille arvioiduilla taloudellisilla arvoilla. He myös vähensivät kulutuksen tuomasta hyvinvoinnista joitakin kulutuseriä, joiden he katsovat ole-

van ennemmin ”valitettavia välttämättömyyksiä” kuin todellista lisäystä hyvinvointiin. Tällaisina he pitivät esimerkiksi maanpuolustuksen ja työmatkojen kustannuksia. Ympäristökysymyksiä ei juurikaan huomioitu MEW:issä. (Rättö 2008)

Ympäristöasiat saivat enemmän painoarvoa Zolotasin vuonna 1981 esittämässä, suuresti MEW:iä muistuttavassa *Hyvinvoinnin taloudellisten ulottuvuuksien indeksissä* (Index on Economic Aspects of Welfare, EAW). EAW oli myös ensimmäinen mittari, johon sisältyi arvio luonnonvarojen kulumisen kustannuksista. Koska sekä MEW että EAW olivat rahassa arvotettuja mittareita, niiden vertaaminen BKT:een oli kohtuullisen yksinkertaista. BKT:tta korjaavien, taloudellisesti arvotettujen hyvinvoinnin mittareiden kehitystyö on jatkunut myös näiden avausten jälkeen. Tunnetuimpia ja sovelletuimpia uusista mittareista ovat Herman Dalyn ja John Cobbin vuonna 1989 esittelemä *Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi* (ISEW) ja sen jatkokehitelmä *Aidon kehityksen indikaattori* (GPI), josta on vastannut yhdysvaltalainen *Redefining Progress* -järjestö. YK esitteli Inhimillisen kehityksen indeksin (Human Development Index, HDI) vuonna 1990. 2000-luvulla hyvinvoinnin mittareiden kehittäminen on uudelleen aktivoitunut, kun kulutuksen ekologisuudesta ollaan yhä enemmän huolissaan. Kansainväliset järjestöt (kuten OECD, YK, Euroopan komissio), poliittiset tahot, yliopistot sekä tutkimuslaitokset ovat esitelleet omia mittareitaan. Samalla myös hyvinvointia koskevia kansainvälisiä vertailuja on toteutettu aikaisempaa enemmän.

4.2 Hyvinvointimittareiden metodologia

Uusille hyvinvointimittareille yhteinen piirre on kansantalouden ja BKT:n edustaman tuotannon näkökulman vaihtaminen kulutuksen ja yksittäisten ihmisten näkökulmaksi. Olennaista on kuinka paljon hyvinvointia ihmiset todellisuudessa vastaanottavat. Metodologialtaan uudet hyvinvointimittarit ovat aivan yhtä selkeitä ja ”oikeita” kuin kansantalouden tilinpito. Itseasiassa monen mittarin teoreettinen pohja on huomattavasti vahvempi kuin kansantalouden tilinpidon ja niiden erityisenä vahvuutena on pyrkimys tarjota nykyistä laajempi ja kattavampi kuva yhteiskunnan kehityksestä. Tilasto- ja taloustieteen menetelmät mahdollistavat seurantajärjestelmien ja mittareiden vaatimien tilastotietojen keruun yhtä luotettavalla tavalla kuin kansantalouden tilinpidossa.

Esitetyt hyvinvoinnin mittarit voidaan luokitella kahteen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat bruttokansantuloa korjaavat mittarit. Ne pyrkivät erilaisia tekijöitä lisäämällä ja vähentämällä muokkaamaan bruttokansantuloa tai kansakunnan yksityisiä kulutusmenoja sellaiseksi, että siinä tulisivat huomioitua kaikki hyvinvointia lisäävä ja vähentävä toiminta. Markkinaton hyvinvoinnin tuotanto lisätään kansalaisten kulutusmahdollisuuksiin ja taloudellisen tuotannon sekä muun ihmisen toi-

minnan hyvinvoinnille aiheuttamat negatiiviset vaikutukset puolestaan vähennetään siitä. Ryhmään kuuluvat mittarit kattavat erilaiset viralliset kansantalouden tilinpidon satelliittitilit sekä hyvinvointia mittaavat *Aidon kehityksen indikaattori* (GPI), *Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi* (ISEW) ja *Uusi kansallinen hyvinvointi-indeksi* (the new National Welfare Index, NWI). Myös Maailmanpankin kehittämä *Todelliset säästöt* (Genuine Savings, GS) voidaan lukea ryhmään, vaikka se tarkastelee arvonlisäyksen sijaan kehityksen kestävyyttä. (ks. Afsa ym 2010; Hoffrén ym. 2010)

Toisen ryhmään kuuluvat ei-rahamääräiset mittarit, joissa hyvinvointi usein suhteutetaan asetettuun tavoitetasoon nähden. Yleensä indeksien saamien arvojen vaihteluväli on 0–1 tai 0–100. Kyseisen ryhmän indeksit voivat sisältää lukuisia eri indikaattoreita ja muuttujia muutamasta jopa useaan sataan. Myös mitattavat asiat voivat vaihdella koetusta onnellisuudesta aina ympäristön tilaa kuvaaviin fysikaalisiin tietoihin sekä taloudellisiin muuttujiin. Yksi indeksi voi joko keskittyä ainoastaan sosiaaliseen tai ekologiseen ulottuvuuteen tai yhdistellä kaikkia hyvinvoinnin ja kestävän kehityksen ulottuvuuksia. Näihin indekseihin ja yhdistelmäindikaattoreihin kuuluvat etenkin sosiaalista ja subjektiivista hyvinvointia mittaavat *Inhimillisen kehityksen indeksi* (HDI), *Onnellisten elinvuosien indeksi* (Happy Life Years, HLY), *Bruttokansanonnellisuus* (Gross National Happiness, GNH) ja *Hyvinvoinnin kansallinen tilinpito* (National Accounts of Wellbeing (NAW) sekä ympäristöasioita painottavat *Onnellisen planeetan indeksi* (Happy Planet Index, HPI) ja *Ympäristön suoriutuvuusindeksi* (Environmental Performance Index, EPI). Lisäksi lähes kaikki hyvinvoinnin osa-alueet kattava *Kestävän yhteiskunnan indeksi* (Sustainable Society Index, SSI) ja puhtaasti ekologista rasitetta mittaava *Ekologinen jalanjälki* (Ecological Footprint, EF) voidaan myös lukea tähän ryhmään. (ks. Afsa ym 2010; Hoffrén ym. 2010)

4.2.1 Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi (Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW)

Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi (Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW) on Herman Dalyn ja John B. Cobb Jr:in vuonna 1989 kehittämä kestävän taloudellisen hyvinvoinnin mittari. ISEW huomioi kuluttajien hyvinvoinnin tasoon vaikuttavat tekijät kattavasti rahamääräisinä. ISEW:n laskennan lähtökohtana toimii yksityinen kulutus, jota painotetaan yhteiskunnan tulonjaon tasaisuutta kuvaavalla Gini-indeksillä siten, että tasaisempi tulonjako tuottaa kulutukselle korkeamman arvon. Painotuksen taustalla on oletus, että tulonjaon tasaisuus lisää yhteiskunnan hyvinvointia. Yksityistä kulutusta korjataan tämän jälkeen hyvinvointia vähentävien ja sitä lisäävien tekijöiden arvoilla. ISEW pyrkii siis erottamaan taloudellisen toiminnan myönteiset vaikutukset sen ympäristön ja yhteiskunnan tilaa heikentävistä vaikutuksista, sekä ottamaan

huomioon ympäristövaikutusten keston. Indeksissä kestävän hyvinvoinnin erilaiset ulottuvuudet yhteismitallistetaan keinotekoisten hinnoittelumenetelmien avulla raha-arvoisiksi. Aivan kaikkia ihmisen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ISEW ei kykene ottamaan huomioon, sillä osaa vaikuttavista tekijöistä on hankala hinnoitella. Erilaisten keinotekoisten hinnoittelumenetelmien avulla mittareihin on kuitenkin jatkossa mahdollista sisällyttää myös monia tekijöitä, joilla ei ole markkinahintoja. (Rättö 2008)

Kuviossa 3 on esitetty Yhdysvaltojen BKT:n ja ISEW:in kehitys vuosina 1950–2004. Kuvion keskeinen johtopäätös on, ettei BKT:lla mitattu talouskasvu ole enää 1970-luvun jälkeen kasvattanut ISEW- indikaattorilla mitattua, kuluttajien kokemaa hyvinvointia.

Kuvio 3. USA:n BKT:n ja ISEW:in kehitys 1950–1986 (miljardia USD, reaalisin vuoden 1972 hinnoin)

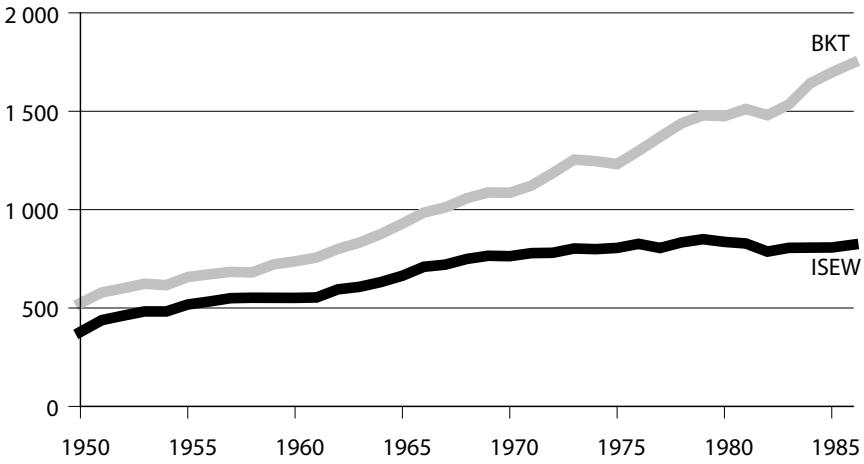

ISEW:n laskennassa ensimmäinen tekijä on painotettu yksityinen kulutus, johon lisätään ja siitä vähennetään eri tekijöitä, jotka on alla eritelty tarkemmin. ISEW:n laskeminen käytännössä edellyttää varsin laajoja ja kattavia aikasarjoja indeksin sisältämistä osatekijöistä sekä erilaisten hinnoittelumenetelmien käyttöä. ISEW:n laskentakaava voidaan esittää yksinkertaistettuna seuraavasti (Hoffrén 2001):

$$\mathbf{ISEW = C_{adj.} + P + I + G - F - H}$$

jossa

- $C_{adj.}$ on tulonjaolla painotettu yksityinen kulutus
- P on julkinen kulutus
- I on pääomakannan kasvu ja kansainvälisen kaupan tasapaino
- G on hyvinvointia tuottavien markkinattomien palveluiden arvo

- F on yksityiset, tuotannon haitoista aiheutuvat menot (puolustautumiskustannukset)
- H on luonnon heikentymisestä ja luonnonvarojen kulumisesta aiheutuvat kustannukset

Seuraavassa yksittäiset ISEW:n arvoa lisäävät (+) ja vähentävät (–) komponentit on vielä eritelty tarkemmin:

+ Painotettu yksityinen kulutus
+ Kotitaloustyön arvo
+ Kestokulutushyödykkeiden tuottamat palvelut
+ Katujen ja maanteiden tuottama hyöty
+ Julkiset kulutusmenot terveyteen ja koulutukseen
– Kestokulutushyödykkeiden hankinta
– Yksityiset terveys ja koulutusmenot
– Mainonnan kustannukset
– Työmatkakustannukset
– Kaupungistumisen aiheuttamat kustannukset
– Liikenneonnettomuuksien kustannukset
– Veden pilaantumisen kustannukset
– Ilmansaastumisen kustannukset
– Meluhaittojen kustannukset
– Soiden häviäminen
– Maatalousmaan häviäminen
– Uusiutumattomien luonnonvarojen käyttö
– Aiheutuneiden pitkä-aikaisten ympäristövaurioiden arvo
– Pääoman nettokasvu
+/– Muutokset maan kansainvälisessä asemassa
= ISEW

ISEW:n antamaa kuvaa kehityksestä on myös helppo verrata esimerkiksi BKT:hen. Taloudellisesti arvotettu mittari auttaa myös ympäristöön ja kestävyyteen liittyvien tekijöiden hahmottamisessa osaksi hyvinvointia ja täten mahdollisesti edistää sitä koskevaa julkista keskustelua. ISEW-indeksin antama kuva maan hyvinvoinnin tasosta poikkeaa useimmissa tapauksissa merkittävästi BKT:n antamasta kuvasta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa bruttokansantuote on 1980-luvulta lähtien noussut reilusti, mutta ISEW on pysynyt lähes entisellä tasollaan. Yhdysvalloissa BKT:n kasvu ei siis ole enää reiluun pariinkymmeneen vuoteen lisännyt kansalaisten hyvinvointia (Hoffrén 2009a ja b).

4.2.2 Aidon kehityksen indikaattori (Genuine Progress Indicator, GPI)

Aidon kehityksen indikaattori (Genuine Progress Indicator, GPI) on Herman Dalyn ja John Cobbin kehittämä ISEW:n pohjalta muodostet-

tu aidon kehityksen mittari, jonka ensimmäinen versio esiteltiin vuonna 1995. Kehitystyön taustalla oleva yhdysvaltalainen Redefining Progress -järjestö, pyrkii edistämään kestävää kehitystä tutkimuksella ja tekee siihen liittyen yhteistyötä eri organisaatioiden, poliittisten tahojen ja kouluttajien kanssa.

GPI:llä halutaan kuvata sen nimen mukaisesti maassa tapahtunutta aitoa, todellista kehitystä. Sitä voidaan käyttää talouden kestävyyden, ja erityisesti pidemmän aikavälin kehitystrendien kuvaamiseen. Taloudellisesti arvotettuna mittarina se auttaa ympäristöön ja kestävyyteen liittyvien tekijöiden hahmottamisessa osaksi hyvinvointia ja täten myös edistää sitä koskevaa julkista keskustelua. GPI:n näyttämää kehitystä on myös helppo verrata muiden taloudellisesti arvotettujen mittareiden tuloksiin, esimerkiksi BKT:een ja ISEW:iin. Yhteiskunnan aitoa kehitystä kuvaavan GPI:n laskentafilosofia on pitkälti samankaltainen kuin ISEW:n. GPI:n lähtökohtana ovat tulonjaolla painotetut yksityiset kulutusmenot, joita korjataan erilaisten hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden taloudellisilla arvoilla. Taloudelliset arvot määrittyvät erilaisten keinotekoisten hinnoittelumenetelmien avulla. GPI ottaa kuitenkin huomioon ISEW:sta poikkeavia tekijöitä ja niiden painoarvo on erilainen. GPI kuvaa ympäristötekijöitä monipuolisesti ja huomioi myös yhteiskunnalliset tekijät varsin kattavasti. Indeksi ei kuitenkaan sisällä suoraan ihmisten kokemaa subjektiivista hyvinvointia tai onnellisuutta kuvaavia tekijöitä, vaan kuvaa pikemminkin niitä edellytyksiä, jotka ympäröivä yhteiskunta tarjoaa onnellisen elämän saavuttamiseksi. Kuviossa 4 on esitetty Yhdysvaltojen BKT:n ja GPI:n kehitys vuosina 1950–2004.

Kuvio 4. USA:n BKT:n ja GPI:n kehitys 1950–2004 (tuhatta vuoden 2000 USD per capita)

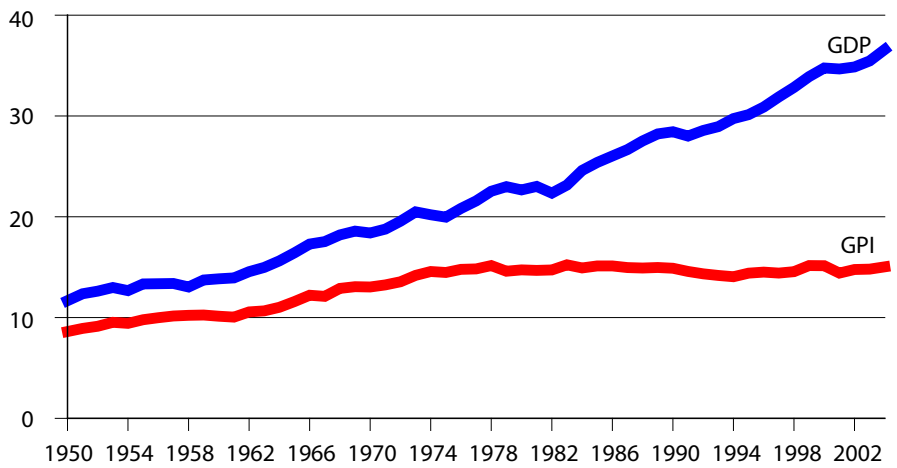

GPI:n laskennan perusarvona toimivaa yksityistä kulutusta painotetaan yhteiskunnan tulonjaon tasaisuutta kuvaavalla Gini-indeksillä siten, että tasaisempi tulonjako tuottaa painotetulle kulutukselle korkeamman arvon. Painotuksen taustalla on sama oletus kuin ISEW:issa, eli tasaisen tulonjaon oletetaan lisäävän yhteiskunnan hyvinvointia. Painotettua yksityistä kulutusta korjataan tämän jälkeen hyvinvointia vähentävien ja sitä lisäävien tekijöiden arvoilla. GPI pyrkii siis erottamaan taloudellisen toiminnan myönteiset vaikutukset sen ympäristön ja yhteiskunnan tilaa heikentävistä vaikutuksista, sekä ottamaan huomioon ympäristövaikutusten keston. Indeksissä kestävän hyvinvoinnin erilaiset ulottuvuudet yhteismitallistetaan keinotekoisten hinnoittelumenetelmien avulla rahaarvoisiksi. Tämä mahdollistaa hyvinvoinnin hyvinkin erilaisten osa-alueiden sisällyttämisen yhteen mittariin.

Käytännössä GPI:n laskeminen edellyttää varsin laajoja ja kattavia aikasarjoja indeksin sisältämistä osatekijöistä sekä erilaisten hinnoittelumenetelmien soveltamista. GPI:n laskentakaava voidaan esittää yksinkertaistettuna seuraavasti:

$$\mathbf{GPI = C_{adj.} + B - F - H + I}$$

jossa

- $C_{adj.}$ on tulonjaolla painotettu yksityinen kulutus
- B on hyvinvointia tuottavien markkinattomien palveluiden arvo
- F on yksityiset, tuotannon haitoista aiheutuvat menot
- H on luonnon heikentymisestä ja luonnonvarojen kulumisesta aiheutuvat kustannukset
- I on pääomakannan kasvu ja kansainvälisen kaupan tasapaino

Yksittäiset GPI:n arvoa lisäävät (+) ja vähentävät (–) komponentit ovat tarkemmin eriteltyinä seuraavat:

+ Painotettu yksityinen kulutus
+ Kotitaloustyön ja vanhemmuuden arvo
+ Korkeakoulutuksen arvo
+/– Vapaaehtoistyön arvo
+ Kestokulutushyödykkeiden tuottamat palvelut
+ Maanteiden tuottama hyöty
– Rikollisuuden aiheuttamat kustannukset
– Vapaa-ajan menettämisen arvo
– Vajaatyöllisyyden kustannukset
– Kestokulutushyödykkeiden hankinta
– Työmatkakustannukset
– Kotitalouksien saasteiden torjunta
– Liikenneonnettomuuksien kustannukset
– Vesistöjen pilaantumisen kustannukset

– Ilmansaasteiden kustannukset
– Meluhaittojen kustannukset
– Soiden ja kosteikkojen häviäminen
– Maatalousmaan häviäminen
– Luonnontilaisten metsien häviäminen
– Luonnonvarojen käyttö
– Hiilidioksidipäästöjen aiheuttamat vahingot
– Otsonikerroksen ohentumisen kustannukset
+/– Pääoman nettokasvu
+/– Nettolainananto
= GPI

GPI-aikasarjoja on laskettu muun muassa Yhdysvalloille (esim. Talberth ym. 2006) ja Australialle (Hamilton 2000) sekä muutamille näiden maiden osavaltioille. Myös Skotlannille (Hanley ym. 1999), Ranskalle (Nourry 2008), Itävallalle, Kanadalle, Chilelle, Italialle, Hollannille, Skotlannille, Iso-Britannialle (Talberth 2009) sekä Suomelle (Rättö 2008) on laskettu omansa. GPI on herättänyt laajaa kansainvälistä mielenkiintoa. Se nähdään kattavana ja nyky-yhteiskuntaan BKT:tta paremmin soveltuvana yhteiskunnan tilan kuvaajana. Lukuisista eduistaan huolimatta mittariin sisältyy myös haasteita ja jatkokehittämisen paikkoja. Lisää huomiota ja kehittämistä vaatisivat erityisesti mittarissa käytetyt keinotekoiset hinnoittelumenetelmät sekä ympäristötekijöiden parempi huomioiminen.

4.2.3 Saksan Uusi kansallinen hyvinvointi-indeksi (The New National Welfare Index, NWI)

Uusi kansallinen hyvinvointi-indeksi (The New National Welfare Index, NWI) on saksalaisten tutkijoiden Diefenbacherin ja Zieschankin (2009a ja 2009b) vuosina 2007–2009 toteuttaman projektin ”Measuring Welfare in Germany – Proposal for a New National Welfare Index” tuloksena syntynyt hyvinvointi-indeksi. Projekti on Berliinin yliopiston yhteydessä toimivan Ympäristöpolitiikan tutkimuslaitoksen (Environmental Policy Research Centre, FFU) ja Saksan Liittotasavallan Ympäristöjärjestön (Federal Environmetal Agency, UBA) rahoittama. Toimintaperiaatteeltaan NWI on GPI:n ja ISEW:n kaltainen, Gini-indeksillä painotettua kansantalouden tilinpidon yksityistä kulutusta korjaava rahamääräinen mittari. NWI:ä voikin katsoa olevan GPI:n maakohtainen sovellus, joka on kehitetty erityisesti Saksan seurantamittariksi. Indeksin tavoite on auttaa tunnistamaan ja vahvistamaan yhteiskunnan vaurauden ja hyvinvoinnin lähteitä ja vähentämään ympäristöön kohdistuvia haittoja. Sen on tarkoitus mitata yhteiskunnan kehitystä taloudellisen näkökulman lisäksi myös laadullisesti ja toimia täydentävänä tietolähteenä julkisessa keskustelussa kehityksestä ja kestävästä kasvusta. (Diefenbacher & Zieschank 2009a).

Kun New NWI:n kehitystä vertaillaan BKT:n kanssa, antaa se Sak-

san tilanteesta samansuuntaisia tuloksia hyvinvoinnin kehitystä koskien, kuin mitä ISEW ja GPI -mittareilla on havaittu. Tästä voidaan NWI:n kehittäjien mukaan tehdä johtopäätös, että kaikki arvoa tuottavat taloudelliset toimet eivät paranna yhteiskunnan hyvinvointia. Negatiiviset, vähennettävät erät ylittävät suuruudeltaan positiiviset, kuten kotityön ja vapaaehtoistyön arvon. Negatiivinen kehitys on jatkunut aivan viime vuosiin saakka siitä huolimatta, että esimerkiksi ilmansaasteiden haittoja on saatu pienennettyä. Samanaikaisesti esimerkiksi taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut. Kun NWI:ä käytetään politiikan päätösten apuna, näyttää se vievän talouden kehitystä luonnonvarojen käyttöä vähentävään suuntaan. Tutkijat suosittelevat indeksin laskemista Saksalle BKT:n rinnalle tulevina vuosina, jotta hyvinvoinnin kestävyyttä voidaan seurata aiempaa paremmin. He tuovat esille myös tarpeen vertailevan työn tekemisestä muiden maiden osalta. Tutkijat mainitsevat aikovansa tulevaisuudessa ottaa huomioon indeksissä esimerkiksi ihmisen toiminnasta aiheutuneet luonnonkatastrofit sekä eliölajien katoamisen. Mittarin tarvitsemia tilastoja tulisi myös parantaa, esimerkiksi kotityöhön käytetyn ajan, vapaaehtoistyön, sekä meluun ja maaperään liittyvien tekijöiden osalta. (ks. Diefenbacher & Zieschank 2009a)

4.2.4 Kanadan hyvinvointi-indeksi (Canadian Index of Wellbeing, CIW)

Kanadan hyvinvointi-indeksi (Canadian Index of Wellbeing, CIW) on Canadian Institute of Wellbeing:in kehittämä indeksi, jonka laadintaan ovat osallistuneet monet voittoa tavoittelemattomat organisaatiot, kuten Kanadan tilastovirasto ja GPI Atlantic. GPI Atlanticin johtaja Ron Colman, sekä kanadalainen poliitikko, vaikuttaja ja hyvinvoinnin mittaamisen parissa pitkään työskennellyt Roy Romanow ovat merkittävimpiä indeksin kehittäjiä ja puolestapuhujia. CIW on yritys yhdistää subjektiiviset arvot objektiivisesti mitattaviin tilastoihin. Indikaattoreiden on tarkoitus olla selkeitä, päteviä ja tasaisin väliajoin raportoituja. Eri indikaattoreiden avulla pyritään kuvaamaan kanadalaisten elämänlaatua, edistämään hyvinvointikeskustelua ja parantamaan niitä terveyden ja hyvinvoinnin ulottuvuuksia, jotka kansalaiset kokevat tärkeimmiksi. CIW:n sisältämien indikaattoreiden valinta- ja kehitystyön takana on laaja asiantuntijatyö. Indikaattoreiden valinta, oikeuttaminen ja vahvistaminen on ollut pitkä prosessi, jota rajoitti riittävän datan ja aikasarjojen saatavuus. Työhön on osallistunut useita ulkopuolisia asiantuntijatahoja, kuten Euroopan komission yhteinen tutkimuslaitos JRC ja OECD. CIW pyrkii säilyttämään mahdollisuuden vertailuun eri maiden välillä käyttäen standardoituja indikaattoreita ja toimimalla osana OECD:n Measuring the Progress of Societies -projektia, jonka tarkoituksena on kansainvälisen yhteiskunnallisen hyvinvoinnin vertailukelpoisuuden kehittäminen.

Canadian Wellbeing Index:issä hyvinvointiin vaikuttavat tekijät on

jaettu yhteensä kahdeksaan eri pääteemaan, jotka laadittiin kyselyissä esiin tulleiden arvojen perusteella. Hyväksyttämällä tämän jälkeen valitut kategoriat laajalla yleisöllä haluttiin varmistaa, että ne todella ovat mielekkäitä ja kuvaavat todellisuutta. CIW-laskennan on määrä valmistua vuoden 2010 lopussa, kaikki kahdeksan kategoriaa voidaan ilmaista yhdellä CIW-luvulla. Toistaiseksi tuloksia on esitetty neljästä kategoriasta: elinolot (living standards), elinvoimainen väestö (healthy populations), yhteisön elinvoimaisuus (community vitality) sekä demokratia (democratic engagement). Työstämisen alla ovat vielä koulutus, ympäristö, ajankäyttö sekä taide, kulttuuri ja vapaa-aika. Indeksin sisältämät kahdeksan kategoriaa pitää sisällään noin kymmenen erillistä indikaattoria, jotka kuvaavat hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia. Valmistuessaan CIW-indeksi muodostaa mahdollisesti jopa 80 yksittäistä indikaattoria. Tulevaisuudessa CIW-indeksiä on tarkoitus tuottaa vuosittain. CIW pyrkii myös säilyttämään mahdollisuudet kansainvälisiin vertailuihin.

4.2.5 Yksinkertaistettu Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi (Simplified Index of Sustainable Economic Welfare, SISEW)

Brysselin yliopiston tutkija Brent Bleys on kehitellyt *Yksinkertaistetun kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi* (Simplified Index of Sustainable Economic Welfare, SISEW). Koska ISEW:n laadinta vaatii valtavaa tietomäärää, Bleys (2007) on esittänyt, että indeksistä jätettäisiin pois määrällisesti vähäpätöisimmät erät, sillä niiden epäjohdonmukaiset arvottamismenetelmät vaikeuttavat ISEW:n käyttöä. ISEW-indeksin yksinkertaistaminen ei myöskään vaikuta lopputuloksiin. SISEW:issa otetaan huomioon ainoastaan kullekin maalle määrällisesti merkittävimmät ISEW:n erät. Täten muodostettu SISEW per asukas on mahdollista laskea varsin suurelle joukolle maita ja myös vertailla tuloksia kansainvälisesti. Bleysin mukaan joidenkin tekijöiden huomiotta jättäminen vähäisen merkityksen vuoksi perustuu historiallisiin havaintoihin, eikä siis ota huomioon sitä mahdollisuutta, että samaisen tekijän merkitys kasvaakin tulevaisuudessa. ISEW:n välittämä viesti säilyy myös sen yksinkertaistetussa versiossa, vaikka per asukas vertailuissa ISEW:n ja SISEW:n välillä onkin jonkin verran eroa. SISEW-laskelmat on tähän mennessä tehty vuodesta 1970 alkaen Belgialle, Australialle, Hollannille, Ranskalle ja Iso-Britannialle. (ks. Bleys 2007 ja 2008)

Bleys käyttää ISEW:m viitekehystä ottaen huomioon ainoastaan kullekin maalle määrällisesti merkittävimmät ISEW:n erät. Bleysin SISEW-sovellus Belgialle sisältää 11 elementtiä, kun alkuperäinen ISEW sisältää 20. Käytännössä Bleys on tarkastellut kunkin maan kohdalla eri tekijöiden suuruutta lopullisessa ISEW:ssa ja jättänyt pois kokonaisuuden kannalta muutaman merkitykseltään vähäisimmiksi katsomansa tekijän. Esimerkiksi Belgian suurimpia eriä ovat pääoman nettomuodostuksen pieneneminen, kansainvälisen rahoitusaseman huononeminen, elintasoerojen

kasvu ja pitkäaikaisten ympäristövahinkojen suureneminen. Kattavan tietoaineiston kerääminen on ongelma monien maiden kohdalla, joten tekijöiden määrää vähentäminen helpottaa indeksin laskentaa. Tämä helpottaa ISEW:n laskentaa myös niiden maiden kohdalla, joissa ISEW:in vaatimat tietoaineistot olisivat saatavissa.

4.2.6 Maailmanpankin Todelliset säästöt -mittari (Genuine Savings, GS)

Maailmanpankin *Todelliset säästöt* (Genuine Savings, GS) -indeksi esiteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1993. Maailmanpankin ympäristöosasto on laskenut GS-aikasarjat noin 200 maalle vuosien 1970 ja 2006 välille ja testannut, miten indikaattori kuvaa todellista kehitystä. Tarkoituksena on että GS voitaisiin ottaa BKT:n rinnalle kansainväliseen käyttöön (Stiglitz ym. 2009). GS-indeksi perustuu ajatukseen, että kestävyys voidaan määrittää käytettävissä olevien resurssien (pääomien) kautta. Resursseihin lukeutuu niin rakennettu pääoma, luontopääoma kuin henkinen pääomakin (tiedot, taidot, koulutus, teknologia). Indeksin takana on talousteoriasta johdettu resurssiperusteinen Hicksin ajatus siitä, että kehitys on kestävää silloin, kuin yhteiskunnan kokonaisvarallisuuden arvo ei vähene ajan kuluessa. GS hinnoittelee luonnonvaroja ja saastumisen aiheuttamia haittoja GPI:n ja ISEW:n tapaan. GS asettaa ”nollatason”, jonka alapuolelle jäätäessä ei yhteenlaskettu kulutus (positiivisiin muutoksiin nähden) ole kestävällä pohjalla. Näin voidaan päätellä, kuluttaako kansantalous enemmän kuin investoi, eli onko kokonaismuutos positiivinen vain negatiivinen. Kestävä kehitys edellyttää positiivisia GS-lukuja.

Todelliset säästöt -mittari keskittyy niihin resursseihin, joita kullakin maalla on hallussaan, eli käyttää niin sanottua pääomalähestymistapaa. GS tarkastelee mahdollisuuksia säilyttää hyvinvointi tulevaisuudessa ja mittaa, elääkö kansakunta yli varojensa. Idea indikaattorin takana on, että kansakunnan hyvinvointitaso tulevaisuudessa riippuu tämänhetkisistä toimenpiteistä mitä tulee luonnonvarojen käyttöön, saastuttamiseen sekä rakennetun infrastruktuurin ja henkisen pääoman investointeihin. GS pyrkii tarjoamaan kansallisella tasolla indikaattorin, joka auttaisi päätöksentekijöitä arvioimaan maan kehityksen kestävyyttä. GS perustuu talousteorian mukaiseen käsitteeseen kansakunnan nettosäästöjen yhteydestä kehityksen kestävyyteen. Mittarin merkittävimpiä vahvuuksia on sen talousteoreettinen perusteltavuus.

4.2.7 Inhimillisen kehityksen indeksi (Human Development Index, HDI)

Inhimillisen kehityksen indeksi (Human DeveIopment Index, HDI) on tunnetuin yhteiskunnan tilaa kuvaava mittari, jota ei ole arvotettu rahassa. Mittarin on kehittänyt YK:n kehitysohjelma UNDP (United Nations Development Programme). HDI:n taustalla on ajatus tuoda taloutta koskevien

mittarien rinnalle indeksi, joka painottaa kehityksen inhimillisiä tekijöitä. Indeksin tarkoituksena on tarjota yksinkertaista ja täsmällistä tietoa yhteiskuntien hyvinvoinnista ja kehityksen tasosta sekä tarjota mahdollisuus kansainvälisiin vertailuihin, joissa huomion keskipisteenä talouden sijaan ovat koulutus ja terveys. HDI on kehitetty erityisesti kehitysmaiden tarkasteluun, koska etenkin niiden kohdalla kansantalouden tilinpidon puutteet hankaloittavat BKT-mittarin käyttöä. YK laati ja julkaisi kaikkien maailman maiden HDI-indeksit ensimmäisen kerran vuonna 1990, jonka jälkeen tiedot on päivitetty vuosittain. Indeksiä on kritisoitu erityisesti sen huonosta soveltuvuudesta kehittyneiden maiden hyvinvoinnin tarkasteluun. Käytännössä kaikki kehittyneet maat ovat hyvin lähellä indeksin tavoitetasoja, minkä vuoksi kehityksen tarkastelu HDI:n avulla jää osin rajalliseksi. HDI soveltuu sen sijaan hyvin kehitysmaiden kehityspotentiaalin tarkasteluun ja vertailuun. Se antaa kuvan yhteiskunnan hyvinvoinnista sekä auttaa päätöksentekijöitä inhimillisten perustekijöiden huomioinnissa ja niiden kehityksen seurannassa. (ks. Human Development Report 2009)

HDI:n laskentafilosofia perustuu ajatukseen kolmesta yhteiskunnan tilaa kuvaavasta ei-rahamääräisestä perusulottuvuudesta: pitkää ja tervettä elämää, tiedonsaantia ja riittävää elintasoa pidetään inhimillisen kehityksen kannalta olennaisina hyvinvoinnin osatekijöinä. Niitä edustavat HDI:ssä kolme muuttujaa: elinajanodote, saavutettu koulutustaso ja ostovoimakorjattu BKT. Saavutettu koulutustaso -muuttuja sisältää sekä aikuisten lukutaidon että yhdistetysti ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen koulutukseen osallistuvien osuudet. HDI:ssä muuttujille määritellään tavoitetasot, joihin maan saamia arvoja verrataan. HDI vaihtelee nollan (0) ja yhden (1) välillä; mitä lähempänä maan saama arvo on lukua yksi, sitä lähempänä se on tavoiteltua kehittyneisyyden tasoa. Kuviossa 5 on esitetty HDI:n kehitys trendit eräissä maissa vuosina 1980–2010.

Kuvio 5. Inhimillisen kehityksen indeksin (HDI) kehitystrendit Yhdysvalloissa, Suomessa, Venäjällä, Kiinassa, Intiassa ja Nigeriassa vuosina 1970–2010

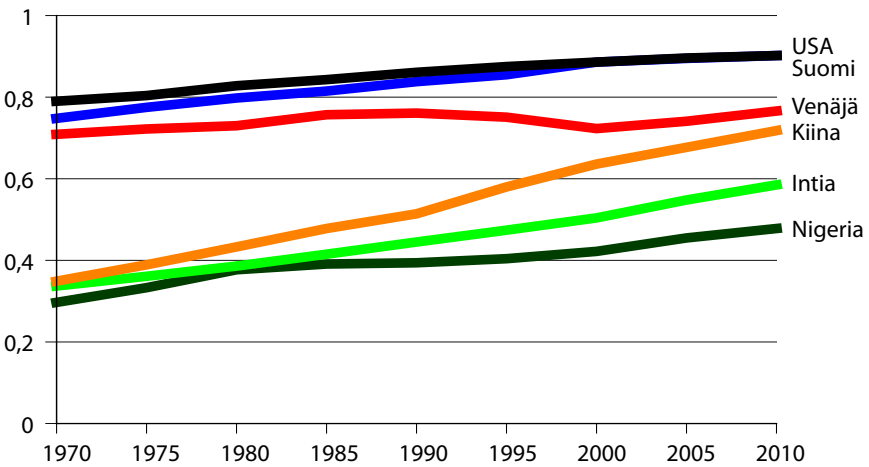

Lähde: Human Development Report 2010.

Inhimillisen kehityksen indeksi on parantunut kaikissa esitetyissä maissa viime vuosikymmeninä. USA:n ja Suomen kohdalla on havaittavissa indeksin pahin rajoite: kun se lähestyy maksimiarvoa 1, ei mittari enää osoita inhimillisen hyvinvoinnin paranemista. Sen sijaan kehittyvien ja kehitysmaiden kohdalla indeksi on vielä hyvinkin toimiva, osoittaen hyvinvoinnin paranemista niissä.

4.2.8 Kestävän yhteiskunnan indeksi (Sustainable Society Index, SSI)

Kestävän yhteiskunnan indeksi (Sustainable Society Index, SSI on hollantilaisen Sustainable Society Foundation:in (SSF) kehittämä hyvinvointia mittaava komposiitti-indikaattori, jonka pyrkimyksenä on mitata erityisesti maan kestävän kehityksen tasoa. SSF tulkitsee kestävän yhteiskunnan tarkoittavan yhteiskuntaa, joka hyödyntää uusiutumattomia luonnonvaroja vastuullisesti myös tulevat sukupolvet huomioiden. SSF:n määrittämässä kestävässä yhteiskunnassa yksilöt voivat elää puhtaassa, tasapainoisessa ja turvallisessa ympäristössä, sekä saada mahdollisuuden hyvään koulutukseen ja itsensä kehittämiseen. Indeksi soveltuu SSF:n mukaan mm. seuraaviin tarkoituksiin: laajentamaan ihmisten tietoisuutta oman maansa kestävyydestä, monitoroinnin ja politiikan apuvälineeksi kansallisella ja alueellisella tasolla, työkaluksi maiden ja maakuntien vertailuun, koulutustarkoituksiin sekä hallituksista riippumattomien kansainvälisten järjestöjen apuvälineeksi kestävyysstrategian monitoroinnissa ja kehittämisessä. Romania on ensimmäinen maa, jossa SSI on otettu käyttöön osana kansallista päätöksentekoa. Kansallisella tasolla jokaiselle muuttujalle on osoitettu tietty ministeriö, joka on vastuussa kehityksen viemisestä kestävämpään suuntaan kyseisen tekijän osalta. Lisäksi Hollannissa ja Romaniassa SSI on sisällytetty useiden yliopistojen opetussuunnitelmaan. SSI laskettiin 150 maalle ensimmäisen kerran vuonna 2006. SSI:n tulosten mukaan keskimääräinen hyvinvointi maailmassa on lisääntynyt vuosien 2006 ja 2008 välillä arvosta 5,63 arvoon 5,65 (Kerk & Manuel 2008a ja 2008b).

SSI koostuu 22 eri muuttujasta, jotka on jaettu viiteen eri kategoriaan. Kategoriat perustuvat SSF:n tulkintaan kestävälle kehitykselle tärkeistä osa-alueista. Kategorioista kolme mittaa elämänlaatua (henkilökohtainen kehitys, terveellinen ympäristö ja tasapainoinen yhteiskunta) ja kaksi keskittyy ihmisten toimien pitkän aikavälin vaikutuksien, eli kestävän kehityksen, arviointiin (luonnonvarojen kestävä käyttö ja kestävä maailma). SSI:n lopullisen arvon muodostamat hyvinvoinnin eri osa-alueita kuvaavat muuttujat mitataan eri mittayksiköitä käyttäen, minkä vuoksi ne standardoidaan saamaan arvoja nollan (0) ja kymmenen (10) väliltä. SSI:n kehittäjien mukaan tavoitteena on, että kukin maa saavuttaa jokaisen muuttujan kohdalla täydellisen kestävyyden tason. Tavoitetason määrittäminen on monien muuttujien kohdalla varsin hankalaa. SSI:ssä eri

muuttujat lasketaan yhteen painokertoimien avulla, mutta painotukset eivät perustu mihinkään tieteellisiin tutkimustuloksiin. Yhden kategorian sisällä olevilla muuttujilla on sama painoarvo, mutta koska kategorioissa on eri määrä muuttujia, saa osa muuttujista lopullisessa indeksissä suuremman painoarvon kuin toiset. Kokonaisindeksiä muodostettaessa eri kategoriat saavat eri painoarvot. Indeksin laatijat ovat antaneet kolmelle ensimmäiselle elämänlaatua mittaavalle kategorialle painoarvon 1/7 ja kahdelle kestävää kehitystä mittaavalle kategorialle painoarvon 2/7. Painotuksia perustellaan sillä, että kolmen ensimmäisen kategorian muuttujilla on vaikutusta ainoastaan kyseisen maan sisällä, kun taas kahden viimeisen kategorian muuttujien vaikutus on globaali (Kerk & Manuel 2008b).

4.2.9 Onnellisten elinvuosien indeksi (Happy Life Years, HLY)

Onnellisten elinvuosien indeksi (Happy Life Years, HLY) mittaa kansalaisten elämänlaatua. Indeksistä käytetään myös nimeä Happy Life Expectancy (HLE). Indeksin kehittäjä on onnellisuustutkija, sosiologi Ruut Veenhoven, joka on myös World Database of Happiness -tietokannan perustaja ja Journal of Happiness Studies -lehden päätoimittaja. Veenhovenin mukaan esimerkiksi YK:n inhimillisen kehityksen indeksi HDI ei riittävästi huomioi hyvinvoinnin subjektiivista ulottuvuutta. Tarkoituksena onkin ollut kehittää BKT:lle parempi vaihtoehtoinen indeksi yhteiskunnan kehityksen, sosiaalisen edistymisen ja onnellisuuden kuvaamiseen. HLY-indeksi esiteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1996. (Veenhoven 1996)

HLY-indeksin laskenta perustuu ajatukseen, jonka mukaan elämänlaatua tulee mitata sekä objektiivisesti että subjektiivisesti. Veenhoven määrittelee elämänlaadun sateenkaarikäsitteeksi, joka sisältää sekä onnellisuuden että hyvinvoinnin ulottuvuudet. Elämänlaatu ei ole vain hetkellinen olotila eikä se koske vain yhtä tai muutamaa elämänaluetta, vaan on kestävää tyytyväisyyttä elämään. Elämänlaadun objektiivisena indikaattorina toimii HLY-indeksissä odotettu elinikä, joka kerrotaan subjektiivisesti mitatulla onnellisuuden arvolla. Tuloksena saadaan onnelliset elinvuodet, jotka voidaan tulkita ajaksi, jonka asukas keskimäärin elää onnellisena kyseisessä maassa tarkasteltuna ajankohtana. Kansakunnalle laskettu keskimääräinen onnellisten elinvuosien määrä sijoittuu tyypillisesti välille 20–75. Vaihteluväli perustuu elinajanodotteeseen vuosien 30–80 välillä ja keskimääräiseen onnellisuuden asteeseen pistevälillä 0,4–0,8. Onnellisten elinvuosien määrä ei voi ylittää elinajanodotetta ja voi yltää siihen vain, jos jokainen maan kansalainen raportoi olevansa täysin onnellinen. (Veenhoven 1996 ja 2004)

4.2.10 Onnellisen planeetan indeksi (Happy Planet Index, HPI)

Onnellisen planeetan indeksi (Happy Planet Index, HPI) on mittari, jossa pyritään yhdistämään hyvinvointi ja talouden tehokkuus. Indeksi kertoo, kuinka hyvin maat pystyvät muuntamaan luonnonvarat hyvinvoinniksi, eli kuinka ekotehokkaasti ihmisten hyvinvointi tuotetaan. Happy Planet Indexin kehitystyön takana on The New Economics Foundation -järjestö (nef). Tarkoituksena onkin ollut kehittää hyvinvoinnin mittaamista ja tukea politiikkaa, jonka päämääränä on luoda kestävää hyvinvointia kansalaisille ja ympäristölle. Ensimmäinen Happy Planet Index julkistettiin heinäkuussa 2006. Tarkoituksena oli tarjota työkalu maiden väliseen hyvinvointivertailuun korjaamalla taloudellisten mittareiden puutteita kyvyssä mitata kansakuntien kehitystä ympäristön ja yksilön hyvinvoinnin kannalta.

HPI:n laskenta lähtee periaatteesta, jonka mukaan yhteiskunnan menestyminen määritetään sen kyvyllä tarjota onnellisia elinvuosia ekologisesti. HPI:n tarkoituksena on mitata kansallisen tason tehokkuutta, tuottaa mahdollisimman pienillä ympäristöresursseilla mahdollisimman suurta hyvinvointia. HPI tukeutuu kolmeen komponenttiin, tyytyväisyyteen elämään (life satisfaction), elinajanodotteeseen (life expectancy) ja ekologiseen jalanjälkeen (ecological footprint. HPI huomioi sekä panokset (luonnonvarat) että tuotokset (hyvinvointi) ja mahdollistaa vertailut ekotehokkuuden ja hyvän sekä pitkän elämän välillä. Nef katsoo HPI:n olevan myös poliittinen viesti, jonka avulla kansakuntia voitaisiin ohjata tuottamaan hyvinvointia aiempaa ympäristöystävällisemmin ja kestävämmin. (The (un)Happy Planet Index, 2006.) Käytännössä HPI-mittari yhdistää Ekologisen jalanjäljen ja Happy Life Years -indikaattorin.

4.2.11 Hyvinvoinnin kansallinen tilinpito (National Accounts of Well-being, NAW)

Hyvinvoinnin kansallinen tilinpito (National Accounts of Well-being, NAW) on tämän hetken kattavin Euroopan maita koskeva tietoaineisto subjektiivisesta hyvinvoinnista. Siitä vastaa myös HPI-indeksin taustalla oleva nef-järjestö. NAW perustuu European Social Surveyn (ESS) vuonna 2007 julkaisemaan haastattelututkimukseen yksilöiden kokemuksista 22 Euroopan maassa. Useista indikaattoreista koostuvan NAW-indeksin avulla pyritään tavoittamaan hyvinvoinnin subjektiivinen ulottuvuus, jota ei aiemmin ole pystytty kuvaamaan tarkasti. Tarkoituksena on muodostaa aiempaa parempi kuva kansalaisten kokemuksista ja tarkastella vuorovaikutusta poliittisten päättäjien ja kansalaisten välille. Ensimmäisen kerran ESS:n aineistonkeruu toteutettiin vuosina 2002–2003, minkä jälkeen se on toistettu vuosina 2004–2005 ja 2006–2007. Suomi on ollut mukana alusta lähtien. NAW on kehitetty hyödyntäen ESS:n keräämää

tietoa: ESS:n antamien tulosten perusteella laadittu subjektiivista hyvinvointia mittaava kyselytutkimus toteutettiin haastattelemalla satunnaisotannalla yli 1 500 aikuista jokaisesta mukana olevasta 22 Euroopan maasta.

NAW:n laskenta perustuu ajatukseen, että subjektiivinen hyvinvointi koostuu useista tekijöistä. Siten hyvinvointia tulee kuvata indeksillä, joka yksittäisten kysymysten sijaan keskittyy ilmiön monitahoisuuteen. Hyvinvoinnin henkilökohtainen ja sosiaalinen ulottuvuus on tärkeää huomioida, kuten myös yksilön kokemukset, toimintakyky ja henkiset resurssit. Subjektiivisen hyvinvoinnin järjestelmällinen määrämitallistaminen mahdollistaa väestöryhmittäiset vertailut sekä maiden välillä että sisällä. NAW jakaa hyvinvoinnin kahteen ulottuvuuteen: henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen, joiden molempien ajatellaan heijastavan yksilön kokemusmaailmaa. Mallissa henkilökohtainen hyvinvoinnin ulottuvuus jaetaan viiteen pääkomponenttiin, jotka ovat emotionaalinen hyvinvointi, tyytyväisyys elämään, elinvoimaisuus, lannistumattomuus ja omanarvontunto sekä positiivinen toimintakyky. Sosiaalisen hyvinvoinnin pääkomponentit ovat kannustavat ihmissuhteet, luottamus ja yhteenkuuluvuus. Kolmas NAW:iin sisältyvä indikaattori on työhyvinvointi, joka muodostuu työ- ja yksityiselämän tasapainosta, työn tuottamasta emotionaalisesta kokemuksesta ja työympäristön viihtyisyydestä. Jokaista NAW:n komponenttia varten on laadittu omat indikaattorinsa, joiden pohjalta lopullinen indeksi muodostuu.

4.2.12 Bruttokansanonnellisuus (Gross National Happiness, GNH)

Ajatuksen *Bruttokansanonnellisuus* (Gross National Happiness, GNH) -mittarista esitti vuonna 1972 Bhutanin kuningas ajatuksenaan edistää nepalilaisten onnellisuutta buddhalaisien arvojen mukaisesti. Vakiintuneen aseman GNH saavutti vuonna 2008, jolloin bruttokansanonnellisuustavoite ja sitä mittaava GNH-indikaattori kirjattiin Bhutanin perustuslakiin.

GNH-indeksi on saanut vakiintuneen aseman Bhutanin poliittisen ohjauksen tukena. Useat asiantuntijat pitävät Bhutania malliesimerkkinä yhteiskunnasta, joka on onnistunut taloudellisten tavoitteiden korostamisen lisäksi huomioimaan myös muita yhteiskunnan kehityksen kannalta olennaisia hyvinvointitekijöitä. Vuodesta 1998 saakka Bhutanin kehitystä on virallisesti ohjannut neljä bruttokansanonnellisuuden peruspilaria: 1) vakaa ja oikeudenmukainen sosio-ekonominen kehitys 2) ympäristön suojeleminen 3) kulttuurillisten arvojen säilyttäminen ja edistäminen sekä 3) hyvä hallintotapa. (Wandi 2006)

GNH:n tavoitteena on kuvata kansan onnellisuutta yhden luvun avulla. Tämä on toteutettu rakentamalla useaan indikaattoriin pohjautuva indeksi, jota voi analysoida sekä komponenteittain että yhtenä lukuna.

GNH-indeksiin sisältyy sekä objektiivisia että subjektiivisia hyvinvoinnin osatekijöitä, joiden painoarvot lopullisessa indeksissä ovat yhtä suuret. Esimerkiksi rikollisuudesta kerätään objektiivista tietoa tilastoista, mitä täydennetään edelleen kansalaisten subjektiivisella kokemuksella turvallisuudestaan. Indeksin taustalla on myös ajatus eri ulottuvuuksien välisestä vuorovaikutuksesta, jonka mukaan kokonaisonnellisuuden tarkastelu vaatii myös eri komponenttien välisten suhteiden ymmärtämistä. GNH-indeksin pohjana olevat indikaattorit voidaan jakaa kolmeen luokkaan: statusta, demografiaa sekä kausaalisuutta/korrelaatioita kuvaavat indikaattorit. Bruttokansanonnellisuuden ajatellaan koostuvan yhdeksästä ydinulottuvuudesta, jotka ovat: 1) henkinen hyvinvointi, 2) ajankäyttö, 3) yhteisöllisyys, 4) kulttuuri, 5) terveys, 6) koulutus, 7) ympäristön monimuotoisuus, 8) elintaso ja 9) hallintotapa. Jokaista ulottuvuutta mitataan usealla indikaattorilla ja niiden painoarvot lopullisessa indeksissä ovat yhtä suuret. Nykymuotoinen GNH-indeksi perustuu kyselyyn, joka toteutettiin Bhutanin 12 alueella haastattelemalla kaikkiaan 950 ihmistä. Kyselylomake koostui yhteensä 188 avoimesta ja monivalintakysymyksestä, jotka kattoivat kaikki yhdeksän ydinulottuvuutta.

5. Suomen hyvinvoinnin kehitys

5.1 Suomen hyvinvointi murroksessa

Esitetyistä uusista hyvinvoinnin seurantajärjestelmistä ja mittareista lupaavimpia on *Aidon kehityksen indikaattori* (GPI). Hyvinvointia kuvaavien tilastojen, tilinpitojen sekä numerotietoja tiivistävien mittareiden tulee perustua tieteellisesti päteviksi koettuihin teorioihin. *Aidon kehityksen indikaattori* (GPI) on uusklassisen talousteorian ja hyvinvoinnin talousteorioiden mukainen aggregaatti-indikaattori ja teoreettiselta perustaltaan kiistaton (ks. esim. Daly ja Cobb 1989). Teorian mukaisesti GPI ottaa kuluttajien hyvinvointiin mukaan myös tärkeimmät talouden aiheuttamat ulkoisvaikutukset (ts. tuotannon negatiiviset tuotokset). Näitä ovat saastuminen, jätteet, onnettomuudet, uusiutumattomien luonnonvarojen hupeneminen jne.

Kaikki hyvinvoinnin positiiviset ja negatiiviset osatekijät painotetaan ja yhteismitallistetaan hinnoittelemalla ne rahamääräisiksi. Käytetyt hinnat perustuvat taloustieteellisten tutkimusten tuloksiin. Vaikka keinotekoiset hinnoittelumenetelmät ovat kehittyneet huomattavasti viime vuosien aikana (ks. esim. Stern 2007), on monien ympäristöhyödykkeiden ja yhteiskunnallisten tekijöiden hinnoittelu yhä haaste. Vaikeasti hinnoiteltavia asioita ovat esimerkiksi poliittiset ja kansalaisvapaudet ja eliniän piteneminen. Vaikka GPI onkin teorian mukainen mittari, on sen käytännön laskennassa kehittämiskohteita, jotka liittyvät puutteelliseen tie-

topohjaan sekä hinnoittelun haasteisiin. Käytännössä tietopohjan puutteet ja puuttuvat hinnat rajoittavat taloudellisesti arvotettuun mittariin sisällytettäviä tekijöitä. Kehittäminen vaatii taloustieteilijöiden huomion kiinnittämistä hinnoittelumenetelmien kehittämiseen ja niiden soveltamiseen.

Tilastokeskuksessa on viime vuosien aikana laskettu Suomelle taloudellista hyvinvointia paremmin mittaavat ISEW ja GPI -indikaattorien aikasarjat. GPI ja ISEW -mittareiden tarkoituksena on kertoa yhteiskunnan kestävästä taloudellisen hyvinvoinnin tilasta. Se huomioi tuotannon pitkäaikaiset ympäristövaikutukset ja luonnon pääoman kulumisen ja kertoo myös mahdollisuuksista ylläpitää vastaavaa hyvinvoinnin tasoa tulevaisuudessa. Suomen BKT:n ISEW:in ja GPI:n aikasarjat vuodesta 1945 vuoteen 2009 on esitetty kuviossa 6.

Kuvio 6. Suomen BKT:n, GPI:n ja ISEW:in kehitys 1945-2009 (asukasta kohti, vuoden 2000 hinnoin)

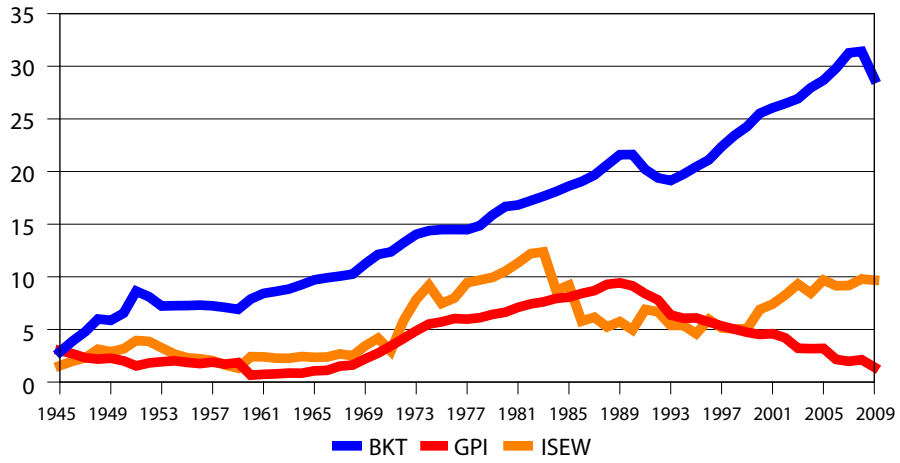

Lähde: Hoffrén ja Rättö 2010.

Tulosten mukaan hyvinvoinnin ja talouskasvun kehitykset erkanivat Suomessa toisistaan 1990-luvun alun laman myötä: kun BKT kääntyi jo 1990-luvun alkupuolella takaisin nousevalle kehitysuralleen, jäivät ISEW ja GPI -mittarit alhaiselle tasolleen. Sekä ISEW että GPI ovat 2000-luvun puolella kääntyneet hienoiseen kasvuun, joka ei kuitenkaan ole ollut yhtä nopeaa kuin BKT:n kasvu. Kun vielä 1970- ja 1980-luvuilla BKT:n kasvulla mitattu talouskasvu kohensi selkeästi ihmisten hyvinvointia, ei talouskasvu ole enää 1990- ja 2000-luvuilla juurikaan edistänyt tavallisen suomalaisen hyvinvointia. GPI:llä mitattu suomalaisten kestävä taloudellinen hyvinvointi on luontoon kasautuvien ympäristöhaittojen takia jopa laskenut, kun taas ISEW:lla mitattu hyvinvointi näyttää pysyneen suhteellisen vakiintuneella tasolla aina 1990-luvulta saakka. ISEW on

2000-luvulla jopa kääntynyt hienoiseen nousuun, koska talouden aiheuttama vuosittainen ympäristörasitus ei ole kasvanut yhtä nopeasti kuin yksityinen kulutus (Hoffrén 2009a). Nousu ei kuitenkaan ole ollut yhtä voimakasta kuin 1970- ja 1980-luvuilla ja lisäksi se on hyvin kaukana BKT:n kasvunopeudesta. (Hoffrén ja Rättö 2009) Kuviossa 7 on esitetty Suomen BKT:n, yksityisen kulutuksen ja *Todelliset säästöt* (GS) -mittarin aikasarjat vuodesta 1960.

Kuvio 7. Suomen BKT:n, yksityisen kulutuksen ja GS:n kehitys 1960–2009 (asukasta kohti, vuoden 2000 hinnoin)

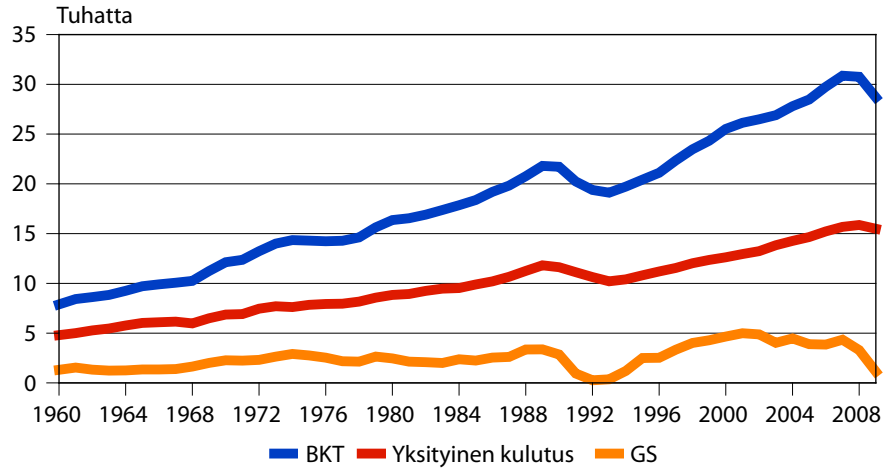

GS-mittarin kuva Suomen kehityksestä on varsin synkkä kun sitä vertaa BKT-mittariin ja yksityiseen kulutukseen. GS:ssä etenkin talouden laskusuhdanteiden vaikutus on huomattava. Ympäristöön liittyvät komponentit saavat lisäksi hyvin pieniä arvoja nykyisellä laskutavalla. *Todelliset säästöt* asukasta kohden pysyivät euromääräisinä melko vakaasti samalla tasolla koko ajanjakson 1960–1987, kunnes ne 1980-luvun lopun voimakkaan noususuhdanteen myötä kohosivat hieman, laskeakseen taas laman myötä. Notkahduksen jälkeen säästöt jatkoivat hetken aikaa kasvuaan uudelleen vakiintuen sitten uudelle tasolle ja tulivat alas uuden laman myötä vuonna 2008. GS:n antama kuva kehityksen suunnasta on siis melko vakaa. Suomi on maa, joka ei käytä resursseja kestävää hyvinvointia vaarantavalla tavalla muuten kuin kriisien aikana. Koska GS on pysynyt vuoden 1960 jälkeen jatkuvasti nollan yläpuolella, voidaan siitä päätellä, että Suomi on säästänyt ja materiaalisen hyvinvoinnin kasvu on jatkunut. Ainakin materiaalisen hyvinvoinnin voidaan katsoa lisääntyneen. Onkin yleisesti havaittu, että GS kuvaa huonommin resursseiltaan köyhien länsimaiden tilannetta. (Lemmetyinen 2010) Kuviossa 8 on esitetty Suomen BKT:n, Kestävän hyvinvointi indeksin (SSI) ja GPI:n aikasarjat vuodesta 1975 vuoteen 2009.

Kuvio 8. Suomen BKT:n, SSI:n ja GPI:n kehitys 1975–2009 (1975=100)

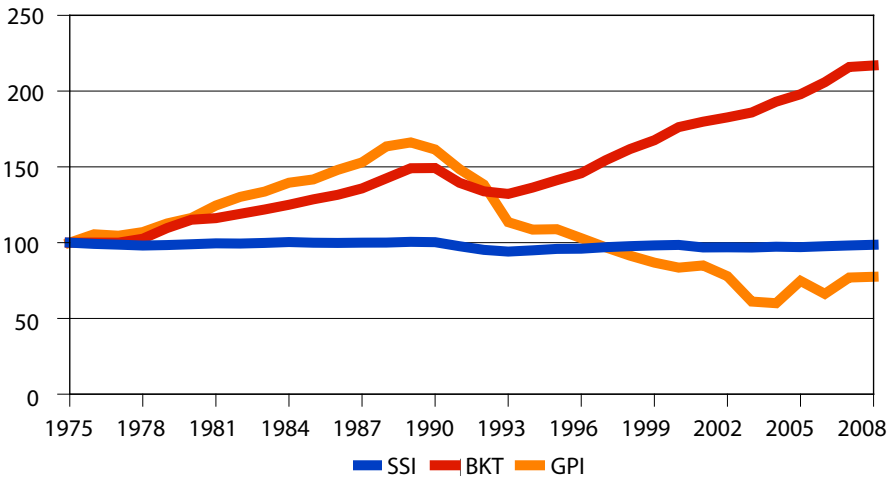

Sekä SSI:n että BKT:n kehityksessä nähtävissä laman aiheuttama notkahdus 1990-luvun alkupuolella. Lamaan asti kummankin trendi on ollut nouseva. Kuitenkin siinä missä BKT on nopeasti noussut uudelleen ennen lamavuosia vallinneen tason yläpuolelle, ei SSI ole vieläkään noussut takaisin 1970- ja 1980-lukujen tasolle. (Kekkonen 2010) Mittareista eniten kestävää kehitystä painottava GPI sen sijaan näyttää tulevaisuuden hyvinvointimahdollisuuksiemme olevan jo voimakkaasti supistumassa. Yllättävää kyllä SSI ja GS -mittarit antavat kehityksestä hyvin samankaltaisen kuvan, vaikka niiden rakenne on varsin erilainen.

5.2 GPI Suomen talouspolitiikan ohjausvälineenä

Mari Kiviniemen hallitusohjelman 2010–2011 mukaan hallitus käynnistää valmistelun kansainvälisten suuntaviivojen mukaisesti laajemman kehitysindikaattorin käyttöön ottamiseksi bruttokansantuotteen rinnalle lähivuosina. Tällaiset indikaattorit kuvaavat talouden kehityksen lisäksi inhimillistä hyvinvointia ja ympäristön tilaa. (Valtioneuvosto 2010) Lupaavin indikaattori tähän tarkoitukseen on GPI, sillä se soveltuu parhaiten myös talouspoliittiseen suunnitteluun, ohjaukseen ja seurantaan.

Koska Suomessa luonnonvaroja hyödyntävillä teollisuuden aloilla rakenteet ovat pitkäikäisiä ja muutokset hitaita, on teollisuudella vahva pyrkimys jatkaa vanhaan suuntaan vielä pitkään. Ohjauksen painopisteiden muuttuminen ja uuden seurantamittarin vaikutukset näkyvätkin yleensä vasta pidemmällä aikavälillä. Finanssi- ja talouskriisin seurauksena teollisuustuotannon merkitys Suomen taloudessa on supistunut pysyvästi, mikä tarjoaa poikkeuksellisen mahdollisuuden saada aikaan nopeita uudistuksia. Käytännössä olemassaoleva teollisuustuotanto ei korvaudu

yhdellä suurella hyvinvoinnin lähteellä, vaan tilalle kehittyy monia uusia ja pieniä elinkeinoaloja. Nämä perustuvat osaamiseen, innovointiin, asiantuntija- ja hyvinvointipalveluihin, uusiutuvaan energiaan, ekotehokkaaseen ja vihreään teknologiaan, tutkimukseen ja kehittämineen, pilotointiin ja pieneen erikoistuotantoon sekä matkailuun, elämyksiin jne. Tulevaisuudessa luonnonvarojen hyödyntämisen on sopeuduttava tieto- ja osaamisintensiiviseen talouteen kestävän kehityksen vaatimusten puitteissa. Yhteiskuntapoliittisen ohjausjärjestelmän ja seurannan uudistus tukisivat näin vahvuuksiemme hyödyntämistä ja väistämättömien uudistusten toteuttamista.

Talouden murros merkitsee mitä suurimmassa määrin yhteiskuntapolitiikan fokuksen muutosta. Tuotannon määrän jatkuvan kasvattamisen sijasta tuottoa saadaan jatkossa tekemällä entistä fiksummin ja tehokkaammin räätälöidympiä tuotteita ja palveluja, joissa korkea osaaminen ja muodikkuus ovat keskeinen elementti. Tuotteiden markkinahinta on tällöin entistä enemmän sidoksissa käyttäjäkokemuksiin tuotteen henkilökohtaisesta mielihyvästä, hyödyllisyydestä ja merkityksestä. Hyödykkeiden markkinahinnat eivät siten enää kuvasta suoraan vain tuotantokustannuksia, vaan laajemminkin ihmisten omalta kannaltaan merkityksellisille asioille antamaa painoarvoa. Nämä hyödyllisyyden ja merkityksellisyyden kokemukset ovat puolestaan entistä enemmän sidoksissa ihmisten kokemuksiin oman onnellisuutensa ja hyvinvointinsa kokonaisuudesta ja eri osatekijöiden merkityksen tiedostamiseen. Yhteiskunnallisen paradigman onkin muututtava vastaamaan kansalaisten asenteiden ja ajattelun muutoksia. Tämä koskee etenkin yhteiskunnallista päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa.

Tässä GPI-mittari osoittaa hyödyllisyytensä, sillä se keskittyy mittaamaan ja seuraamaan asioita joita voidaan pitää erityisen tärkeinä yhteiskunnan kokonaishyvinvoinnin kannalta (ks. taulukko 1 seuraavalla sivulla).

GPI-indikaattoreista ensimmäinen eli painotettu kulutus on GPI:n laskennan lähtökohta. Tarkoituksena on perustaa mittari taloudelliselle tunnusluvulle, joka mahdollisimman oikealla tavalla kuvaa ihmisten kulutustasoa. Kohtuullisen tasainen tulonjako on useiden tutkijoiden mielestä demokraattisen hyvinvointiyhteiskunnan ja tehokkaasti toimivan talouden perusedellytys. Talouspolitiikan eräänä painopisteenä olisikin painotettujen kulutusmahdollisuuksien (palkkatulojen ja tulonsiirtojen määrän) nostaminen. Muita hyvinvointia nostavia tekijöitä ovat palkaton kotitalous- ja vapaaehtoistyö, korkeakoulutus ja kestokulutushyödykkeiden sekä julkisten kulkuväylien tuottamat arvot. Talouspolitiikassa pitäisikin pyrkiä nostamaan myös näiden tekijöiden arvoa. Muita huomioitavia talouspoliittisia tavoitteita ovat pääomakannan riittävyydestä ja nettolainaamisen tasapainosta huolehtiminen. Hyvinvoinnin edistämiseksi pitäisi seuraavien tekijöiden kustannuksia pyrkiä alentamaan

Taulukko 1. GPI:n sisältämien indikaattoreiden tarkoitus päätöksenteossa

GPI-Indikaattori	Tarkoitus
1. Painotettu yksityinen kulutus	Tasainen tulonjako edistää hyvinvointia
2. Kotitaloustyön ja vanhemmuuden arvo	Palkaton kotitaloustyö lisää hyvinvointia
3. Korkeakoulutuksen arvo	Korkeakoulutus lisää yhteiskunnan hyvinvointia
4. Vapaaehtoistyön arvo	Palkaton kotitaloustyö lisää hyvinvointia
5. Kestokulutushyödykkeiden tuottamat palvelut	Tuottavat hyötyä vielä vuosia hankinnan jälkeen
6. Teiden ja katujen palveluiden arvo	Tuottavat hyötyä vielä vuosia investoinnin jälkeen
7. Rikollisuuden aiheuttamat kustannukset	Rikollisuus vähentää hyvinvointia
8. Vapaa-ajan menetyksen kustannukset	Tuotannon lisääntyminen vähentää vapaa-aikaa
9. Alityöllisyyden / Työttömyyden kustannukset	Yhteiskunnan hyvinvointiresursseja hukataan
10. Kestokulutushyödykkeiden hankintakustannukset	Ovat hyvinvointia hetkellisesti laskevia menoja
11. Työmatkakustannukset	Pitkät työmatkat heikentävät hyvinvointia
12. Kotitalouksien saasteiltasuojautumisen kustannukset	Suojautuminen heikentää hyvinvointia
13. Auto-onnettomuuksien kustannukset	Aiheuttavat haittoja ja hyvinvoinnin laskua
14. Veden saastumisen kustannukset	Saastuminen heikentää hyvinvointia
15. Ilman saastumisen kustannukset	Saastuminen heikentää hyvinvointia
16. Melusaasteen kustannukset	Melu heikentää hyvinvointia
17. Soiden ja kosteikkojen katoamisen kustannukset	Ekosysteemien katoaminen laskee hyvinvointia
18. Maatalousmaan katoaminen	Ekosysteemien katoaminen laskee hyvinvointia
19. Metsien katoaminen ja metsäteidenkustannukset	Ekosysteemien katoaminen laskee hyvinvointia
20. Uusiutumattomien luonnonvarojen kuluminen	Ei tuota kestävää hyvinvointia
21. Hiilidioksidipäästöjen aiheuttamat menetykset	Alentaa hyvinvointia pitkävaikutteisesti
22. Otsoninkerroksen ohentuminen	Alentaa hyvinvointia pitkävaikutteisesti
23. Pääoman nettoinvestoinnit	Jos pääomaa kulutetaan liikaa, on talous kestämättömällä pohjalla
24. Ulkomainen nettolainaaminen	Nettoluotonanto ulkomaille kuvaa talouden kestävyyttä

mahdollisimman paljon: rikollisuus, vapaa-ajan menettäminen, työttömyys, kestokulutushyödykkeiden hankinta, työmatkakustannukset, kotitalouksien saasteiden torjunta, liikenneonnettomuudet, vesistöjen pilaantuminen, ilmansaasteet, meluhaitat, soiden ja kosteikkojen häviäminen, maatalousmaan häviäminen, luonnontilaisten metsien häviäminen, uusiutumattomien luonnonvarojen käyttö, hiilidioksidipäästöt, ja otsonikerroksen ohentuminen. Näin yhteiskunnallisessa päätöksenteossa huomioitaisiin myös kestävän kehityksen vaatimukset eli kulutusmahdollisuudet tuotettaisiin mahdollisimman ekotehokkaasti. Jokaiselle 24:sta GPI-indikaattorista on mahdollista määrätä myös vastuuministeriö ja -ministeri, jotka vastaisivat siitä, että yksittäisille indikaattorille asetetut tavoitteet saavutettaisiin. Tämäkin uudistus parantaisi yhteiskuntapolitiikan tehokkuutta merkittävästi.

GPI-mittarin mukaan ihmisten taloudellisen hyvinvoinnin eli käytettävissä olevien kulutusmahdollisuuksien lisääminen on yhä tavoiteltava päämäärä, samoin kansantalouden tasapainosta huolehtiminen, työttömyyden ja liikenneonnettomuuksien määrän alentaminen. Uusina asioina tavoitelistalle tulisivat korkeakoulutuksen, kotitalous- ja vapaaehtoistyön merkitys hyvinvoinnille sekä kestokulutushyödykkeiden pitkäikäisyys ja liikenneinvestoinnit. Merkittävimmät uudet päämäärät liittyisivät kuitenkin tuotannon aiheuttamien ulkoisvaikutusten määrän pienentämiseen, kun ne voidaan ilmaista rahamääräisinä. Näin tuotannon ja kulutuksen sivutuotteita, kuten saasteita ja melua pystyttäisiin pienentämään entistä tehokkaammin. Nykyiseen ympäristöpolitiikkaan verrattuna GPI korostaa luontoon kasautuvien ja pitkävaikutteisten ympäristövaikutusten merkitystä ja pakottaa meidät ottamaan huomioon paitsi kestävän kehityksen vaatimukset myös tulevien sukupolvien mahdollisuudet hyvinvointiin, kun hyvinvointi tuotettaisiin ekotehokkaasti.

6. Uuden laajemman hyvinvointi-indikaattorin kehittäminen Suomelle

6.1. Kehittämiskohteet

Aidon kehityksen indikaattoria (GPI) on sovellettu sellaisenaan tai paikallisiin olosuhteisiin mukautettuna useissa maissa ja alueellisesti. EU-maista muun muassa Saksa aikoo edetä uuden hyvinvointimittarin kehittämisessä GPI:n ja ISEW:in metodologiaa soveltaen (ks. Diefenbacher&Zieschank 2009b). Myös Islannille ollaan laskemassa GPI-mittaria. Suomessa Valtioneuvoston kanslia asetti syyskuussa 2010 työryhmän pohtimaan hyvinvoinnin mittaamisen kehittämistä Suomessa. Suomen kaltaisen jälkiteollisen maan hyvinvointiin liittyvistä ongelmakohdista suuri osa liittyy ympäristörasitukseen, sosiaalisiin tekijöihin ja

subjektiivisiin kokemuksiin. Nyky-yhteiskunnan pahimmiksi ongelmiksi nostetaan julkisuudessa usein työttömyys, köyhyys, syrjäytyneisyys, yksinäisyys tai huonot mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen, jotka johtavat elämän mielekkyyden ja merkityksellisyyden katoamiseen. Stressi, epävarmuus, sekä vapaa-ajan ja työn välisen rajan hämärtyminen näkyvät pahoinvoinnin lisääntymisenä ja esimerkiksi mielenterveyden ongelmina. Nämä ilmiöt ovat kulutusta huomattavasti vaikeammin mitattavissa ja sisällytettävissä hyvinvoinnin mittareihin. Subjektiivisia tekijöitä on ainakin jossain määrin mahdollista tarkastella objektiivisesti mitattavien muuttujien kautta. Lisäksi hyvinvointiin liittyviä kyselytutkimuksia tulisi kehittää moniulotteisimmiksi ja tihentää niiden toteuttamisväliä vuosittaisiksi.

Käsitteenä hyvinvointi on niin laaja, ettei sen kaikkia ulottuvuuksia ole mahdollista kattavasti sisällyttää yhteen yksittäiseen tilastointijärjestelmään tai indikaattoriin. Huomio joudutaan keskittämään muutamiin keskeisiin ilmiöihin. Käytännössä mittariin ei ole järkevää – tai edes mahdollista – sisällyttää kaikkia hyvinvointiin liittyviä osatekijöitä. Lähinnä tuleekin keskittyä tekijöihin, joihin yhteiskunnallisen päätöksenteon kautta voidaan vaikuttaa. Lisäksi kansantalouden tilinpidon tapaan laadittava hyvinvoinnin tilastointijärjestelmä edellyttää järjestelmällistä ja kansanvälisesti standardoitua järjestelmää, jotta tulokset olisivat luotettavia ja kansainvälisesti vertailukelpoisia.

Kestävän kehityksen kohdalla on periaatteessa kyse siitä, että luonnon kuluminen tuotantoprosessissa sekä tuotannon negatiiviset ulkoisvaikutuksia pitäisi seurata ja ne arvottaa rahamääräisesti, jotta ne voidaan integroida hyvinvoinnin mittareihin. Toistaiseksi ei ole ollut käytettävissä markkinahintoja, joita tämä arvottaminen edellyttäisi. Tämän takia niin ekonomistit kuin tilastoalakin ovat suhtautuneet pääosin torjuvasti näiden ulkoisvaikutusten arvottamiseen vetoamalla teoreettisen ja menetelmällisen kehitystyön keskeneräisyyteen. Myös kansainväliset standardit puuttuvat, eikä kestävän kehityksen kriteereistäkään ole yksimielisyyttä. Monia hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä on kuitenkin jo nyt mahdollista mitata melko luotettavasti. Tällä hetkellä niistä kaikista ei kuitenkaan tuoteta mittarin laadinnan kannalta olennaisia tietoja. Erään merkittävän haasteen muodostaa ympäristöongelmien kasautuminen luontoon. Koska talouden ulkoisvaikutusten, kuten saastumisen vaikutukset näkyvät ekosysteemien tilassa vuosia ja jopa vuosikymmeniä, tulisi myös nämä vaikutukset huomioida.

Suurimmat tietoaukot ja -viiveet ovat Suomen sosiaalitilastoissa kuten ajankäyttötutkimuksissa ja tulonjakotilastoissa, sekä toisaalta metsätilastojen (Valtakunnan Metsien Inventointi, VMI) tiedoissa. Muita tärkeitä seurattavia osatekijöitä ovat ympäristöterveyden, palkattoman kotitaloustyön, vapaa-ajan, vapaaehtoistyön ja koulutuksen arvot sekä ympäristöhaittojen kasautuminen luontoon ja vaikutukset ekosysteemeihin.

Koska jokainen mittari on laadultaan vain niin hyvä kuin sen käyttämät perustilastot, tulee kiinnittää erityistä huomiota perustilastojen luotettavuuteen, kattavuuteen, ajantasaisuuteen ja relevanttiuteen. Mittari vaatii myös vuosittaista tilastotuotantoa kaikkien siihen sisältyvien tekijöiden osalta, sillä BKT:n tavoin vuosittain laadittavalta aggregaattimittarilta odotetaan kykyä osoittaa vuosien välillä tapahtuvaa muutosta. Tällöin indikaattorin laskenta ei voi perustua muutamien havaintojen mukaan laskettuihin arvioihin. Nykyisellään vain osasta muuttujista on saatavissa tarkkaa vuosikohtaista tietoa.

Kehittämiskohteet koskevat etenkin ympäristöllisten ja yhteiskunnallisten seikkojen huomiointia hyvinvoinnin mittaamisessa. Käytännössä kansantalouden tilinpito ja BKT ovat ohjanneet kansallisia tilastovirastoja tuottamaan niiden tarvitsemia tilastotietoja, joita kerätäänkin melko kattavasti. Jotta merkityksellinen mittari kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista ja kehityksen kestävyydestä olisi mahdollista laatia, tulee tilastojen kehittämistä ja tilastotuotantoaan ohjata tähän suuntaan.

6.2 Muutoksen haasteet

Lähes kaikissa läntisissä EU-maissa niin kansalaisten kuin poliitikkojenkin piirissä paine kehittää uusia hyvinvoinnin mittareita on kasvanut viime vuosina. Keskustelu on kuitenkin juuttunut paljolti yleiseksi keskusteluksi kehittämistyön ja uudistusten tarpeellisuudesta ilman, että ajatuksia olisi ryhdytty toteuttamaan. Ylipään koko tilastoala on aiemmin yhteiskunnassa koettu melko marginaaliseksi ja epäkiinnostavaksi, minkä takia sen perustavanlaatuinen merkitys yhteiskunnalliselle päätöksenteolle monesti unohtuu.

Tilastovirastot ovat olleet hyvin konservatiivisia vastaamaan näihin kehittämistarpeisiin. Ylipäätään ympäristön sisällyttämisestä mukaan yhteiskunnan aggregaattimittareihin on puhuttu 1970-luvulta alkaen, mutta asiassa ei ole vieläkään saavutettu merkittävää edistymistä. Hyvinvoinnin mittareiden kehittäminen on herättänyt torjuntaa ja jopa suoranaista vastustusta. Kyse on myös tilastovirastojen sisäisistä priorisoinneista: uusien tilastojen ja mittareiden kehittämisen ja käyttöönoton pelätään vähentävän nykyisten tilastojärjestelmien resursseja. Myös tilastotieteen kehitys on viimeisen sadan vuoden aikana pahasti pysähtynyt lähes paikalleen, joten tilastovirastojen tehtäväksi onkin muotoutunut tilastojen tekeminen vuodesta toiseen samoin menetelmin ja käytännöin. Tapahtuneet uudistukset ovat parhaimmillaankin olleet hitaita ja vaikutuksiltaan melko marginaalisia. Tästä johtuen tilastovirastot on haluttu nähdä paremminkin ”numerotehtaina” kuin yhteiskunnallista tutkimusta tekevinä tutkimuslaitoksina.

Tieteen ja tilastojen eriytyminen toisistaan on johtanut myös niiden relevanssin heikentymiseen. Esimerkiksi sekä talous- että tilastotiede

ovat pitkälti juuttuneet teollisen ajan maailmankuvaan. Käsillä oleva talouden ja yhteiskunnan murros jälkiteolliseen yhteiskuntaan onkin niille suuri haaste. Kun muutoksia yritetään selittää vanhoilla tieteen teorioilla ja paradigmoilla ja kun niiden selityskyky havaitaan puutteelliseksi, tapahtuneet muutokset helposti ohitetaan ja pitäydytään entistä vahvemmin vanhoissa teorioissa. Näin teorioista tulee uskonkappaleita, jotka teorian oikeellisuutta valvovien auktoriteettien mielestä ovat oikeita ja joita kohtaan esitetyt muutostarpeet kestämättömiä. Yhteiskunnalla on kuitenkin oikeus odottaa, että tutkimus ja tilastot auttavat saamiensa resurssien vastapainoksi sitä selviämään tulevaisuuden haasteista.

6.3 Laajemman kehitysindikaattorin käyttöönotto Suomessa

Hyvinvoinnin mittareiden kehittäminen on nyt erityisen ajankohtaista, kun hyvinvointi on länsimaissa nousemassa yhteiskuntapolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi. BKT on tarpeen korvata kehittyneemmällä seurantajärjestelmällä ja -mittarilla, jotka antavat paremman kuvan yhteiskuntien ja kansalaisten hyvinvoinnin kehityksestä. Suomen tulee panostaa uuden hyvinvointi-indikaattorin kehittämiseen ja käyttöönottoon, jotta uusi mittari saataisiin yleiseen käyttöön 2010-luvulla. Päätös uuden hyvinvointia laajemmin kuvaavan indikaattorin käyttöönotosta Suomessa vaatii korkean tason käsittelyä ja päätöksiä sekä resursointia. Periaatteessa BKT:n laskennasta ja käytöstä yhteiskunnan tärkeimpänä mittarina olisi hyvä erkaantua kokonaan. Niin kauan kuin BKT:ta lasketaan, jättävät ekonomistit uuden indikaattorin huomiotta ja pitäytyvät BKT:n käyttämisessä. Tällöin indikaattorin positiivisia vaikutuksia ei saavuteta: resurssien käytön tehostumista, kestävyyden reunaehtojen huomioon ottamista ja hyvinvoinnin kokonaisvaltaista parantamista. Kuitenkaan toistaiseksi BKT:n laskentaa ei käytännössä voida Suomessa lopettaa koska EU-jäsenyys ja Euroopan rahaliitto edellyttävät Suomelta sen säännöllistä laadintaa. Pidemmällä aikavälillä ei liene periaatteellisia tai käytännön esteitä miksei esim. GPI voisi kokonaan syrjäyttää BKT:ta. Tämä olisi myös ideaali tilanne, jossa saisimme uudesta indikaattorista todellista yhteiskunnallista lisäarvoa päätöksentekoon. Päätös tarvitsee tueksi vastaavat YK:n ohjeistuksen ja EU:n päätökset. Ekonomistikunnan koulutustakin pitäisi kehittää uutta tilannetta vastaavaksi, mikä ei tietenkään tapahdu aivan hetkessä.

Usein on esitetty epäilyksiä, ettei yhteen ainoaan mittariin tai lukuun olisi mahdollista pelkistää niin laaja-alaista ja monimutkaisia kokonaisuuksia kuin ihmisten aineellinen ja sosiaalinen hyvinvointi sekä ympäristön kestävä kehitys. Ajatus yhden mittarin takana on kuitenkin analoginen BKT-mittarin nykyiselle käytölle yhteiskunnassa. Mittarin

tarkoitus on suunnata yhteiskunnallinen huomio, keskustelu ja päätöksenteko yhteiskunnan tavoitteiden kannalta tärkeille alueille. Tämän jälkeen asiantuntijoiden tehtävänä on tutkia, mistä muutokset mittarissa johtuvat ja antaa politiikkasuosituksia päätöksentekijöille. Tyypillisesti tässä tilanteessa joudutaan turvautumaan useiden erikoisalojen tilastotietoihin. Laajemman mittarin etuna on, että se suuntaa myös asiantuntijoiden huomion uusille alueille ja edistää yhteiskunnan kehitystä ja hyvinvointia.

Kehittämällä GPI:n mittarin nykyisiä ominaisuuksia sopimaan paremmin Suomen oloihin saataisiin kuvattua aitoa kehitystä nykyistä paremmin. *Aidon kehityksen indikaattorin* (GPI) ohella hyvinvointimittarin kehittämisessä on hyvä tutkia myös *Kestävän yhteiskunnan indeksiä* (SSI) ja *Todelliset säästöt* -indikaattoria (GS). Suomessa tehdyn tutkimustyön pohjalta olisi mahdollista kehittää uusi hyvinvointia kuvaava aggregaattimittari hyödyntäen GPI:n metodologiaa. Talous-, sosiaali- ja ympäristötilastojen tuotanto pitäisi valjastaa uutta mittaria palvelemaan. Resursseja tulisi kohdentaa niihin tilastoihin, joita mittarin laadinnassa tarvitaan. Lisäksi valtionhallinnon tilastotuotantoa pitäisi järkeistää ja integroida keskittämällä valtionhallinnon kaikki relevantti tilastotuotanto tai ainakin saattaa se yhdenmukaisen ohjauksen alaiseksi.

Aikataulullisesti itse laskentajärjestelmän pystyttäminen on mahdollista alle vuodessa. Kaikkien tarvittavien perustilastojen perustaminen ja uudelleenfokusointi vienee muutaman vuoden. Tällöin saavutetaan lähes sama laskennan luotettavuustaso kuin on kansantalouden tilinpidon ja BKT:n laadinnassa. Uuden mittarin luotettava laadinta vaatisi resurssien lisäämistä ja uudelleensuuntaamista, jotta uutta mittaria luotettavasti kuvaavat tilastot saataisiin tuotettua. Kehittämistä tulisi tehdä kansainvälisten järjestöjen koordinoimana ja eri maiden yhteistyönä. Kansainvälinen konsensus tilinpidon kehittämisen päälinjoista on haaste, mutta lienee saavutettavissa. Yhteiskunnan reagointinopeuden kasvaminen vaatii kehittämään myös entistä ajantasaisempia tilastoja ja mittareita. Nykyisellään uuden mittarin vaatimien perustilastojen laskentaviive on arviolta 1–2 vuotta ja ennakkotietojen osalta 0,5–1 vuotta. Siirtyminen reaaliaikaiseen tai lähes reaaliaikaiseen tilastotuotantoon parantaisi merkittävästi mittarin käyttöarvoa yhtenä yhteiskunnan keskeisenä seurantavälineenä ja aggregaattimittarina.

7. Lopuksi

BKT-mittaria ei koskaan tarkoitettu eikä se ole koskaan ollut hyvinvoinnin mittari, vaikka se sellaiseksi pitkään haluttiin ymmärtää. BKT on pelkästään yhteiskunnan taloudellisen aktiviteetin mittari. Se ei erottele positiivisia ja negatiivisia taloustoimia toisistaan. Sille rikollisuus ja ilki-

valta ovat samanarvoisia kuin hyväntekeväisyys ja vapaaehtoistyö. Kaikki markkinahintainen tuotanto ja tuotannon haittojen korjaaminen vain kasvattaa BKT:n arvoa. Nykyisin taloudellisen toiminnan aikaansaamia tuloja seurataan tarkasti, mutta kustannuksia vain osittain. Nykyisellään kansantalouden tilinpito ei huomioi näitä ympäristökustannuksia, vaan luonnonpääoman kuluttaminen katsotaan tuloksi, vaikka kyse on oman hyvinvointimme perustan kuluttamisesta. Näin arvioimme kannattamattomiakin toimintoja kannattaviksi ja kasvatamme tarpeettomasti ympäristövelkaamme. Aiemmin havaittu side taloudellisen aktiviteetin ja ihmisten hyvinvoinnin välillä on myös katkennut. Tutkimusten mukaan ihmisten onnellisuus ei enää kasva tietyn tulotason saavuttamisen jälkeen, vaan muiden hyvinvoinnin osatekijöiden, kuten vapaa-ajan, kotitöiden, itsensä toteuttamisen yms. merkitys korostuu. BKT:n käyttö päätöksenteon pohjana johtaa siis entistäkin huonompiin päätöksiin. Näin vanhentunut seurantajärjestelmä muodostaa pullonkaulan koko jälkiteollisen yhteiskuntamme kehitykselle.

Hyvinvointi on jälkiteollisissa yhteiskunnissa muodostumassa yhteiskuntapolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi. Ihmisten hyvinvointia on mahdotonta parantaa tehokkaasti pelkästään taloudellista aktiviteettia jatkuvasti kasvattamalla ja pyrkimällä jälkikäteen korjaamaan haittoja ja poistamaan sosiaalista pahoinvointia. Hyvinvointia tulee jatkossa luoda niin, että samalla synnytetään mahdollisimman vähän pahoinvointia. Tähän tehtävään tarvitaan uusi luotettava todellisen hyvinvoinnin seurantajärjestelmä ja hyvinvointimittari, joka seuraa yhteiskunnan hyvinvoinnin yleistilan kehitystä ja yhteiskunnan todellista edistymistä. Mittarin tulee myös soveltua yhteiskunnan asettamien hyvinvointitavoitteiden toteutumisen seurantaan. Sen avulla on voitava arvioida, mikä merkitys milläkin päätöksellä on ollut hyvinvoinnin kehitykseen. Tuotannon tuottamia arvoja tulee voida suhteuttaa aiheutettuihin todellisiin kustannuksiin, joihin myös ympäristökustannukset lukeutuvat. Sen on huomioitava kestävän kehityksen vaatimukset, ympäristöhaittojen määrän kasvu ja kumuloituminen luontoon sekä ekosysteemien katoaminen. Uuden seurantajärjestelmän tulee ohjata meitä lähemmäs luonnon kannalta kestävää hyvinvoinnin tasoa.

Olennaista on asettaa ja täsmentää ne Suomen kannalta tärkeät hyvinvointiin ja kehityksen kestävyyteen liittyvät tavoitteet, joihin voidaan vaikuttaa yhteiskunnallisilla päätöksillä. Mittareista GPI, SSI ja GS-indikaattorit sisältävät paljon hyviä elementtejä, joita uusilta mittareilta odotetaan. Lupaavin jälkiteollisen yhteiskunnan hyvinvoinnin kuvaajaksi on *Aidon kehityksen indikaattori* (GPI). Uusi seurantajärjestelmä vahvistaisi päätöksentekijöiden keskuudessa ajattelua että talouskasvu ei suinkaan ole ainoa ja riittävä edellytys hyvinvoinnille. Aluksi BKT:n rinnalla käytettäisiin uutta laajempaa yhteiskunnallista hyvinvointimittaria. Pidemmällä aikavälillä kansantalouden tilinpito ja BKT korvattaisiin kokonaan

uudella hyvinvoinnin seurantajärjestelmällä. Se antaa paremman kuvan ihmisten hyvinvoinnin kehityksestä ja soveltuu paremmin tasapainoisen yhteiskuntapolitiikan tarpeisiin. Suomen tulee saada uusi hyvinvointimittari käyttöön 2010-luvun alkupuolella.

Annukka Berg on kestävän kulutuksen ja tuotannon kysymyksiin ja laaja-alaiseen strategiatyöhön erikoistunut tutkija, joka viimeistelee väitöskirjaa Helsingin yliopistossa. Berg on valmistunut maisteriksi tiedotusoppi pääaineenaan, mutta hän on toiminut ympäristökysymysten ja politiikan parissa jo vuosikymmenen ajan, muun muassa parlamentti- ja eduskunta-avustajana, Luonto-Liiton projektityöntekijänä sekä Suomen luonnonsuojeluliiton ilmastovastaavana.

Annukka Berg

Ympäristöviisas talous

1. Johdanto: Ympäristön tila ja GPI

Ympäristöongelmien yhtenä keskeisenä syynä voidaan pitää poliittisen päätöksenteon keskittymisestä bruttokansantuotteen kasvattamiseen. Kuten Jukka Hoffrén toteaa tämän kirjan artikkelissaan, luonnonvarojen säästeliäs käyttö saattaa näyttäytyä BKT-arvossa jopa haitallisena. Mikäli ympäristökysymys olisi ollut mukana yhteiskunnallisen hyvinvoinnin mittaamisen keskiössä jo pitkään, olisi nykyisten ympäristöongelmien syntymistä vaikea edes kuvitella.

Viimeksi kuluneen neljännesvuosisadan aikana maailman talous on tuplaantunut (Jackson, 2009). Samalla on ylitetty maapallon ekologisen kantokyvyn rajat. Yli puolet ekosysteemipalveluista kuten makeasta vedestä ja kalakannoista on kestämättömän käytön kohteina (Millennium Ecosystem Assessment, 2005). Lajien sukupuuttoaalto on kiihtynyt ihmistoiminnan seurauksena tuhatkertaiseksi lajien luontaiseen häviämisnopeuteen verrattuna. WWF:n Living Planet 2010 -raportin mukaan luonnon monimuotoisuus on vähentynyt 30 prosentilla vuodesta 1970 lähtien.

Ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on tällä hetkellä noin puolet suurempi kuin pitäisi. Myös Suomi on osaltaan syyllinen ylikulutukseen, sillä se on ekologiselta jalanjäljeltään 12. suurin maa maailmassa (ks. kuva 1 seuraavalla aukeamalla). Ympäristön kantokyky on ylitetty vakavasti muun muassa luonnon monimuotoisuuden hupenemisessa, ilmastonmuutoksessa ja typen kierrossa (ks. kuva 2 seuraavalla aukeamalla).

Jotta kehityksen suuntaa voidaan kääntää kohti ympäristöviisasta taloutta, toimintaa suuntaavia mittareita on muutettava. Ympäristön kantokyky tulee ottaa laajasti huomioon taloudellisessa toiminnassa. Kestävää kulutusta ja tuotantoa sekä ympäristön rajojen integroimista talouteen tullaan käsittelemän tämän artikkelin seuraavissa alaluvuissa. Laajempia taloudellisen hyvinvoinnin mittareita taas on käsitelty Jukka Hoffrénin tähän kirjaan sisältyvässä artikkelissa. Hoffrénin mukaan lupaavin vaih-

Kuva 1. Asukasta kohden laskettu ekologinen jalanjälki eri maissa vuonna 2007. Ekologinen jalanjälki laskee yhteen ihmiskunnan hiilipäästöjen käsittelyyn vaadittavan metsäalan (carbon), erilaisiin tuotteisiin käytetyn metsäalan (forest), laiduntamiseen tarvittavan maa-alan (grazing), viljelyalan (cropland), rakennetun maa-alan (built-up land) sekä alueen, joka tarvitaan tuottamaan käytetyt kalansaaliit (fishing). (WWF, 2010)

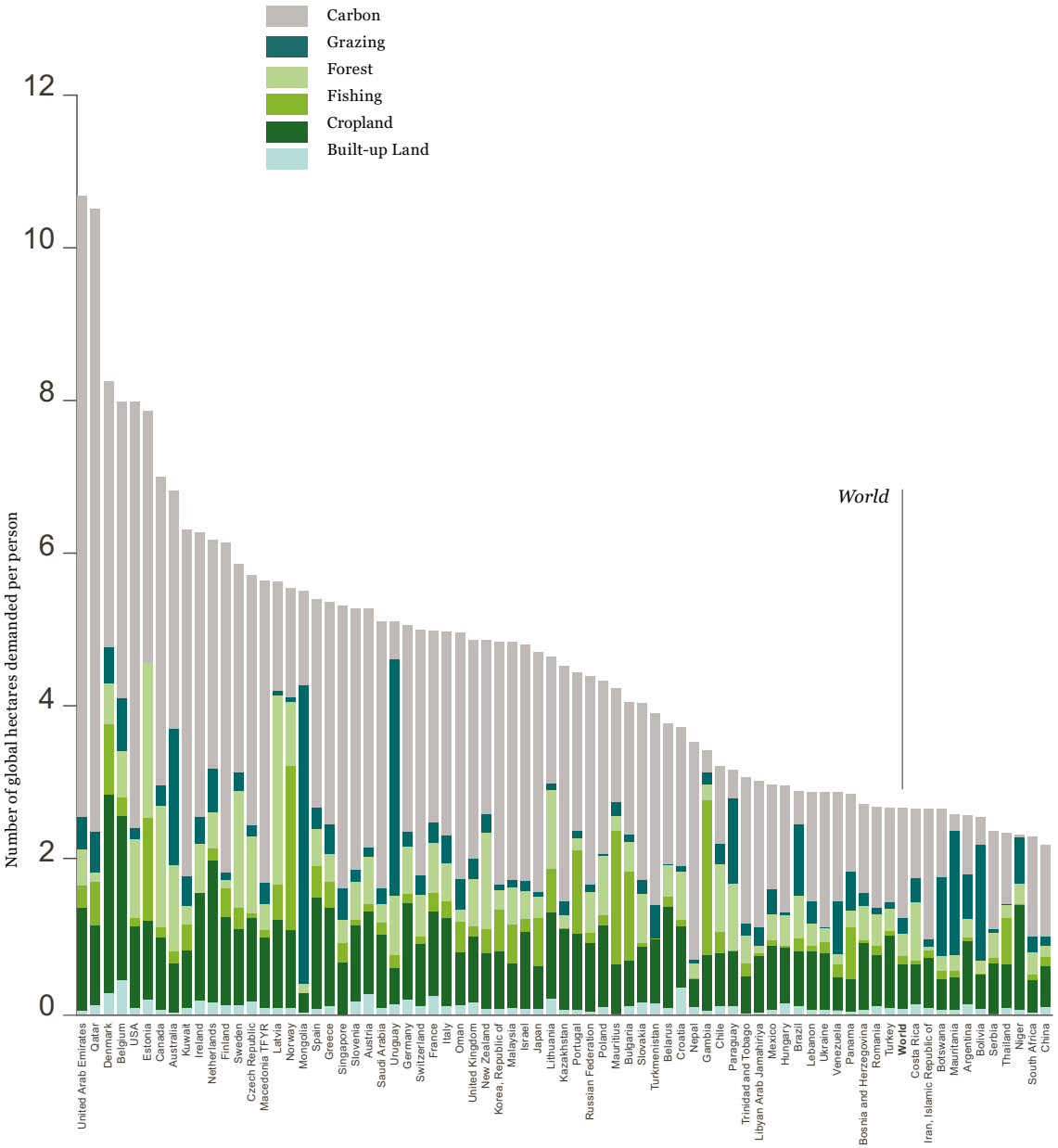

Kuva 2. Luonnon kantokyvyn ylittyminen luonnon monimuotoisuuden hupenemisen, ilmastonmuutoksen ja typen kierron osalta. (Rockström ym., 2009)

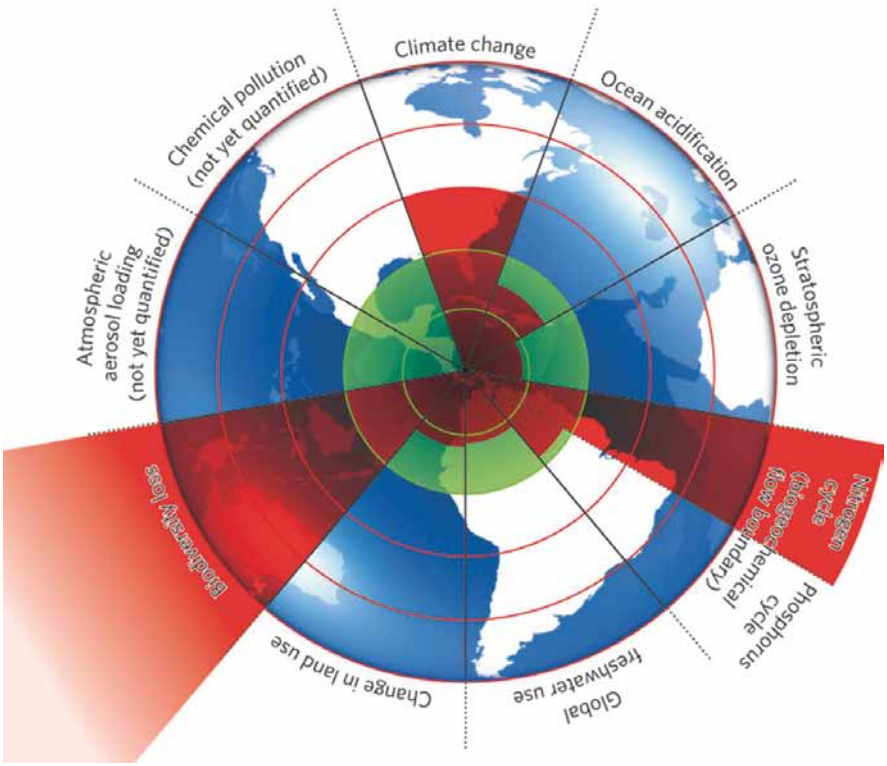

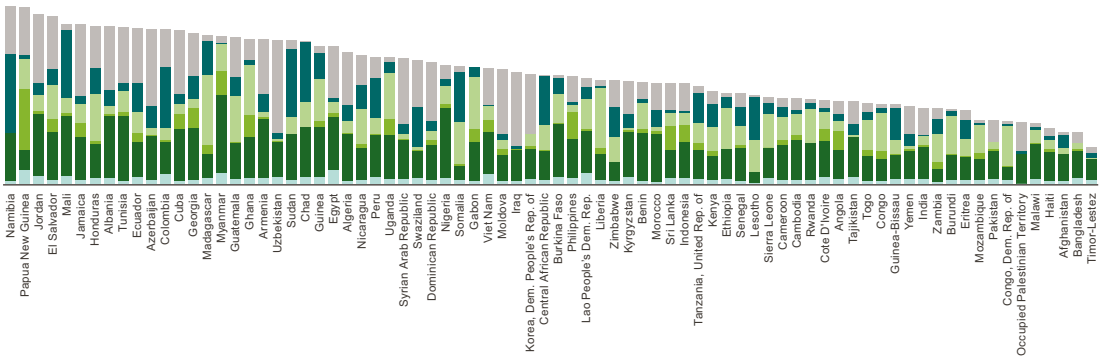

toehto bruttokansantuotteelle olisi Aidon kehityksen indikaattori (Genuine Progress Indicator, GPI).

GPI:n kattavuutta ympäristön näkökulmasta (ks. Hoffrénin artikkeli tässä kirjasssa s. 16) voidaan tarkastella esimerkiksi vertaamalla sitä Rockströmin ym (2009) kuvaan keskeisistä ympäristöongelmista ja niiden tilasta. Vertailemalla huomataan, että GPI:ssa on mukana kyllä muun muassa hiilidioksidipäästöjen aiheuttamat vahingot sekä soiden, kosteikkojen ja luonnontilaisten metsien häviäminen, mitkä vaikuttavat merkittävästo biodiversiteettiin. Ilmastonmuutos ja lajien monimuotoisuuden häviäminen näyttäytyvät myös Rockströmin ym tutkimuksessa erittäin kriittisinä tekijöinä. Toisaalta kemikalisoitumista ja esimerkiksi typen kiertoa ei ole juuri huomioitu GPI:ssä, vaikka typpitalouden kestämättömyys on eräitä keskeisiä Rockströmin ym esiin nostamia seikkoja. Ylipäänsä voidaan todeta, että GPI:n tapa tarkastella ympäristöä ja sen pilaantumista kokonaisuutena jää hienostuneisuudessa jälkeen esimerkiksi ekosysteemi-lähestymistavasta (Ks. esim. Millennium Ecosystem Assessment (MEA), 2005 tai The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB), 2010). Kuitenkin kyseessä on sangen kattava ja monipuolinen mittari myös ympäristön näkökulmasta.

Mikäli Suomen sijoitukset halutaan kääntää nousuun GPI:llä tai muilla yhteiskunnan kokonaiskestävyyttä mittaavilla indikaattoreilla tarkasteltuna, taloudesta, kulutuksesta ja tuotannosta on tehtävä ympäristöviisaampia. Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi nykyisen talousjärjestelmän ongelmia, kestävän kulutuksen ja tuotannon politiikkaa sekä keinoja, joilla talous voidaan pitää ympäristön kantokyvyn rajoissa.

2. Kestävä talous, tuotanto ja kulutus

Vihreän markkinatalouden suomalainen edelläkävijä, Osmo Soininvaara (esim. 1990), on todennut, että ympäristöongelmat eivät ole sattumaa, vaan vääjäämätön seuraus *markkinamekanismin viallisuudesta*. Perimmäisenä seikkana ongelman taustalla on markkinatalouden tehokkuus resurssien käyttöönotossa. Ihminen on päässyt nopeasti käsiksi suureen määrään materiaalista vaurautta. Työnarvoteoria kuitenkin hinnoittelee luonnonvarat vain sen työn mukaan, joka on tehty niiden saamiseksi ulos maaperästä. Hinnanmuodostuksessa jää siis usein huomiotta se todellinen arvo, joka tietyllä luonnonvaralla olisi yhteiskunnan tai ympäristön kokonaisuuden kannalta nyt – saati tulevaisuudessa. Luonnonvarojen hinta kyllä nousee, kun varannot alkavat käydä vähiin. Soininvaaran mukaan mekanismi toimii kuitenkin aivan liian heikosti ja ennen kaikkea liian myöhään.

Ympäristökysymysten yhteydessä puhutaankin *ulkoisvaikutuksista*. Ne ovat sellaisia ulkopuolisille tai yleiselle edulle aiheutuvia haittoja tai

hyötyjä, jotka eivät näy hinnoissa. Kyse on huomattavasta ongelmasta, sillä pelkästään kuudella suurella toimialalla – maataloudessa, energiantuotannossa, tieliikenteessä, vesihuollossa, kalastuksessa ja metsätaloudessa – syntyy vuodessa ympäristöllisiä ulkoisvaikutuksia noin 1100 miljardin dollarin edestä (Worldwatch-instituutti, 2004). Uusimman arvion (UNPRI, 2010) mukaan ihmistoiminnan ympäristökustannukset vastaavat 11 prosenttia maailman bruttokansantuotteesta. Ympäristöhaitoista noin kolmannes on maailman 3000 suurimman yrityksen aiheuttamaa. Ekologisessa taloustieteessä onkin jo pidemmän aikaa keskusteltu siitä, että inhimillinen talous pitäisi alkaa nähdä ympäristön alajärjestelmänä – eikä toisin päin.

Ympäristöhinnan puuttuminen voidaan korjata yhteiskunnan toimesta paitsi säännöksin myös sisällyttämällä luonnonvarojen arvot *osaksi hintamekanismia*. Tässä keinoina voivat toimia erilaiset taloudelliset ohjauskeinot kuten maksut, verot ja kauppajärjestelmät. Vielä laaja-alaisempi muutos on ekologinen verouudistus, jossa verotuksen painopistettä siirretään työn ja palvelujen verottamisesta kohti luonnonvarojen käytön ja ympäristön kuormittamisen verotusta. Mitään kovin mittavaa ekologista verouudistusta ei kuitenkaan vielä ole tapahtunut, sillä esimerkiksi OECD-maissa ympäristöverot tuottavat vain viitisen prosenttia kaikista verotuloista.

Hintamekanismin ohella kestävää kulutusta ja tuotantoa voidaan edistää myös *muilla keinoin*. Näitä keinoja ovat muun muassa tiedon tuottamiseen ja välittämiseen liittyvä informaatio-ohjaus sekä vapaaehtoiset sopimukset, joita solmitaan yleensä valtion ja esimerkiksi erilaisten tuotannollisten sektorien tai kuntien kesken. Lisäksi voidaan luoda uusia instituutioita, ohjelmia tai järjestelmiä, jotka voivat puuttua monipuolisesti alan haasteisiin. Tällainen institutionaalinen toimija on Suomessa esimerkiksi Motiva, joka tarjoaa asiantuntijapalveluja energian ja materiaalien tehokkaaseen käyttöön.

2.1 Talouden ekotehostamisen mahdollisuudet ja rajat

Tuotantopuolella on Suomessa jo vuosikymmenten kokemus esimerkiksi päästönormeista, mutta pidemmällä tähtäimellä vaadittavaan hiilineutraaliin ja materiaalikierroiltaan suljettuun tuotantoon on vielä matkaa. Raskas vientiteollisuus on usein selityksenä, kun Suomen korkeaa luonnonvarojen kulutusta ja kasvihuonekaasupäästöjä pyritään selittämään. Selitys pitää kuitenkin vain osittain paikkansa, sillä tutkimusten mukaan (esim. Seppälä ym, 2009) Suomen tuontiin sisältyy ulkoistettuja ympäristövaikutuksia suunnilleen yhtä paljon kuin mitä vientiin menee. Itse asiassa Suomen kansantalouden[1] aiheuttamista ilmasto- ja muista

[1] Kansantalous kattaa tuonnin ja kotimaan toiminnot yhteensä

ympäristövaikutuksista runsaat puolet kohdentuu kotimaan kulutukseen ja investointeihin. Kuva 3 havainnollistaa Suomen kansantalouden kasvihuonekaasupäästöjen (124 milj. t CO_2-ekv) jakautumista.

Kuva 3. Suomen kansantalouden kasvihuonekaasupäästöjen jakautuminen eri osakokonaisuuksiin vuonna 2005. (Seppälä ym., 2009)

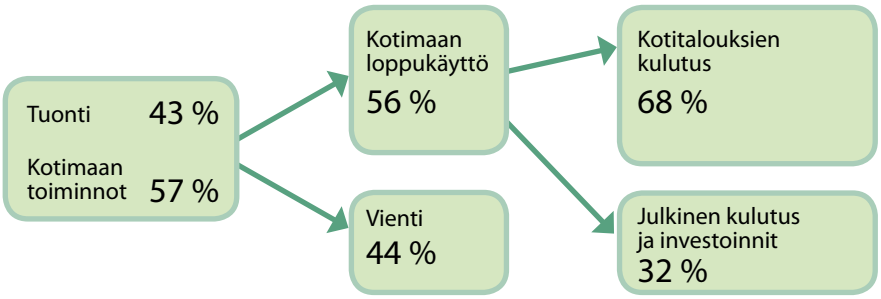

Mikäli kotimaassa syntyvään ympäristökuormaan halutaan puuttua, on tärkeää tietää, mitkä toimialat vaikuttavat eniten ympäristöön. Suomessa *suuria ympäristövaikutusten aiheuttajia* ovat muun muassa maatalous, sähkö- ja lämpöhuolto sekä liikenne. Lisäksi raskaan teollisuuden alat, kemian, metalli- ja metsäteollisuus, aiheuttavat suhteellisen paljon ympäristövaikutuksia. Toisaalta myös kotitalouksien suoraan aiheuttama kuorma on huomattava. Laatikossa alla listataan keinoja, joilla Suomessa voidaan saavuttaa suurimmat kasvihuonekaasupäästövähennykset nykyisen päästöjakauman vallitessa.

Mistä saadaan suurimmat ilmastohyödyt Suomessa?

(Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko ilmasto- ja energiapolitiikasta, 2009)

1. Energiatehokkuudella sähkön ja lämmön käytössä
2. Uusiutuvilla ja päästöttömillä energianlähteillä
3. Ajoneuvojen energiatehokkuudella ja vähäpäästöisillä energianlähteillä
4. Liikennetarpeen vähentämisellä ja kestävillä liikennemuodoilla
5. Teollisuuden prosessien vähäpäästöisillä ratkaisuilla
6. Ruuan tuotannon ja kulutuksen muuttamisella vähäpäästöisempään suuntaan

Suomalaista teollisuustuotantoa mainostetaan usein ekotehokkaaksi. ENVIMAT-vertailun perusteella suomalaisten tuotteiden *päästöintensiteetti* euroa kohden on kansainvälisesti katsottuna kuitenkin korkea. Esimerkiksi Ruotsissa, Saksassa ja Espanjassa tuotetaan massa- ja paperituotteita, elintarvikkeita, perusmetalleja, jätehuolto- ja kiinteistöpalveluita pienemmillä päästöillä. Ainoastaan mineraalituotteita ja ilmaliikennettä tuotettiin Suomessa pienemmillä kotimaisilla päästöillä kuin aiemmin mainituissa vertailumaissa.

Hallituksen ilmasto- ja energiapoliittisessa tulevaisuusselonteossa (Valtioneuvoston kanslia, 2009) onkin arvioitu, että merkittäviä *energiatehokkuustoimenpiteitä* on vielä tekemättä maassamme. Muun muassa rakennusten lämmityksessä, palvelusektorilla ja kotitalouksissa piileviä energiatehokkuuden mahdollisuuksia on listattu taulukkoon 1. Kaikkiaan työ- ja elinkeinoministeriön asettama Energiatehokkuustoimikunta keksi 125 toimenpidettä, joilla voidaan säästää yhteensä 37 TWh energiaa vuoteen 2020 mennessä. Määrä vastaa noin 40 prosenttia sähkön nykytarpeesta Suomessa. Taulukossa mainittujen toimenpiteiden lisäksi Energiatehokkuustoimikunta suositteli erityisesti uuden henkilöajoneuvoteknologian käyttöönottoa sekä haastavampia ja laaja-alaisempia energiatehokkuussopimuksia.

Taulukko 1. Missä Suomi voi säästää energiaa? (Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko ilmasto- ja energiapolitiikasta, 2009)

Sektori	Keinot	Potentiaali
Rakennusten lämmitys	Energiatehokkuusnormit, korjausrakentamisen tuet, tiedotus ja koulutus, rakentajien rahoituksen turvaaminen	13,9 TWh v. 2020 33,7 TWh v. 2050
Kotitalouksien sähkönkulutus	Tehokkaammat laitteet, reaaliaikainen sähkönkulutuksen mittaus	2,3 TWh v. 2020 4,7 TWh v. 2050
Palvelut	Tehokkaammat laitteet, toimialarakenteen kehityksen tukeminen, prosessien toimivuuden muokkaaminen	3,8 TWh v. 2020 12,6 TWh v. 2050
Massa- ja paperiteollisuus	Prosessien optimointi, tehokkaammat laitteet, uudet teknologiat (sis. tuotannon vähenemän perinteisissä tuotteissa, mutta ei uusien tuotteiden kulutusta)	4 TWh v. 2020 13,5 TWh v. 2050

Tiettyjen toimintojen kuten henkilöautoilun tai asuntojen lämmityksen lisäksi voidaan ekotehostaa tiettyyn *tarpeeseen vastaamista*. Tällöin johonkin tarpeeseen vastataan kokonaan tai osittain esimerkiksi palvelulla luonnonvaroja kuluttavamman tuotteen sijaan. Voidaan luoda tuotepalvelukonsepteja, yhteiskäyttöä edistäviä järjestelmiä tai ylläpito- ja

korjauspalveluita. Esimerkiksi auton ostamisen sijaan kuluttaja voi liittyä mukaan yhteisautoilupalveluun, jota Suomessa tarjoaa ainakin City Car Club.

Pyrkimys ajatella tarpeita perusteellisemmin uusiksi liittyy yleisempään *immateriaalitalouden* nousuun (ks. esim. Bruun ym, 2009). Immateriaalitalous korostaa tietoa, kulttuuria ja keksintöjä talouden käyttövoimana. Tämän vuoksi myös tietotekninen edistys liittyy keskeisesti tematiikkaan. Valitettavasti immateriaalitalous ei ole osoittautunut aivan niin ”immateriaaliseksi” kuin ensimmäiset mielikuvat antaisivat ymmärtää. Muun muassa alati yleistyvät ja usein vaihdettavat elektroniset laitteet vaativat suhteellisen paljon luonnonvaroja, ja elektroniikkajätettä syntyy tällä hetkellä maailmassa jopa 20–50 miljoonaa tonnia vuodessa. Toisaalta myös palvelut aiheuttavat merkittävän osan ympäristöön kohdistuvasta paineesta Suomessa. Esimerkiksi asumisen, tukku- ja vähittäiskaupan, koulutuksen ja terveydenhuolloin tuotanto aiheuttaa suurimpia teollisuudenalojavastaavat kasvihuonekaasupäästöt. (Seppälä ym, 2009). Palveluiden tuotannon päästöintensiteetti eli päästö rahallista tuotosta kohden on kuitenkin alhaisempi kuin teollisuustuotteilla (ks. kuva 4).

Kuva 4. Hyödykkeiden ilmastovaikutukset suhteessa niiden rahalliseen arvoon. sekä kunkin hyödykeryhmän rahallinen kulutus (Seppälä ym., 2009)

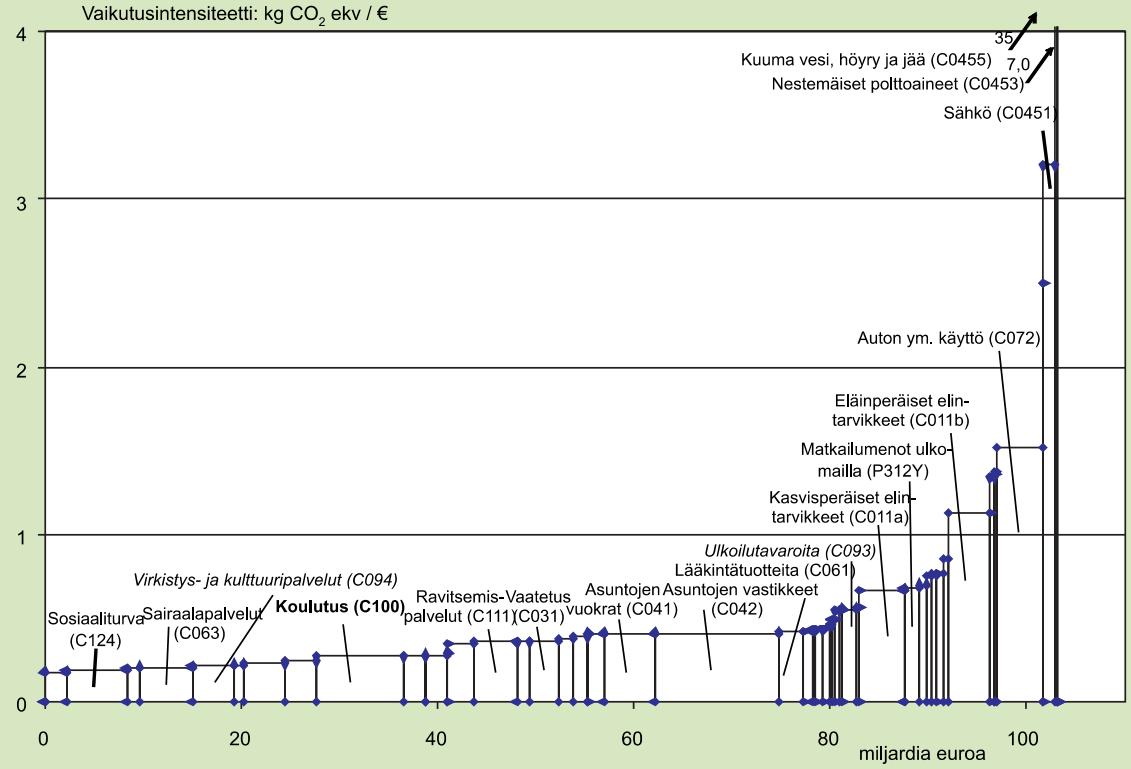

Ympäristöviisaiden investointien *taloutta kasvattavaa ja työpaikkoja luovaa* potentiaalia on alettu ymmärtää viime aikoina yhä paremmin. Viimeisimmässä talouden taantumassa lanseerattiinkin vihreään elvytykseen viittaava Green New Deal -käsite (Ks. esim. Jallinoja, 2009). Samalla on alkanut kuitenkin kuulua yhä enemmän kriittisiä ääniä, jotka arvostelevat ekotehostamisstrategian riittävyyttä ilmasto- ja muiden ympäristöongelmien ratkaisussa. Esimerkiksi Tim Jacksonin (2009) mukaan kestävän talouskasvun tavoittelua mutkistaa niin sanottu rebound-ilmiö: resurssien käytön tehostuminen ei vähennäkään suoraan luonnonvarojen kulutusta.

Ilmiö tunnetaan taloustieteessä *Jevonsin paradoksina*, ja sen mukaan jonkin resurssin käytön tehostuminen johtaa keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä tämän resurssin käytön lisääntymiseen eikä niinkään vähentymiseen (Polimeni ym, 2009). Paradoksi näkyy globaalissa taloudessa tilanteena, jossa esimerkiksi yhden dollarin tuottamiseen tarvittavan energian määrä on laskenut kolmanneksella viimeksi kuluneen kolmen vuosikymmenen aikana. Toimeliaisuuden määrän lisääntyminen on kuitenkin syönyt ekotehokkuusedut, ja vuoden 1990 jälkeen maapallon energiankäyttöön liittyvät päästöt ovat lisääntyneet 40 prosenttia (Jackson, 2009). Ilmiö pakottaa tarkastelemaan toimeliaisuuden laadun ohella myös määrää: kulutuskysynnän syntyä ja materiaalisen talouden rajoja.

2.2 Kestävä kulutus – arjen taloutta

Yksi kestävän talouden kiistakapuloita on ollut keskustelu siitä, missä määrin tuotannon tarjonta ja toisaalta kulutuskysyntä ovat vastuussa talouden materiaalivirtojen aiheuttamisesta. Tässä artikkelissa aiheen käsittely on painottunut toistaiseksi enemmän tuotantoon, joskin myös kotitalouksien roolia ympäristövaikutusten aiheuttajina on sivuttu. Kiinnostavaa kulutuksessa on joka tapauksessa sen vahva kytkeytyminen *arkeen, identiteetteihin ja elämäntapoihin*. Merkille pantavaa on myös se, ettei ympäristöpoliittisia toimia ole ainakaan toistaiseksi kohdistettu ollenkaan niin vahvasti kulutukseen kuin tuotantoon. Erilaisia lähestymistapojan on kuitenkin kehitteillä. Seuraavassa kappaleessa esiteltävä henkilökohtainen päästökauppa on esimerkki melko vahvasta kulutusperustaisesta ohjauskeinosta.

Nykyisen kaltainen kulutusyhteiskunta on melko nuori ilmiö Suomessa, ja kehitys alkoi toden teolla vasta 1950–1970-luvuilla. 1960-luvulla kulutuksen rakenne muuttui, ja yhä suurempi osa kulutusmenoista käytettiin liikenteeseen, asumiseen ja virkistykseen. Esimerkiksi auto päihitti joukkoliikenteen käytön 1960-luvun alussa, ja samalla lähti laskuun myös pyöräilyn osuus kulkumuotona. Kuten kuvasta 5 huomataan, *viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtunut kulutuksen kasvu* on lisännyt merkittävästi myös ympäristön kuormitusta.

Kuva 5. Kotitalouksien kulutusvolyymin ja ympäristökuormitustekijöiden kasvu 1975–2003 kulutushyödykkeiden kiinteillä, vuoden 1999 kuormituskertoimilla, prosenttia (Mäenpää, 2004)

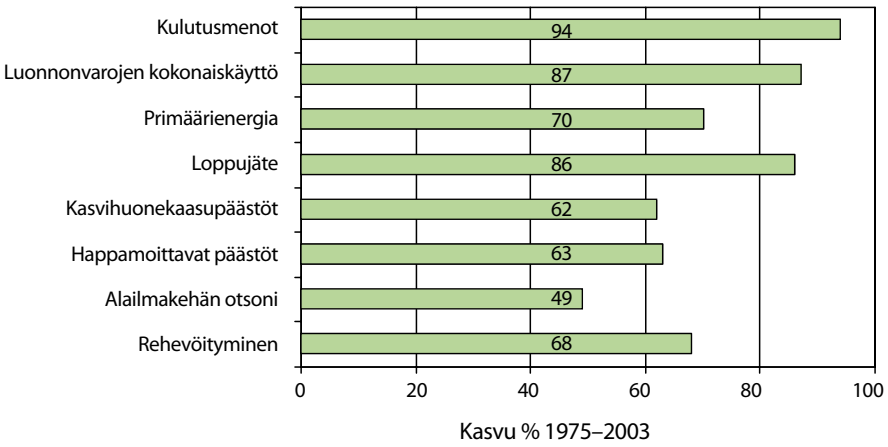

Jos kulutuksen ympäristövaikutuksiin halutaan puuttua, on tärkeää kohdistaa toimenpiteet oikein. Vaipankätkijät, hampurilaisaterian kylkiäiset ja luksustuotteet herättävät moraalista pahennusta, ja niitä on valittu myös Vuoden turhakkeiksi. Jopa kolme neljäsosaa kulutuksen ympäristövaikutuksista muodostuu kuitenkin hyvin arkisilla sektoreilla: *asumisessa, liikkumisessa ja ruuan kulutuksessa*. Keskeistä on esimerkiksi se, paljonko ja minkälaista energiaa asunto kuluttaa, liikutaanko arkimatkat yksityisautolla vai jalan tai pyörällä, ja mikä on eläinperäisten tuotteiden osuus ruokavaliosta. Toisaalta paljon huomiota saavat kulutusryhmät kuten vaatteet, huonekalut ja pesuaineet on puolestaan todettu monissa tutkimuksissa ympäristövaikutuksiltaan vähäisemmiksi kulutuksen aloiksi (Kotakorpi ym, 2008; Seppälä ym, 2009).

Kuka sitten muuttaa kulutusta? Keskustelu ympäristöongelmista on pullollaan neuvoja siitä, mitä ”ihan jokainen meistä” voi tehdä ongelmien ratkaisemiseksi. Kuitenkin alan tutkimuksessa on todettu, että *kuluttajilla ei useinkaan ole ollut avainroolia* markkinoiden muuttamisessa ympäristöystävällisempään suuntaan. Puhe kuningaskuluttajasta ja kukkarolla äänestämisestä kohtaa tutkimuksen piirissä laajaa kritiikkiä. Pelkän kuluttajainformaation sijaan onkin tarpeen muotoilla poliittisten ohjauskeinojen paketteja, joissa yhdistellään esimerkiksi asuntojen kestäviin energiaratkaisuihin liittyvää neuvontaa uuden tekniikan investointitukiin ja asuinrakennusten kiristyviin energianormeihin. Jos kuluttajien käyttäytymistä halutaan muuttaa, on pyrittävä vaikuttamaan viiteen T:hen: tietoisuuteen, totuttuihin tapoihin, toimintaympäristöön, tarjontaan ja toisten käyttäytymiseen (Valtioneuvoston kanslia, 2009).

Kun kestävää kulutusta koskeva puhe on valtavirtaistunut, on tullut tavalliseksi myös korostaa, miten ympäristöystävällinen elämä vaatii vain

pieniä askelia. Tutkijat ovat kuitenkin varoittaneet, että yksittäisten ihmisten suostuttelu pieniin ja helppoihin askeliin ”jalka oven väliin” -idealla ei välttämättä tule avaamaan portteja suuremmille muutoksille. Toivo on turha, varsinkin jos pienten muutosten tarvetta perustellaan muilla kuin ympäristöargumenteilla, esimerkiksi rahallisilla säästöillä. Totuus on, että mikäli talous kasvaa edes maltillisesti, ja myös kehitysmaiden asukkaat saavuttavat länsimaiden elintason, ilmastotavoitteen saavuttaminen vaatii talouden hiili-intensiteetiltä hyvin radikaalia laskua. Tällainen on esimerkiksi kuvassa 6 esitetty skenaario 4 (Jackson, 2009), jossa tulot kaikkialla vastaavat EU-maiden nykyistä keskituloa kahden prosentin vuosittaisella kasvulla lihotettuina. Jos tällä kasvulla halutaan päästä ilmaston kannalta kestävään tilanteeseen, talouden hiili-intensiteetin pitää olla 130 kertaa pienempi kuin nyt. Toisin sanottuna yhden dollarin tuottamisesta pitää syntyä 130 kertaa vähemmän päästöjä kuin tällä hetkellä. Talouden on ilmastotehostuttava 11 prosenttia joka vuosi. Ympäristön kantokyvyn ja kasvun yhtälö on valtava haaste.

Kuva 6. Talouden hiili-intensiteettejä nyt ja ilmaston kannalta kestävässä tulevaisuudessa (Jackson, 2009)

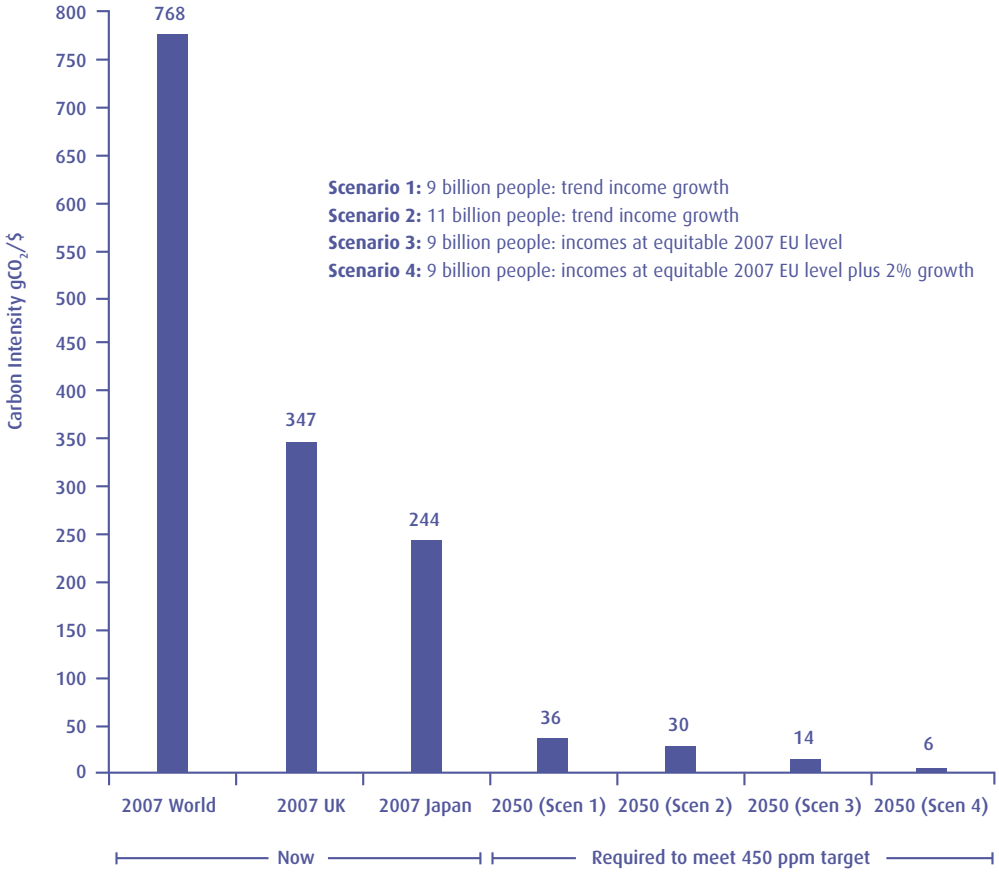

2.3 Ympäristön kantokykyyn sovitettu talous

Keskustelu kasvun rajoista ei ole uutta, vaan esimerkiksi Rooman klubi julkaisi tunnetun Kasvun rajat -raporttinsa jo vuonna 1972. 1970-luvulla talouden koosta ja sen kasvun rajoista keskusteltiin kuitenkin enemmän väestön kuin kulutuksen kasvun näkökulmasta. Lisäksi kasvukeskustelu unohdettiin välillä muutamaksi vuosikymmeneksi, sillä 1980-luvulla yleistynyt kestävän kehityksen käsite lupasi sovittaa yhteen talouden kasvun, ympäristön hyvinvoinnin ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden. 2010-luvulla näyttää kuitenkin yhä enemmän siltä, ettei kestävä kehitys ole onnistunut haastamaan yhteiskuntia vaaditun mittaluokan mukaisiin uudistuksiin. Tämä on johtanut kestävää kehitystä vastaan suunnatun kritiikin voimistumiseen ja vauraiden teollisuusmaiden kulutuksen korostamiseen.

Tim Jackson (2009) on ehdottanut uudeksi keinoksi tiukkojen *päästö- ja luonnonvarakiintiöiden* asettamista. Millaisia rajoja sitten tulisi asettaa? Ensinnäkin uusiutumattomille luonnonvaroille kuten öljylle tulisi asettaa käyttökiintiöt, jotka pienenisivät ajan myötä. Uusiutuvien luonnonvarojen kuten puun ja kalakantojen suhteen taas tulisi määritellä sellainen hyödyntämisen taso, jonka luonnonjärjestelmät kestäisivät. Samoin keskeiset päästöt pitäisi laskea tasoille, jotka vastaisivat ekosysteemien kykyä käsitellä näitä päästöjä.

Ilmastopolitiikan puolella tällaista globaalia päästökiintiöjärjestelmää on jo pyritty rakentamaan, joskin kansainväliset neuvottelut ovat osoittautuneet viime aikoina erittäin haastaviksi. Kertooko se siitä, miten pahasti tämänhetkinen talous on ristiriidassa ympäristön kantokyvyn kanssa? Ilmastopolitiikassa rajojen politiikkaa on kuitenkin kehitelty monipuolisesti. Oivalluksena on ollut, että isot kattotavoitteet voi olla tarpeen pilkkoa paitsi alueellisesti myös ajan suhteen. Muuten vaarana on, että ongelmallinen kehityskulku saa jatkua liian pitkään ilman hälytyskellojen soimista. Esimerkiksi kansalaisjärjestöjen ajaman *ilmastolain* tavoitteena on saada aikaan tiukat kansalliset päästökiintiöt, jotka pienenevät ajan kuluessa: vuosittain päästöjä vähennettäisiin viisi prosenttia Iso-Britanniassa on myös kehitelty ajatusta siitä, että päästökiintiöiden ja -kaupan järjestelmä pitäisi ulottaa yritysten lisäksi tavallisiin kuluttajiin. Henkilökohtaisesta päästökaupasta kerrotaan lisää tietolaatikossa seuraavalla sivulla.

Henkilökohtainen päästökauppa

Iso-Britanniassa kehitetty henkilökohtaisten päästökiintiöiden idea on yksinkertainen: kaikille aikuisille jaetaan lähtökohtaisesti samansuuruiset ilmastopäästökiintiöt, minkä lisäksi lapsista voi kustakin saada vielä puolikkaan tai kolmanneksen kokoisen kiintiön lisää. Mikäli kasvihuonekaasuja tupruttelee yli oman kiintiön, niitä pitää ostaa lisää markkinoilta. Hiilipihisti elävä taas voi vaihtaa ylimääräiset päästöoikeutensa rahaksi. Tästä syystä järjestelmää kutsutaankin yleisesti henkilökohtaiseksi päästökaupaksi (Personal carbon trading, PCT).

Iso-Britanniassa kehitellyissä PCT-järjestelmissä ovat mukana asumisen energian kulutus sekä liikennepolttoaineiden hankinta. Joihinkin malleihin on sisällytetty myös lentäminen. Nämä ovat kaikki sellaisia kulutuksen osa-alueita, joiden ilmastovaikutus on suhteellisen helppo laskea, ja ne vastaavat noin puolta keskimääräisen kuluttajan ilmastotaakasta. Ruuan ja erilaisten tavaroiden ilmastopäästöjen laskeminen on tällä hetkellä vielä suhteellisen monimutkaista. Siksi niitä ei ole mukana PCT-kehitelmissä, vaikka ravintoon liittyy karkeasti ottaen neljännes yksityisen kulutuksen kasvihuonekaasupäästöistä.

Henkilökohtaisten päästökiintiöiden käyttöönotolla voisi olla merkittävä vaikutus siihen, miten ihmiset hahmottavat ilmastonmuutoksen vakavuuden, syyt ja taloudelliset seuraukset. Kun yksittäiset ihmiset vaikuttavat kansalaisina, äänestäjinä ja kuluttajina, tällaisen ymmärryksen syventyminen voisi toimia merkittävänä yhteiskunnallisena muutosvoimana. Hyvänä puolena olisi myös se, että järjestelmä toimisi progressiivisesti: selvitysten mukaan hyvätuloisimmat olisivat pääosin päästökaupan maksumiehiä, ja pienituloisimmat hyötyisivät. Tavalliset britit ovat kuitenkin suhtautuneet epäilevästi päästökiintiöihin, ja järjestelmän on myös laskettu olevan suhteellisen kallis tällä hetkellä toiminnassa olevaan tuottajien päästökauppaan verrattuna. Mitään ylitsepääsemättömiä teknisiä esteitä järjestelmälle ei kuitenkaan olisi. Saattaakin olla, että jossakin vaiheessa tulevaisuutta kuluttaja ei käytä huoltoasemalla enää vain pankkikorttia, vaan kone höylää kortilta myös ostosten ilmastovaikutusta vastaavan määrän hiilipisteitä.

Lisätietoja: Defra, 2008

2.4 Degrowth ja kohtuutalous

Viime aikoina kasvukeskustelu on keskittynyt Suomessa niin kutsutun degrowth-käsitteen ympärille. Degrowthia, suomennettuna esimerkiksi kohtuutaloutta tai kasvuvapaata yhteiskuntaa, on ehdotettu uudeksi sloganiksi kestävän kehityksen tilalle. Käsitteelle ei vielä ole löydetty vakiintunutta määritelmää tai suomennosta, mutta liikehdintä sen ympärillä on ollut vilkasta. Degrowth-ajattelussa keskeistä on tarkastella *kriittisesti kasvutaloutta yhteiskunnallisena ilmiönä*. Talouden ja kuluttajuuden sijaan halutaan edistää *demokratiaa ja kansalaisuutta*. Toisaalta degrowth voidaan ymmärtä konkreettisemminkin esimerkiksi tasa-arvoisena ja demokraattisena siirtymänä pienempään talouteen, jossa on vähemmän ainakin materiaalista tuotantoa ja kulutusta (Fournier, 2008; Latouche, 2010; Martínez-Alier et al., 2010).

Mikä on degrowth-näkökulman anti, jos sitä tarkastellaan ympäristöongelmien ratkaisun ja kestävän talouden rakentamisen näkökulmasta? Ensinnäkin tärkeää on ainakin näkemys siitä, että suuret haasteet vaativat yhteiskunnalta ja sen järjestelmiltä joustavuutta, sillä kehityskulkujen ennustaminen alusta loppuun ei ole mahdollista (Meadows ym, 2005). Kasvuun sidottu talous on *jäykkä ja haavoittuvainen*. Silti maailmassa ei ole tällä hetkellä juuri minkäänlaisia makrotaloudellisia malleja, joissa olisi katsottu, miten talouden perustekijät kuten työllisyys ja investoinnit kehittyvät, jos pääoman kerryttämistä hidastetaankin hallitusti (Jackson, 2009).

Ympäristön näkökulmasta keskeinen kysymys on ainakin seuraava: Onko mahdollista luoda sosiaalista hyvinvointia ylläpitävä talousmalli tilanteessa, jossa bruttokansantuote lakkaa kasvamasta entiseen malliin esimerkiksi luonnonvarojen niukentumisen seurauksena? Tässä suhteessa kiinnostavia ovat Peter Victorin Kanadalle laatimat skenaariot, joissa muun muassa työttömyyden ja köyhyyden puolittaminen ja kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen onnistuvat samalla, kun talouden kasvu jäähdytetään 25 vuoden kuluessa. Keskeisiä keinoja ovat investointien siirto yksityisistä julkisiin hyödykkeisiin sekä palkkatyöhön käytettyjen tuntien vähentäminen ja tasaisempi jakaminen. Victor kuitenkin toteaa, ettei onnistuminen ole varmaa: jos muutos tapahtuu hallitsemattomasti, seurauksena on romahdus.

Kuvat 7–8. Kanadan matalan kasvun romahdusskenaario sekä kestävä matalan kasvun skenaario: työttömyys (sininen), köyhyys (punainen), BKT/asukas (keltainen), velan suhde BKT:hen (oranssi), kasvihuonepäästöt (vihreä) (Victor, 2008)

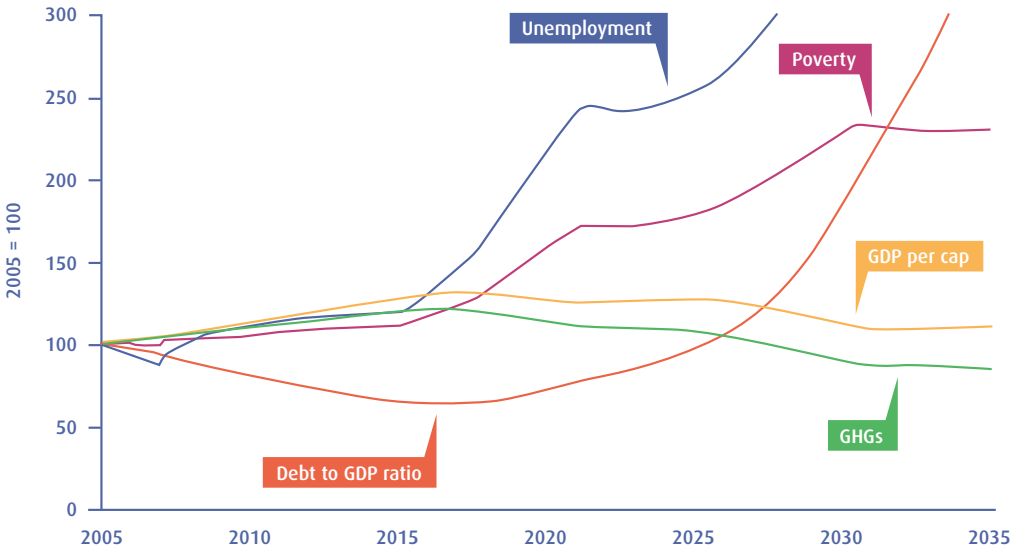

Victorin pioneerityötä olisi syytä jatkaa Suomessa, jotta maamme talousjärjestelmästä voitaisiin luoda vankka, ympäristöhaasteeseen sopeutuva ja muuttuvia tilanteita kestävä. Lisäksi degrowth-ajattelu kannustaa laajempaan *kulttuuriseen* muutokseen, sillä kasvuajattelu näyttää vaikuttavan yhteiskunnassa erittäin moninaisilla kentillä. Kyse on laajasti esimerkiksi työelämästä, yritystoiminnasta ja kulutustarpeiden synnyttämisestä, mitkä kaikki vaikuttavat myös ihmisten ja ympäristön hyvinvointiin. Ajatuksena on, että paremmin kohtuullisuutta heijastelevan talous- ja yhteiskuntamallin synnyttäminen tervehdyttäisi yhteiskuntaa laajemmin. Tällainen kulttuurin muutos ei synny pelkästään puhumalla. Tarvitaan myös uudenlaisia rakenteita ja käytäntöjä.

3. Yhteenveto ja johtopäätökset: kokeilemalla kohti kohtuutaloutta

Tässä kappaleessa on käsitelty kestävään talouteen, tuotantoon ja kulutukseen liittyviä kysymyksiä, haasteita ja mahdollisuuksia. Millä keinoilla nykytilasta päästään tavoitetilaan? Transitio-ajattelun mukaan rakenteelliseen muutokseen tarvitaan sekä yhteiskunnan ylätason että ruohonjuuritason toimintaa. Tässä artikkelissa pääpaino on ollut poli-

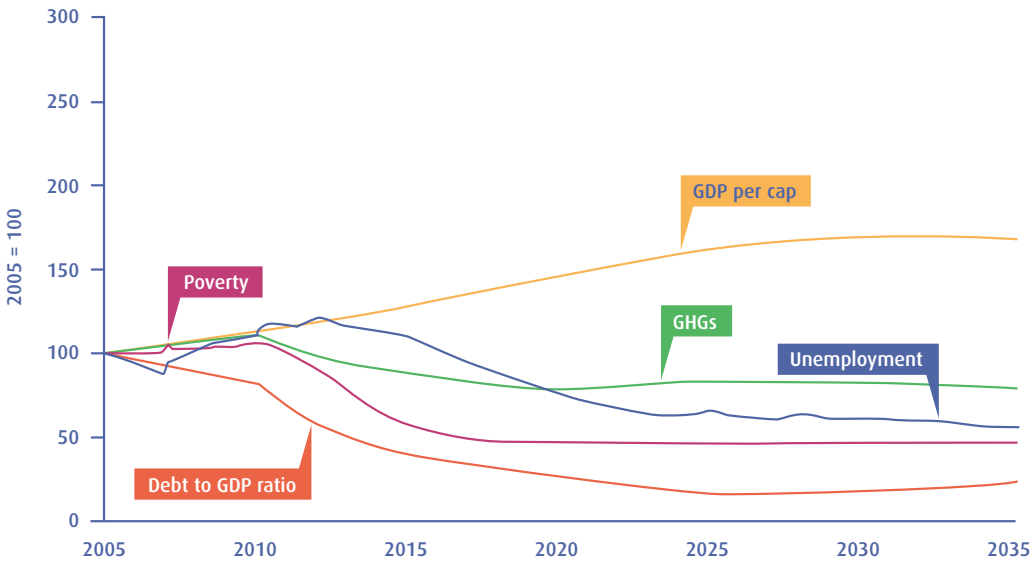

tiikan ylätasolla tehtävissä toimissa kuluttajien roolin pohdintaa lukuun ottamatta. Ruohonjuuritasolla tapahtuu kuitenkin paljon muutakin kuin kulutuspäätöksiä: On aktiivisia taloyhtiöitä, vaihtopiirejä, kansalaisjärjestöjä ja pk-yrityksiä. On myös kuntia, kirkkoja, oppilaitoksia ja työpaikkoja. Näissä kaikissa voi alkaa kokeilla toisenlaisia tekemisen tapoja.

Sopeutuvan hallinnoinnin teoria itse asiassa nostaa erilaiset kokeilut yhteiskunnallisen muutoksen keskiöön. Ne nähdään tapana murtaa lukkiutuneita tekemisen tapoja. Samoin tällaisen *kokeiluyhteiskunnan* katsotaan luovan uutta tietoa monimutkaisista ongelmista ja mahdollisuuksia parempaan kansalaiskeskusteluun. Ympäristöhaasteet ovatkin liian suuria ja monisyisiä, jotta niiden ratkaisu voisi olla pelkkä teknokraattinen harjoitus. Ehkä sen vuoksi ”Kasvun rajat – 30 vuotta myöhemmin” -teos (Meadows ym, 2005) nostaa visioinnin, verkostoitumisen, rehellisyyden, oppimisen ja solidaarisuuden keinoiksi ympäristökriisin ratkaisuun. Käytännöllisiä polkuja kestävään talouteen on listattu alla.

Polku ympäristöviisaaseen kohtuutalouteen

Ylätason polkuja:

- Ekosysteemipalveluiden taloudellisen arvon selvittäminen ja luonnonvaratilinpidon parantaminen
- Luonnonvarojen käyttö- ja päästökiintiöiden luominen eri tasoille: esimerkkinä ilmastolain ja henkilökohtaisten päästökiintiöiden käyttöönotto
- Ympäristönäkökulmien edistäminen taloudessa esimerkiksi tuotantoa ja tuotteita koskevilla säädöksillä, sopimuksilla ja ohjelmilla
- Taloudellisten ohjauskeinojen kuten verojen, maksujen, tukien ja kauppajärjestelmien hyödyntäminen ympäristön hyväksi
- Ympäristöviisaan talouden tarvitsemien investointien selvittäminen ja hankkiminen
- Kasvusta riippumattoman makrotalouden luominen
- BKT:lle vaihtoehtoisten kokonaistaloudellisten mittarien luominen, esimerkkinä GPI

Ruohonjuuritason polkuja:

- Yhteiskunnallisten kokeilujen, verkostoitumisen ja oppimisen edistäminen kaikilla sektoreilla
- Kuntien edelläkävijyys, esimerkiksi kestävät julkiset hankinnat ja neuvontapalvelut
- Kekseliäät ja kohtuutta vaalivat yritykset
- Yhteisöjen hankkeet, esimerkiksi kaupunkiviljely, aikapankit, ympäristöystävällisyyttä tukevat taloyhtiöt
- Aktiivisten kansalaisten ja kuluttajien toiminta, esimerkiksi boikotointi, Porkkanamafian kannustekampanjat, teemapäivät kuten Älä osta mitään -päivä ja Nuukuusviikko

Emma Kari on vihreä kaupunginvaltuutettu Helsingistä. Häntä kiinnostavat erityisesti kestävään talouteen, tulonjakoon ja onnellisuuteen liittyvät kysymykset. Näiden kysymysten kanssa hän on tehnyt työtä Helsingin kaupunginhallituksessa ja ylioppilaskuntansa sosiaalipoliittisena vastaavana. Emma opiskelee ympäristönmuutoksen ja -politiikan laitoksella Helsingin yliopistossa, jossa hän valmistelee parhaillaan pro gradu -työtään talouskasvun ja ihmisten subjektiivisen hyvinvoinnin välisestä yhteydestä.

Emma Kari

Tasa-arvoiset yhteiskunnat ovat onnellisia

Politiikan tavoitteena tulisi olla onnellisuus. Ajatus on mitä radikaalein, vaikka poliittisessa puheessa vilisevän talkoo- ja unelmahötön seassa se ei siltä kuulostaisikaan.

Pitkään talouskasvun ja onnellisuuden välille vedettiin yhtäläisyysmerkit. Talouskasvu ei kuitenkaan kuvaa yhteiskunnan onnellisuutta. Vaikka rikkaat maat ovat keskimäärin onnellisempia kuin köyhät, tietyn tulotason jälkeen talouden ja onnellisuuden välinen yhteys hämärtyy tai katoaa kokonaan.

Kasvu on kiistatta parantanut ihmisten elämää. Rikkaissa maissa kasvu ei kuitenkaan näytä tuovan enää lisää onnellisuutta. Samaan aikaan kasvun aiheuttamat ympäristötuhot käyvät yhä vakavammiksi. Ilmaston lämpeneminen, luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ja luonnonvarojen hupeneminen uhkaavat koko ihmiskuntaa. Ihmisten todellista hyvinvointia ei voida enää lisätä talouskasvulla. Tarvitaan uutta suuntaa ja uusia ajatuksia.

Tietenkin edelleen tarvitaan myös kasvua. Köyhissä ja kehittyvissä maissa ihmiset kärsivät edelleen materiaalisesta puutteesta, jonka korjaamiseen tarvitaan taloudellista kasvua. Onnellisuustaloudesta puhuttaessa on kyse nimenomaan rikkaista korkean elintason maista.

Politiikalla on tavoiteltava yhteiskuntaa, jossa ihmiset ovat onnellisempia. Hyvinvoinnin tavoittelun on tapahduttava ilman, että tuhoamme tulevien sukupolvien elämän edellytykset. Talouskasvun ei pitäisi olla päämäärä vaan väline.

Määritämme kuitenkin politiikan onnistumista hyvin pitkälle bruttokansantuotteen kasvulla. Yhteiskuntapolitiikan ohjaaminen BKT:n kasvulla on kuin olisi avomerellä ilman kompassia. Emme saa sitä mitä haluamme: onnellisuutta ilman elinympäristön tuhoa. Välineestä on tullut päämäärä.

Onnellisuustalous

Keskustelu talouskasvun ja onnellisuuden suhteesta ei ole uusi. Taloustieteen professori Richard Easterlin julkaisi vuonna 1974 artikkelin ”Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence”. Artikkeli oli lähtölaukaus keskustelulle onnellisuustaloudesta. Tutkimuksessaan Easterlin tarkasteli ensimmäistä kertaa itsestään selvänä pidettyä olettamusta siitä, että talouskasvusta seuraa myös ihmisten hyvinvoinnin lisääntymistä.

Vertaillessaan eri maissa tehtyjä onnellisuustutkimuksia kyseisten valtioiden talouden kehitykseen Easterlin havaitsi odotetusti, että maan sisällä tulotaso korreloi selkeästi koetun onnellisuuden kanssa. Sama ei kuitenkaan toistunut vertaillessa maita toisiinsa.

Easterlinin johtopäätös oli, että jos ihmisen tulot kasvavat suhteessa muihin, hänen onnellisuutensa lisääntyy. Jos kaikkien tulot nousevat samassa suhteessa, se ei muuta kenenkään asemaa eikä lisää onnellisuutta. Ilmiön taustalla on sosiaalinen vertaaminen, jossa ihminen määrittää oman asemansa suhteessa muiden asemaan.

Easterlinin tutkimustulokset nousivat kunnolla pinnalle vasta 2000-luvulla Andrew Clarkin ja Andrew Oswaldin (1996) tutkimusten kautta. Clark ja Oswald tutkivat brittiläisiä työläisiä ja havaitsivat vahvan riippuvuuden tyytyväisyyden tason ja suhteellisen tulotason välillä. Samalla he havaitsivat onnellisuuden korreloivan myös koulutustason kanssa.

Ruut Veenhoven ja Michael Hagerty (2003) kyseenalaistivat Easterlinin väitteen sosiaaliset vertailun merkityksestä ja päätyivät esittämään, että kaikkien tulojen nostaminen nostaa myös maan onnellisuutta. Heidän teoriansa pohjalta kyse ei ole sosiaalisesta vertailusta vaan sopeutumisesta. Tulojen kasvu kasvattaa onnellisuutta, mutta vaikutus lyhyellä tähtäimellä on suurempi kuin pitkällä tähtäimellä, sillä ihmiset sopeutuvat uuteen elintasoonsa.

Richard Layardin (2006) mukaan rikkaiden rikastuminen synnyttää yhteiskuntaan onnettomuutta. Muutamien rikastuessa muiden onnellisuus vähenee heidän verratessa itseään tavoittamattomissa olevaan vaurauteen. Layardin mielestä progressiivinen verotus pitäisi mieltää onnellisuusverona. Tulo- ja varallisuuseroja kaventavassa verotuksessa verotetaan rikkauden yhteiskunnalle haitallisia ulkoisvaikutuksia.

Talouskriisin alkamisen jälkeen on yhä laajemmin havahduttu siihen, että pelkkä kasvu ja rahan pyörittäminen eivät tuo onnea. Todellisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden maksimoinnin läpilyöntiä kuvaa ehkä parhaiten Ranskan presidentin Nicolas Sarkozyn päätös nimittää taloustieteen Nobelin palkinnon voittanut Joseph Stiglitz vetämään työtä parempien mittarien kehittämiseksi.

Jukka Hoffrén kirjoittaa tässä kirjassa hyvinvoinnin mittaamisesta.

Hoffrén pitää Genuine Progress Indexiä (GPI) eli Aidon kehityksen indeksiä parhaana olemassa olevana todellisen hyvinvoinnin mittarina.

Hoffrén kirjoittaa: ”Hyvinvoinnin taloustieteellisen perustan ja sen mittaamisen kehittäminen eivät ole olleet taloustieteen valtavirtaa, joten ratkaisujen etsintää ei ole juurikaan panostettu. Hyvinvointi on kuitenkin liian moniulotteinen ilmiö vain talouden hyödyketuotannon ja -kulutuksen kautta tarkasteltavaksi.”

Mitä GPI sitten sanoo Suomesta ja suomalaisten onnellisuuden kehityksestä? Tiedämme hyvin, että 1990-luvun alun laman jälkeen Suomessa on eletty nopean talouskasvun aikaa. GPI-aineiston mukaan etenkin tuloerojen kasvu on 1980-luvun puolivälistä lähtien jatkuvasti heikentänyt asukasta kohden laskettua Aidon kehityksen indeksiä. Meillä ei mene kasvusta huolimatta paremmin vaan huonommin.

GPI:n perustana ovat tulonjaolla painotetut yksityiset kulutusmenot, joita korjataan erilaisilla hyvinvointiin vaikuttavilla tekijöillä. Mittarina GPI lähtee siis siitä, että taloudellisesti tasa-arvoinen yhteiskunta on parempi ja onnellisempi paikka elää kuin taloudellisesti epätasa-arvoinen yhteiskunta. Taloudellisen tasa-arvon lisäksi GPI huomioi mm. koulutuksen, kotitaloustyön, vapaaehtoistyön, rikollisuuden, vapaa-ajan määrän ja ympäristön tuhoutumisen.

Tasa-arvoiset yhteiskunnat menestyvät parhaiten

Aidon kehityksen mittarilla mitattuna onnellisempia yhteiskuntia ovat taloudellisesti tasa-arvoiset yhteiskunnat. Miksi tasa-arvon painottaminen on tärkeää? Miten ihmisten yhdenvertaisuus kuvaa yhteiskunnan menestymisestä?

Richard Wilkison ja Kate Pickett osoittavat kirjassaan The Spirit Level (2010), että maailman 20 rikkaimman maan joukossa tulonjaon tasaisuus kertoo yhteiskunnan hyvinvoinnista huomattavasti enemmän kuin maan varallisuus. Kyse on yhteiskunnan sosiaalisesta pääomasta. Taloudellinen tasa-arvo vaikuttaa myönteisesti ihmisten onnellisuuteen, terveyteen, eliniänodotteeseen ja ihmisten väliseen luottamukseen. Sen sijaan isot erot rikkaiden ja köyhien välillä lisäävät yhteiskunnassa ilmeneviä ongelmia kuten rikollisuutta, päihteiden käyttöä ja mielenterveysongelmia.

1. Luottamus

Wilkison ja Pickett uskovat hyvän yhteiskunnan rakentuvan luottamukselle ja tasa-arvolle. Ihmisten välinen luottamus korreloi hämmästyttävän tarkasti yhteiskunnan tasa-arvoisuuden kanssa. Luottamus on vähäisempää maissa, joissa tuloerot ovat suuria. Rikkaimpien maiden joukossa eniten ihmisiin luotetaan Pohjoismaissa, joissa jopa 66 prosenttia ihmi-

sistä luottaa toisiinsa. Heikointa luottamus on suurten tuloerojen Portugalissa, jossa vain 10 prosenttia väestöstä uskoo, että ihmiset ovat pääosin luotettavia. Maailman pienimpien tuloerojen Pohjoismaissa ihmiset luottavat toisiinsa eniten.

Miksi luottamuksen taso on poliittisesti merkittävää? Se kuinka luotettavana pidämme ympärillämme olevia ihmisiä vaikuttaa siihen kuinka hyvin viihdymme ja miten elämme jokapäiväistä elämäämme. Luottamus vaikuttaa koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Ihmiset tuntevat olonsa turvallisemmaksi, huolehtivat vähemmän ja näkevät kanssaihmiset kumppaneina eivät uhkana.

Eric Uslaner (Uslaner 2002) uskoo tuloerojen olevan ihmisten toisiaan kohtaan tunteman epäluottamuksen pääasiallinen syy. Uslaner havaitsi tutkimuksissaan, että ihmiset jotka luottavat ihmisiin, käyttävät enemmän aikaa ja rahaa muiden auttamiseen.

Tasa-arvoiset maat ovat myös solidaarisempia köyhempiä maita kohtaan. Ainoastaan Norja, Ruotsi, Tanska ja Hollanti ovat saavuttaneet YK:n tavoitteen käyttää 0,7 % BKT:staan kehitysyhteistyöhön. Poikkeuksen pohjoismaiden joukossa tekee Suomi, joka loistaa poissaolollaan tästä tasa-arvoisten maiden 0,7%-porukasta.

2. Terveys

Hyvälle elämälle keskeistä on hyvä terveys. Ihmiset haluavat olla terveitä ja voida hyvin. Talouskasvun ja materiaalisen hyvinvoinnin lisääntymisen seurauksena ihmisten terveysongelmat ovat muuttuneet. Ennen sotia suomalaiset olivat yksi Euroopan sairaimmista kansoista. Tänä päivänä Suomi kuuluu vauraiden ja terveiden maiden joukkoon.

Suuret väestöryhmien väliset terveyserot ovat kuitenkin suomalainen erityisongelma. Koulutukseen, tulotasoon ja ammattiin liittyvät terveyserot ovat eurooppalaisittain suuria. Naiset elävät lähes seitsemän vuotta pitempään kuin miehet. Itä- ja pohjoissuomalaisten terveys on huonompi kuin länsi- ja eteläsuomalaisten. Väestöryhmittäiset terveyserot eivät ole supistuneet, vaikka näiden erojen pienentäminen on ollut yksi Suomen terveyspolitiikan tärkeimmistä tavoitteista.

Toimihenkilöt ovat terveempiä kuin työntekijät ja työssäkäyvät terveempiä kuin työttömät. Hyvätuloiset ja eniten koulutusta saaneet ovat terveempiä kuin pienituloiset ja pelkän perusasteen koulutuksen saaneet.

Kun ihmisiltä on kysytty terveydentilan vaikutuksesta elämänlaatuun, suurimpana tyytyväisyyttä vähentävänä tekijänä on pidetty mielenterveysongelmia. Wilkison ja Pickett havaisivat myös, että huomattavasti suurempi osa ihmisistä kärsii mielenterveysongelmista maissa, joissa tuloerot ovat suurempia. Tulokset vaikuttivat samansuuntaisilta kaiken tyyppisissä mielenterveysongelmissa. Erityisesti naisten ja lasten mielenterveysongelmien määrä näyttäisi seuraavan yhteiskunnan eriarvoistumisesta.

Hyvä mielenterveys on keskeisimpiä asioita onnellisen elämän saavuttamisessa. Masennus on yhä merkittävämpi sairaspoissaolojen ja työkyvyttömyyden syy. Mielialalääkkeitä käyttää säännöllisesti yli 700 000 suomalaista. Pahimmillaan mielenterveysongelmien kasautumista voi tarkastella itsemurhamäärien kautta.

Terveys 2000 -tutkimuksen nuorilla aikuisilla mielenterveyden ongelmien esiintyvyyden sosioekonomiset erot olivat selviä. Vakava masennus oli perusasteen koulutuksen saaneilla noin kaksi kertaa yleisempää kuin muissa koulutusryhmissä. Pelkän perusasteen koulutuksen saaneista nuorista naisista lähes kolmasosa oli joskus yrittänyt itsemurhaa. Muiden samanikäisten naisten parissa vastaava luku oli noin neljä prosenttia (Martelin ym. 2005).

3. Koulutus

Koulutustaso korreloi ihmisten hyvinvoinnin kanssa. Tutkimusten mukaan korkeammin koulutetut ovat onnellisempia. Koulutus tietysti korreloi myös monien muiden asioiden, kuten tulotason ja työn mielekkyyden kanssa, joten suoria johtopäätöksiä on vaikea tehdä. Koulutuksen järjestämisellä on kuitenkin suurta merkitystä sen kanssa kuinka tasa-arvoinen yhteiskunta on.

Suomalaiset koululaiset ovat menestyneet kansainvälisissä PISA-arvioinneissa. PISA-tutkimusohjelma selvittää kolmen vuoden välein OECD:n jäsenmaissa 15-vuotiaiden nuorten osaamista lukutaidon, matematiikan ja luonnontieteiden sisältöalueilla. Menestyksen on uskottu johtuvan pitkälti suomalaisen peruskoulujärjestelmän tasa-arvoisuudesta. Lapsille tarjotaan tasavertaiset koulutusmahdollisuudet riippumatta asuinpaikasta, sukupuolesta tai taloudellisesta tilanteesta.

Suomessa ihmisten koulutustaso kohenee ikäluokka ikäluokalta. Nykyisin 30–49-vuotiaista miehistä 17 ja naisista 7 prosenttia päättää opiskelunsa pakolliseen peruskouluun. Vuonna 1970 vain perusasteen suorittaneiden miesten osuus oli 71 ja naisten 73 prosenttia (Myrskylä 2009).

Silti perheen sosiaalinen asema, koulutustaso ja varallisuustaso heijastuvat lasten tulevaan sosiaaliseen asemaan. Mitä paremmin koulutetusta perheestä lapset ovat lähtöisin, sitä korkeampi on myös lasten koulutustaso. OECD:n asiantuntijaryhmä (2009) arvioi, että akateemisten perheiden lasten todennäköisyys päätyä opiskelemaan yliopistossa on 7-kertainen verrattuna ei-akateemisiin perheisiin.

Etenkin äidin koulutus vaikuttaa lasten korkeakoulututkinnon hankintaan. Vanhempien korkea koulutus lisää merkittävästi lasten todennäköisyyttä hankkia samantasoinen tai korkeampi koulutus. Pitkälle kouluttautumisen todennäköisyys suurenee huomattavasti, mitä pidemmälle vanhemmat ovat kouluttautuneet.

4. Sukupuolten välinen tasa-arvo

Tuloerojen ja sukupuolten välisen tasa-arvon on myös havaittu kehittyvän käsi kädessä. Kun tarkastellaan naisten asemaa lainsäädäntöelimissä, sukupuolten välistä palkkakuilua, naisten osuutta korkeakoulutetuista, havaitsemme että tasa-arvoisemmat maat pärjäävät huomattavasti paremmin (kaavio Spirit level kirjassa s. 60). Korrelaatio on niin voimakas, ettei sitä voida pitää sattumana.

Ihmissuhteiden vaikutukset onnellisuuteen ovat ymmärrettävästi olleet onnellisuustutkimuksen keskiössä. Monet tulokset tuntuvat tukevan hyvinkin konservatiivisia ydinperhekeskeistä politiikkaa. Naimisissa olevat naiset ovat sinkkuja onnellisempia ja kotiäidit ovat työssäkäyviä äitejä onnellisempia. On kuitenkin tärkeää pohtia, miksi töihin meneminen alentaa naisen onnellisuutta.

Kotityöt eivät jakautuneet tasaisesti puolisoiden välillä naisten siirtyessä työelämään. Naiset ovat nykyään pääosin töissä, mutta tekevät edelleen pääosan kotitöistä. Epäoikeudenmukainen työnjako on omiaan vähentämään naisten kokemaa onnellisuutta. Parisuhteet, joissa kotityöt jaetaan oikeudenmukaisesti, ovat onnellisempia, niissä harrastetaan enemmän seksiä ja ne päättyvät harvemmin eroon (esim. Frisco & Williams 2003).

Selkeimpiä onnellisuutta lisääviä tekijöitä yksittäisen ihmisen elämässä on parisuhde. Parisuhde nostaa pysyvästi ihmisen kokeman onnellisuuden tasoa (esim. Clark et al 2008). Kumppanin menettäminen taas vähentää ihmisen kokemaan onnellisuutta. Jos kotitöiden jakaminen parantaa parisuhteiden laatua, on sitä järkevää tukea.

Tehokas tapa tasata vastuuta kodista ja perheestä on perhevapaiden tasaisempi jakaminen. Nykyinen perhevapaajärjestelmä mahdollistaa molemmille vanhemmille perhevapaiden käytön, mutta todellisuudessa naiset käyttävät valtaosan vapaista. Tasaisempi perhevapaiden jakautuminen parantaa naisten asemaa työelämässä ja vahvistaa miesten asemaa perheessä. Kun isät käyttävät enemmän perhevapaita, kohdistuvat niistä aiheutuvat kustannukset tasaisemmin nais- ja miesalojen työnantajille. Perhevapaiden tasaisempi jakaminen vanhempien välillä lisää siis paitsi kotitöiden jakamista myös työelämän tasa-arvoa.

Taloudellisen tasa-arvon kehitys Suomessa

Suomi on monien mittareiden mukaan tasa-arvomaiden kärkijoukossa. Miksi GPI sitten laskee? Suomen GPI kasvoi aina vuoteen 1989 saakka, minkä jälkeen se kääntyi aina näihin vuosiin asti jatkuneeseen laskuun. 2000-luvulla GPI on painunut 1970-luvun alun tason alle. Suomessa eri-

arvoisuuden kasvu viimeisen kymmenen vuoden aikana oli poikkeuksellista myös kansainvälisesti (Hoffrén 2008).

Vuoden 1993 verouudistus on vaikuttanut tähän kehitykseen. Suomi siirtyi tällöin ns. eriytettyyn tuloveroon, jossa ansiotulojen verotus on progressiivista, mutta pääomatuloista maksetaan matalaa tasaveroa. Pääomatuloja kertyy pääasiassa varakkaimmille, joiden verotus uudistuksen seurauksena pieneni.

Lamaa edeltävinä vuosina pienituloisten tulot kasvoivat nopeammin kuin suurituloisten. Laman jälkeen kehitys on ollut päinvastaista. Vuosina 1990–2007 rikkaimman 1 prosentin tulot kasvoivat lähes 13 prosenttiyksikköä. Kasvu johtuu suurimmaksi osaksi pääomatulojen kasvusta (kuva 1).

Kuva 1. Reaaliset keskimääräiset tulot desiileissä ja ylimmässä 1 %:ssa vuosina 1990, 1995 ja 2007 (Lähde: VATT DP 371).

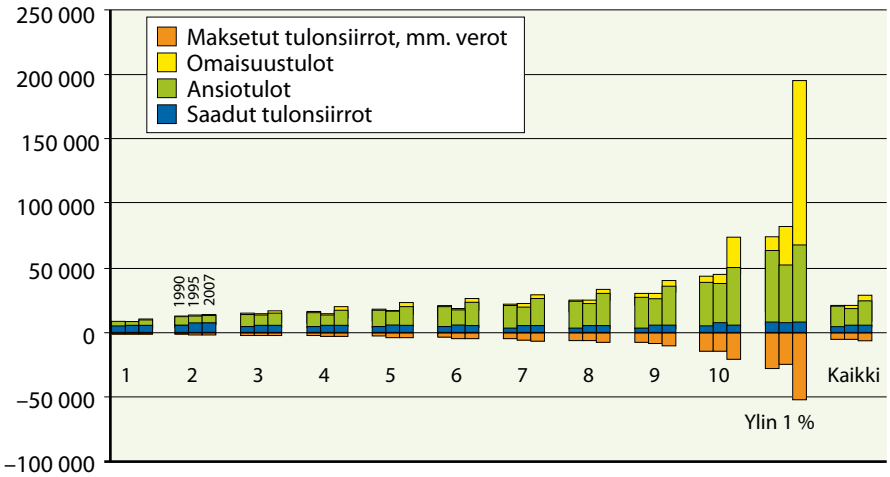

Yhä suurempi osa rikkaimpien tuloista on pääomatuloja (ks. kuva 2 seuraavalla sivulla). Eriytetty ansio- ja pääomatulojen verotus on kasvattanut ylimpiä tulo-osuuksia ja laskenut verotuksen progressiivisuutta. Köyhyys on lisääntynyt samanaikaisesti kun rikkaimpien tulot ovat kasvaneet.

Erityisen huolestuttavaa on lapsiköyhyyden kasvu. Lapsiköyhyys on yleisintä yksinhuoltajaperheissä sekä perheissä, joissa lapset ovat alle kolmevuotiaita. Lapsen köyhyysriskiä kasvattaa eniten vanhemman työttömyys. Noin puolet köyhyysrajan alittavista lapsiperheistä on sellaisia, joissa kukaan ei käy ansiotyössä. Kun perheen kokonaistuloista suurin osa koostuu erilaisista tulonsiirroista, on lapsen köyhyysriski suuri.

Vaikka työ onkin yleensä paras suoja köyhyyttä vastaan, voi työtä tekevän vanhemman perhe olla silti köyhä. Työstä saatava palkka ei aina riitä perheen kulujen kattamiseen.

Ansiotulojen ja tulosiirtojen ostovoima on kehittynyt 1990-luvun puolivälin jälkeen eri suuntiin: ansiotulojen kasvanut ja tulonsiirtojen pysynyt ennallaan.

Kuva 2. Bruttotulojen koostumus. Kuviosta näkyy, että pääomatulojen osuus oli ylimmässä 1 prosentissa 62 % vuonna 2007 (Lähde: VATT DP 371).

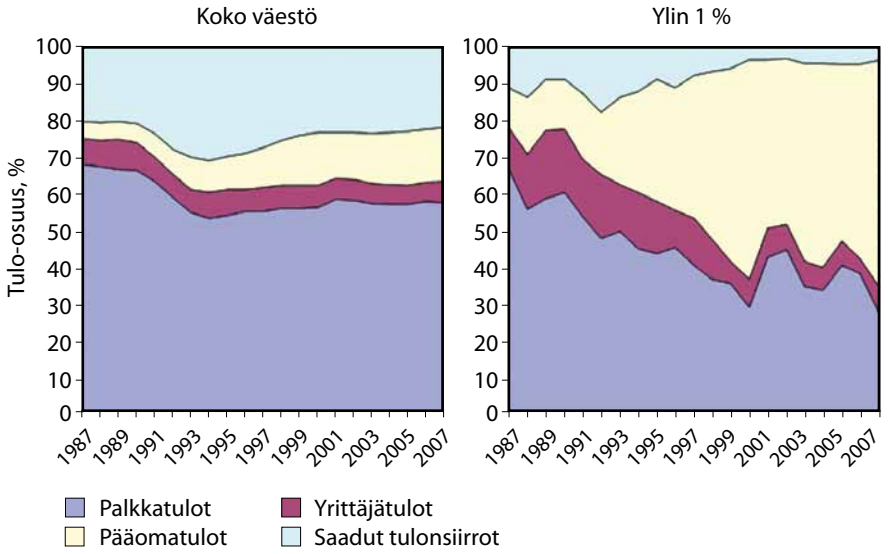

Onnelliseen yhteiskuntaan tulonjakoa tasaamalla

Tasa-arvoiset yhteiskunnat siis pärjäävät paremmin ja niissä ihmiset ovat onnellisempia. Richard Layardin mukaan paras tapa parantaa yhteiskunnan onnellisuutta on parantaa heikoimmassa asemassa olevien ihmisten elämänlaatua. Mikäli haluamme edistää yhteiskunnan onnellisuutta Suomessa, paras keino on lisätä ihmisten välistä taloudellista tasa-arvoa.

Progressiivista verotusta voidaan siis perustella onnellisuuden kautta. Koska suuret tuloerot vähentävät yhteiskunnan yhteenlasketun onnellisuuden määrää, on suurten tulojen tiukempi verottaminen haittavero. Progressiivisuutta lisäävät verot ovat siis onnellisuusveroja.

Koska pääomatulojen osuus rikkaimpien tuloista on kasvanut massiivisesti vuoden 1993 jälkeen, ei progressiota lisätä pelkästään suurimpien ansiotulojen verotusta kiristämällä. Myös hyvätuloisten pääoma-, varallisuus- ja perintöverotukseen on puututtava.

Köyhyys ei kannusta vaan lamauttaa ja syrjäyttää. Pienituloisten verotuksen keventäminen ja pienten tulojen hankkimisen kannattavuuden parantaminen olisi selkeä parannus pienituloisten ihmisten elämään. Pohjoismainen sosiaaliturvamalli perustuu ajatukseen siitä, etteivät sosiaalituet saa stigmatisoida. Me kaikki turvaudumme tukiin jossain

elämämme vaiheessa. Siksi on hyvä, että kaikki tuet saadaan samasta paikasta, eikä kaikista köyhimpien tukia eristetä tukijärjestelmästä. Toimeentulotuen maksamisen siirtäminen Kelaan on tärkeää juuri tästä syystä.

Nykyjärjestelmä asettaa eri syistä pienituloiset keskenään eriarvoiseen asemaan. Tarvitaan yhtenäinen perusturva, jolla on yhtenäiset myöntämisperusteet. Tämä tarkoittaa työmarkkinatuen, opintotuen, vähimmäissairauspäivärahan, vanhempainrahan ja kansaneläkkeen korottamista samalle tasolle. Tämä lisäisi ihmisten välistä tasa-arvoa ja vähentäisi tukien myöntämiseen liittyvää byrokratiaa.

Ihmisten tasa-arvoa on edistettävä myös perheissä. Puolisoiden tasa-arvoisuus on tärkeää ihmisen autonomian säilymisen kannalta. Puolison tulojen ei tulisi vaikuttaa perusturvaan. Työelämän tasa-arvon lisääminen ja kotitöiden tasaisempi jakaminen on keskeinen osa sukupuolten välisten erojen pienentämistä. Korvamerkitsemällä perhevapaat molemmille vanhemmille vähennetään nuorten naisten syrjintää työmarkkinoilla ja lisätään miesten valtaa kotona. Vanhempainvapaan uudistamisen on lähdettävä siitä, että tuloksena on tasa-arvoinen vanhemmuus.

Jos haluamme edistää hyvinvoinnin kasvua, meidän on tarkasteltava niitä tekijöitä, jotka lisäävät todellista hyvinvointia. Havainto siitä, ettei ihmisten onnellisuus, terveys, eliniänodote eikä ihmisten välinen luottamus riipu maan BKT:n tasosta, vaan tasa-arvosta, on tärkeä. Politiikalla on tavoiteltava yhteiskuntaa, jossa ihmiset ovat onnellisempia. Tämä tarkoittaa, että on tavoiteltava tasa-arvoa.

Kuva 3. Köyhyysasteet (Lähde: VATT Publications 52)

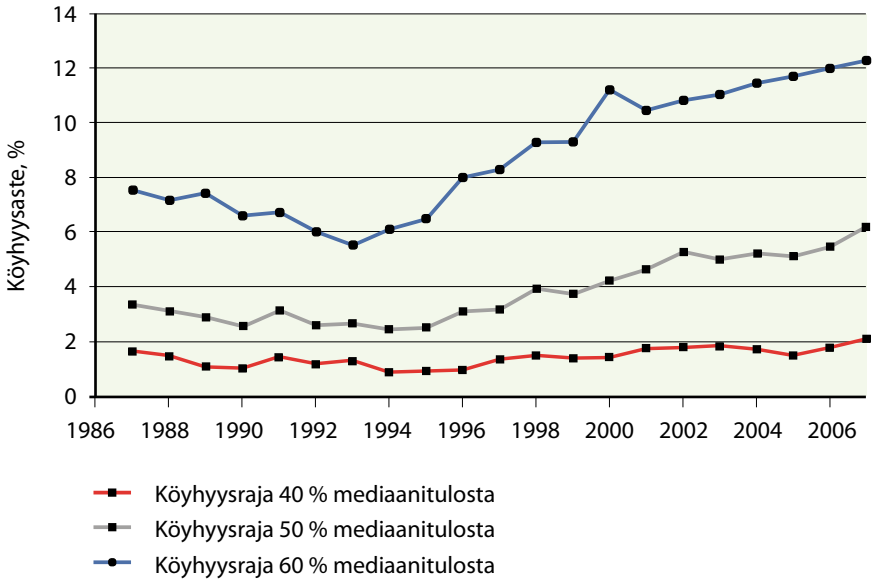

Antti Möller on ympäristöjärjestö Dodon sekä Roihuvuori-seuran aktiivi. Möller on valmistunut Helsingin yliopiston Suomen historian laitokselta ja työskentelee mediaseuranta-alalla sekä vapaana toimittajana. Vaikuttaminen eri järjestöissä on antanut hänelle paljon: se on avartanut maailmankatsomusta, valanut uskoa ihmisyyteen ja tuonut lukuisia uusia ystäviä. Antti Möller odottaa tulevaisuudelta onnellisia kömmähdyksiä ja jaettuja elämyksiä.

Inari Penttilä vaikuttaa ympäristöjärjestö Dodo ry:ssä nostamalla esiin ja innostamalla mukaan etsimään kestävän elämäntavan ratkaisuja kaupungeissa. Kaupunkien ekologisen ja sosiaalisen elämän suojelu, tutkiminen ja kehittäminen ovat aihepiirejä, jotka ovat tulleet tutuiksi hänen opiskeluissaan valtiotieteellisessä tiedekunnassa Helsingissä ja Pariisin Sciences po:ssa sekä työssä Nairobin Suomen suurlähetystössä, Helsingin kaupungin Sosiaalivirastossa ja European Forum for Urban Safety -järjestössä. Parhaillaan Inari valmistelee maailmanpolitiikan alan gradua Ranskan lähiöiden mellakoista ja niiden suhteesta demokraattisiin osallistumismahdollisuuksiin.

Antti Möller – Inari Penttilä

Yhteisöt onnellisuuden perustana

I Sosiaalista eläintä etsimässä

Eräässä lehtijutussa kerrottiin maaseutua pitkin matkaavasta kauppa-autosta ja ihmisistä, jotka tilaavat kaiken ruoan kotiinsa. Kauppa-auton kuljettaja ei ollut tavannut osaa vakioasiakkaistaan vuosien saatossa kertaakaan, ainoastaan naulassa roikkuva kauppakassi ja kirjoitettu ostoslista ilmensivät näiden ihmisten kohtaamista.

Kuvitellaanpa, että kaikki suomalaiset erakoituisivat toisistaan vastaavalla tavalla. Miten kävisi ihmisten väliselle luottamukselle? Pysyisikö sellainen yhteiskunta lainkaan kasassa?

Menneisyyden muodollisten yhteisöjen, kuten säätyjen ja ammattikuntien, purkauduttua elämme länsimaissa maailmanhistorian yksilökeskeisintä aikaa. Yksilöllä on valtaa ja vapautta ulkoisista esteistä enemmän kuin koskaan. Mutta osaammeko käyttää tätä vapautta eduksemme?

Koulutuksen ja varallisuuden kasvun myötä vahvistuneen individualismin varjopuolella piilee yksinäisyyden kasvu, passiivisuus, kykenemättömyys pyytää apua ja huolenpitoa. Moderni yhteiskunta on ”hukannut sosiaalisen eläimen”, kuten sosiaalipsykologi Jukka Tontti huomauttaa (2008). Viimeisinä vuosikymmeninä, jolloin Suomi on vaurastunut ja paisuttanut bruttokansantuotettaan, on myös kansalaisten epätasa-arvo ja syrjäytyminen kasvanut (OECD Economic Surve of Finland, 2010). Kyse on laajemmasta teollisen yhteiskunnan muutosprosessista: esimerkiksi Yhdysvalloissa on yhteisöllisyys merkittävästi vähentynyt 1960-luvulta lähtien (Putnam, 2000). Toisaalta kuitenkin uudet yhteisöllisyyden muodot ovat hiipineet vastaamaan atomisoituneemman aikakauden tarpeita. Ihmiset ovat sosiaalisia olentoja, jotka luovat uusia kollektiivisen toiminnan muotoja yhteiskunnan reunaehtojen muuttuessa.

Länsimaissa niin monien tieteenalojen kuin arkipäivänkin ajattelussa onnellisuuden oletetaan kuuluvan yksityisten asioiden piiriin. Viime aikoina ajatusta ”oman onnen sepästä” on alettu epäillä. Eri yhteiskuntatieteiden teorioiden pohjalta Corey Keyes toi hyvinvoinnin tutkimukseen

sosiaalisen hyvinvoinnin käsitteen. Hänen mukaansa yksilöiden ja yhteisöjen elinvoima perustuu ihmisten kiinnittymiseen: yhteiskunta tarjoaa palveluita, paikan ja yhteisön yksilöille ja vastavuoroisesti ihmiset osallistuessaan tulevat osaksi yhteistä tarinaa (Keyes, 1998).

Millaisia mahdollisuuksia suomalainen yhteiskunta tarjoaa ihmisille kiinnittyä ja toimia osana yhteistä järjestelmää?

Tässä artikkelissa pohditaan konkreettisten, erityisesti kaupunkiympäristöön keskittyvien esimerkkien kautta, mikä on yhteisöjen rooli 2000-luvun Suomessa ja maailmassa. Ennen kaikkea: miten ihmisten viralliset ja epäviralliset yhteenliittymät voivat luoda hyvinvointia ja onnellisuutta – nyt ja tulevaisuudessa?

II Missä piilee yhteisöjen merkitys?

Jos järjestötoimintaa kuvasi aikaisemmin työ, luokka-asema, puoluepolitiikka tai muu poliittis-ideologinen aate, niin 2000-luvulle tultaessa valtaosa uusista järjestöistä on kulttuurin, liikunnan ja muiden vapaa-ajan harrastusten yhdistyksiä. Ainoastaan sosiaali- ja terveysalan yhdistykset ovat hiukan nostaneet osuuttaan. Tämän lisäksi löytyy löyhemmin ja epävirallisesti organisoituneita yhteisöjä, joiden yhteiskunnallinen rooli on yhtä kaikki painava. Näiden kaikkien merkitys on läpi Suomen historian ollut merkittävä ei vain kansakunnan rakentajina vaan myös demokraattisen, tasavertaisen osallistumiskulttuurin luojana.

Yhteisöllisyys ei ole nostalgiaa, sillä tällä hetkellä erilaisia järjestöjä on Suomessa arviolta yli 60 000. Onko näin myös tulevaisuudessa, ja millaisia nuo yhteisöt ovat, riippuu osin poliittisista valinnoista. Ja politiikka taas tarvitsee perustakseen kansalaisia, jotka tuntevat olevansa mukana luomassa yhteistä tarinaa, tekemässä ja osallistumassa maamme muovaamiseen.

Kaikki kollektiivisuus ei tietenkään ole rakentavaa. Putnam erottelee kaksi sosiaalisen pääoman muotoa, identiteettiä vahvistava (bonding) ja siltoja rakentava (bridging). Ensinmainittu viittaa sellaisiin sosiaalisiin suhteisiin, jotka lujittavat yksilön olemassa olevaa yhteenkuuluvuutta vetäen rajan ”meidän” ja ”muiden” välille. Siltoja rakentava sosiaalinen pääoma taas viittaa oman identiteetin ylittäviin yhteyksiin, jollaisia esiintyy esimerkiksi eri uskontokuntien tai sosiaaliluokkien kesken. Juuri siltoja rakentavat yhteisöt ovat merkittävässä asemassa sosiaalisen koheesion ylläpitämisessä (Bacon et al., 2010).

Mikä sitten on yhteisöjen arvo ja suhde yksilöiden sekä yhteiskunnan onnellisuuteen?

Yhteisöt tuovat merkittävän panoksen yhteiskuntaan ja toimivat myös sellaisilla aloilla, jotka lähtökohtaisesti kuuluvat julkisen vallan tehtäviin. Esimerkiksi vapaaehtoisista koostuvat vapaapalokunnat hoitavat yli puo-

let Suomen palontorjuntatehtävistä kattaen yli 90 prosenttia maamme pinta-alasta. Lukuisat mielenterveysjärjestöt tarjoavat vertaistukea mielenterveyskuntoutujille ja paikkaavat turvaverkoston aukkoja. Maahan- ja maassamuuton kasvaessa tulee aktiivisen ja monimuotoisen kansalaisyhteiskunnan integroiva vaikutus yhä tärkeämmäksi.

Useat tutkimukset vahvistavat sen, minkä moni intuitiivisesti jo tiesi: sosiaaliset suhteet ja sosiaaliset hetket ovat yhteydessä onnellisuuteen ja positiivisiin tunteisiin (Baumeister & Leary, 1995; Bradburn, 1969; Diener, 1984) ja merkitykselliset ihmissuhteet ovat yksi keskeisimmistä hyvinvointinsa edellytyksistä (Ryff, 1989). Ihmisten subjektiivisia kokemuksia ei tässä suhteessa pidä väheksyä, vaan ne ovat päinvastoin käyttökelpoinen ja suhteellisen tarkka onnellisuuden sekä hyvinvoinnin mittari (Layard, 2006).

Yhdessä tekeminen itselleen tärkeiden päämäärien hyväksi on yksi merkittävimmistä onnellisuuden perusteista (Korkalainen, 2008). Mutta on huomattava, että yhteisöllisyys hyödyttää myös ulkopuolisia tai sivustaseuraajia: hekin saavat nauttia yhteisöllisen yhteiskunnan eduista, kuten vertaissavusta ja turvallisuudesta, jotka koskettavat kaikkia (Putnam, 2000).

Roihuvuorelaisten positiivinen kierre

Asuinalueiden yhteisöllisyydessä ei ole kyse vain paikallisten tunnuspiirteiden säilyttämisestä, vaan asukkaat voivat omaehtoisesti käynnistää uutta mielekästä toimintaa ja punoa tiiviitä sosiaalisia verkostoja sinne, missä ihmiset luonnollisesti viettävät aikaansa.

Reilun 7 000 asukkaan Roihuvuori valittiin elokuussa 2010 Suomen vuoden kaupunginosaksi. Yksi valintakriteereistä oli aktiivinen asukastoiminta, josta on monta näytettä. Kalenterivuoden aikana järjestettiin Roihuvuori-seuran vapaaehtoisten johdolla muun muassa Hanami-juhla ja Roihuvuoren kyläjuhlat, toimitettiin kaksi asukaslehteä, perustettiin asukaskahvila Peukaloinen, jatkettiin leikkipuisto Tuhkimon toimintaa ja puolustettiin paikalliskirjastoa.

Alueen puuhamiehet ja -naiset ovat tavallisia roihuvuorelaisia, jotka ovat löytäneet yhdessä tekemisen rikkauden. Muutaman henkilön aktivoituminen tuotti positiivisen kierteen, joka on kantanut pitkälle. Olennaisen tärkeää asuinyhteisön kukoistukselle on ollut keskeisten aktiivien motivaatio ja esimerkki, heidän laajat paikalliset ihmissuhdeverkostonsa sekä kyky koukuttaa muita mukaan. Aktiivit ovat kokoontuneet tosimielessä, hauskuutta unohtamatta: asukaslehteä on tehty kevätpiknikillä ja toimintaa suunniteltu niin baarijakkaralla kuin jokavuotisissa vappujuhlissa.

Miksi nämä henkilöt laittavat itsensä likoon yhteisen hyvän eteen ilman rahallista kompensaatiota? Mitä he ovat saaneet itselleen toiminnastaan Roihuvuoressa?

”Uusia ystäviä ja sosiaalista pääomaa.” (mies 42 v.)

”Uusia näkökulmia, kulttuurinautintoja ja mukavaa tunnelmaa. Turvallisemman ja kotoisamman tunteen liikkua alueella ja olla vanhempana.” (nainen 42 v.)

”Pidän yhdistystoimintaa pääosin palkitsevana, vaikka välillä tuntuukin, että mistään ei tule mitään. Minulle yhdessä tekeminen on tapa toteuttaa sellaisia asioita, jotka yksin jäisivät idean tasolle. Aktiivinen kansalaisuus tekee ihmisistä parempia yhdessä toimijoita, koska se pakottaa ottamaan toiset paremmin huomioon.” (mies 30 v.)

Valinta vuoden kaupunginosaksi on nostanut asukkaiden itsetuntoa. Tosin eräs aktiiveista pelkää kaupungin reagoivan päinvastoin:

”Luulen, että nimityksen jälkeen kaupungin tuki alueelle vähenee, kun täällä on kaikki niin hyvin.” (mies 42 v.)

Mitä Roihuvuoren aktiivit kaipaavat julkisen sektorin edustajilta?

”Julkinen sektori voisi levittää tietoa ja luoda yhteisiä malleja toimivista projekteista. Se voisi tarjota vajaakäytössä olevia tiloja sekä osaavan henkilökuntansa asiantuntemusta yhteisöjen tueksi. Lisäksi toivon, että erilaisten tapahtumien järjestämiseen vaadittavaa byrokratiaa kevennettäisiin ja yksinkertaistettaisiin.” (nainen 42 v.)

”Kaupunki voisi avustaa aluetyöntekijöiden jalkauttamisessa alueelle. En kaipaa sähköpostin lähettäjiä vaan työntekijöitä, jotka konkreettisesti auttaisivat alueen ihmisiä eri tavoin.” (mies 42 v.)

”Kaupunki saisi mahdollistaa tukityöllistämisen seuran kautta. Työkkärissä sanottiin ettei se ole mahdollista, kun seuralla ei ole palkallisia työntekijöitä, mutta tästä on toisenlaistakin tietoa. Jos asuinalueella puhalletaan yhteen hiileen niin se samalla vähentää kaupungin kuluja, kun ihmiset eivät vaikkapa sotke ympäristöään.” (nainen 43 v.)

III Yhteisöt muuttuvassa maailmassa ja maailmaa muuttamassa

Kaupungistuminen, työn ja talouden globalisoituminen, ilmastonmuutos, väestön ikääntyminen ja maahanmuutto ovat aikamme megatrendejä, jotka ovat vääjäämättä ajankohtaistumassa myös Suomessa. Millaisia ratkaisuja näihin haasteisiin on jo olemassa? Kuka ja ketkä ovat 2000-luvun tekijöitä?

Yhtä kaiken kattavaa ratkaisua tuskin löytyy, mutta varteenotettava keino vastata nyky-yhteiskunnan vaatimuksiin on sosiaalisen koheesion vahvistaminen yhteisöjen tukemisen avulla. Käytännössä tämä tarkoittaa tasa-arvoisten lähtökohtien ja mahdollisuuksien turvaamisen ohella erilaisten matalan kynnyksen järjestöjen ja yhteisöjen lujittamista, sillä ne kykenevät sopeutumaan toimintaympäristön vaihdoksiin ketterästi.

Paikallisella tasolla tätä voi tukea parantamalla demokratian rakenteita, kehittämällä julkisen sektorin yhteistyötä asukkaiden kanssa ja laajentamalla paikallista osaamisverkostoa. Tähän on Suomessa hyvät lähtökohdat: koulutettu, osaava ja suhteellisen tasa-arvoinen kansakunta pystyy moneen silloin kun passiivisuuden muuri pystytään ylittämään.

Tulevaisuuden tutkija Mika Mannermaan (2008) mukaan yksi tietoyhteiskunnan merkittävimmistä haasteista on säilyttää ja kiinnittää ihmiset osaksi yhteiskuntaa. Tiivistyvät kaupungit tarjoavat tähän erinomaisen mahdollisuuden lisäämällä ihmisten välisiä sähköisiä ja fyysisiä yhteyksiä. Tietotekniikan kehitys on helpottanut yhteisöjen toimintaa ja mahdollistanut laajentumisen yli sosiaalisten sekä fyysisten raja-aitojen: esimerkkejä ovat turistien kotimajoituspalvelu *Hospitality Club*, tai Helsingissä toimiva, pakolaisille aktiviteettejä ja välittämistä tarjoava *Refugee Hospitality Club*. Sosiaalisen median välityksellä pienet järjestöt voivat levitä isoiksikin liikkeiksi ja saavuttaa jäsenistöään laajemmat ihmisjoukot.

Tulevaisuuden haasteita ei kukaan yleisnero ratkaise yksin. Sen sijaan älykkyys piileekin joukoissa ja tehokkaasti koordinoituna se ylittää huippuasiantuntijoiden kyvyt. Puhutaan joukkoälystä: kun mahdollisimman hajautunut joukko tuottaa tietoa, se on kaikkein tarkinta. Tähän lähtökohtaan luottaa muun muassa tietosanakirja *Wikipedia* sekä avoimen lähdekoodin ohjelmistosovellukset, kuten *Linux*. Pikkuhiljaa myös EU:n tietoyhteiskuntapolitiikka on ymmärtämässä joukkovoiman resurssina.

Verkottuneessa maailmassa sekä ystävät ja rakkaat että lukuisat sosiaaliset yritykset ovat yhden napinpainalluksen päässä. Esimerkiksi suomalainen *NetCycler* pyrkii kestävän kulutuksen Stockmanniksi suositulla tavaroiden vaihto- ja kierrätyspalvelullaan, kun taas *Sähköautot – Nyt!* -hanke perustuu avoimen lähdekoodin hyödyntämiseen ja kehittämiseen internetissä. Kansainvälinen ihmis- ja ympäristöoikeuksia ajava *Avaaz.org* on kerännyt maailman laajimman kansalaisaktivistien joukon,

jonka avulla se reagoi nopeasti ja mobilisoi laajoja kampanjoita ympäri maailmaa.

Jälkimodernin, yhä kaupungistuneemman maailman asuinseudut tarjoavat luonnollisen kasvualustan kollektiivien synnylle. Tiiviissä kaupunkirakenteessa on imua ja se luo onnellisuutta myös väljästi asutussa Suomessa, kuten Aalto-yliopiston Urbaani onni -hankkeessa huomattiin. Välittävät kaupunkiyhteisöt, jotka perustuvat tasa-arvoisuuteen ja yhdessä toimimiseen, vähentävät rikollisuutta ja erityisesti rikollisuuden pelkoa (Bacon et al., 2010).

Koti kaupungissa ry on yksi merkki kaupunkiyhteisöllisyydestä asumistasolla. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää kaupunkimaista kerrostaloasumista sosiaalisena ja ekologisena elämäntapana. Yhdistys on varannut tontin Helsingin uudelta Jätkäsaaren asuinalueelta. Tontille rakennetaan yhteisön johdolla sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kerrostalo. Kotien yksityisyys on taattu, mutta yhteiset olohuoneet ja jaetut rutiinit tukevat yhteisöllisyyttä ja luontevaa naapuriapua tavallisia kerrostaloja paremmin.

Suhteellisesti yhä harvempi suomalainen tulee tulevaisuudessa tekemään palkkatyötä. Tämä muutos näkyy myös arvomaailman muokkautumisena: työn merkitys on laskenut, kun taas vapaa-aika määrittää yhä enemmän sosiaalista asemaamme. Vapaa-aika olisikin nähtävä yhteis-

Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan vapaa-ajan merkitys on kasvanut suomalaisille työn ohi vuosien 1991 ja 2001 kuluessa.
Kuvassa pyöräilijöitä We Love Helsinki -kaupunkifestivaaleilla.

kunnallisena voimavarana, joka muovaa yhä enemmän myös työn luonnetta ja muuta sosiaalista toimintaamme (Liikanen, 2004). Työn ulkopuolella on syntynyt esimerkiksi *Stadin Aikapankki*, silloin päivitetään Wikipediaa, valmennetaan lasten jalkapallojoukkueita ja hoivataan vanhenevien vanhempien joukkoa.

Lastenhoidon ja työelämän sovittaminen on vaikeaa ilman kompromisseja tai huonoa omaatuntoa. Vallilassa työhuoneyhteisö keksi toimivan ratkaisun arjen pyörittämiseen tuomalla lapset hoitoon samaan rakennukseen jossa vanhemmat työskentelevät. Vanhemmat palkkasivat yhdessä lastenhoitajan, jonka apuna toimi vuorotellen yksi vanhemmista. Lapset ja aikuiset tapasivat päivän aikana ja lounastivat yhdessä. Järjestely loi joustavuutta ja onnellista arkea, mutta lopulta kaupungin vaatima byrokratia alkoi viedä liikaa vanhempien resursseja ja muuten toimiva yhteishoito jouduttiin lopettamaan.

Myös yksityinen kuluttaminen on politisoitunut viimeisten vuosikymmenien aikana. Tänään yhä useampi kuluttaa arvojensa mukaan. *Porkkanamafia* on yksi esimerkki nykyaikaisesta kevyestä yhteisöstä, joka luo niin kuluttajia kuin kauppiaitakin hyödyttäviä ja ekologisesti kestäviä arjen käytäntöjä. Porkkanamafia kerää kokoon joukon ostovoimaisia kuluttajia ja tämän asiakaskunnan tuomin lisävaroin kauppa tai ravintola sitoutuu esimerkiksi päivittämään jäähdytys- ja lämmitysjärjestelmänsä ekologisemmiksi.

Kaupallisessa kaupunkiympäristössä on vaikeaa löytää tiloja sellaiselle ihmisten vapaalle toiminnalle, joka ei perustu lompakon paksuuteen. Kaupunkisuunnittelun katvealueilta löytyy kuitenkin säännönmukaisesti myös alikäytettyjä hukkatiloja ja joutomaita, jotka voivat muuttua omatoimisten ITE-ihmisten keitaiksi. Ympäristöjärjestö *Dodo ry* päätti esimerkiksi ottaa erään valtion unohtaman maa-alueen Pasilasta viljelykäyttöön. Palstan suosio ylitti kaikki odotukset: itse kasvatetun sadon lisäksi järjestön jäsenmäärä ja tunnettavuus kasvoi, globaalin ruoantuotannon problematiikka saatiin esiin mediassa sekä luotiin yhteinen kesäpaikka keskelle tunnelmallista veturialuetta.

Viljellen kaupungista parempi paikka

Ympäristöjärjestö Dodo ry aloitti kaupunkiviljelyn vuoden 2009 keväällä kansainvälisten esimerkkien innostamana. Lontoossa kaupunkiviljely on osa kaupungin virallista politiikkaa ja New Yorkissa "guerilla gardening", lupia kyselemätön ja omaehtoinen asuinympäristön vihertäminen, alkoi jo 1970-luvulla.

Esimerkit rohkaisivat Dodon aktiiveja kokeilemaan ruoan kasvatusta keskellä kaupunkia, vastaavanlaisessa sissihengessä. Vanhat kuormalavat, Helsingin Veden lahjoittama multa, ensimmäiset kylvöt ja osallistujien innostus olivat alku suoranaiselle kaupunkiviljelyilmiölle, joka on levinnyt nopeasti ympäri Helsinkiä.

Kaupunkiviljelyn avulla unohtuneet pientareet ja puistojen nurkat ovat muuttuneet kaupunkilaisten kesäpuutarhoiksi, jossa naapurustosta ja toisilleen ennaltaan vieraista viljelijöistä on muodostunut orgaaninen yhteisö. Puhtaan, itse kasvatetun ruoan makua on vaikea voittaa varsinkin, jos ei ole koskaan aikaisemmin viljellyt mitään eikä oikeastaan edes tullut ajatelleeksi, että lähipuiston voisi muuttaa joukkovoimalla kesäiseksi keitaaksi. Toiminta yleensä laajenee ja kasvimaillakin on jo järjestetty yhteisiä juhlia ja kirpputoreja.

Kaupunkiviljely on tuonut esiin hylättyjen ja uutta käyttöä odottavien kaupunkialueiden arvon. Kaupunkiviljelijöiden tuella on Helsinki onnistunut luomaan rakennustöitä odottavalle Kalasatamalle oman vapaan mutta merkityksellisen tilan, jossa kaupunkiviljely, graffitimaalaus ja asfalttipiknikit ovat sallittuja ja sosiaalinen kontrolli toimii. Kaupunkiviljely on yksi toiminnan muoto, johon on helppo saada ihmisiä mukaan – onhan virallisille viljelypalstoille vuosien jono.

Kalasataman viljelykeidas on Helsingin kaupungin tukema, sillä maa-ala on vuokrattu Dodolle maltilliseen hintaan. Loput on hoidettu innostuneiden talkoolaisten ja kasvisäkeistään huolehtivien viljelijöiden voimin. Moni ohikulkijoista on saattanut viedä omaan kotiinsa ja naapurustoonsa viljelyinnostuksen siemenen.

Dodon kaupunkikasvimaa.

IV Onnellisuustalouden käytäntöjä

Suomalaisten onnellisuus nousi 1980-luvun alkuun asti yhteiskunnan vaurastumisen myötä. Tämän jälkeen hyvinvointi ei kuitenkaan ole kasvanut, vaikka BKT-käyrä on edelleen noussut hetkellisistä laskusuhdanteista huolimatta. Vaurastuminen paransi tiettyyn pisteeseen asti ihmisten hyvinvointia, mutta nyt perustarpeet on pääosin tyydytetty – tosin eriarvoisuutta ruokkivalla tavalla.

Kysymys kuuluu, kuinka onnellisuus saadaan jälleen kasvuun sosiaalisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla?

Yhteisöjen vaaliminen on olennainen osa onnellisuuspolitiikkaa ja sosiaalista koheesiota. Aktiivinen kansalaistoiminta syntyy ruohonjuuritasolla, tavallisten kadunmiesten ja -naisten parissa, mutta yhteiskunta voi tukea prosessia monella tavalla. Tarvitaan määrätietoista ja rohkeaa politiikkaa, joka tukee kansalaisten omatoimisuutta.

Kyse on demokratian arkipäiväistämisestä. Tämä on loogista kun pitää mielessä, että olemme onnellisia saadessamme osallistua oman ja yhteisen hyvinvoinnin rakentamiseen (Skidmore & Kirsten, 2008). Arjen demokratia on toimintaa, konkreettista vaikuttamista omaan elinpiiriin ja päätöksentekoon. Se on yhteisen puiston hoitamista, naapuriapua ja neuvottelua paikallisbudjetin käyttökohteista. Englantilaisen esimerkin mukaan perustettu Stadin Aikapankki on näyttänyt, miten tällaista toimintaa voi organisoida: asukkaat vastavuoroisuuden nimissä tarjoavat apuaan ”tovin” hinnalla. Tällainen arjen hyvinvointi synnyttää luottamusta naapurustossa, jolloin vanhemmatkin uskaltavat antaa lastensa kävellä kouluun (Bacon, Woodcraft, 2010).

Suomessa kunnallisvaalien osallistumisaste on alhainen. Tämä kielii siitä, että paikallispolitiikka on edelleen liian kaukana asukkaista. Suomen kunnissa voisikin olla asuinaluetason asioita käsitteleviä *kaupunginosavaltuustoja* Oslon tai Ranskan esimerkkien mukaisesti (HS 6.11.2010). Tällöin tärkeiden paikallisten sosiaali- ja kulttuuripalveluiden päättäjät tunnettaisiin nimeltä ja kasvoilta, osallistumiskynnys madaltuisi ja päätökset vastaisivat paikallisia tarpeita. Vastaavasti Englannissa paikallisdemokratiaa on kehitetty tiivistämällä yhteistyötä julkisten instituutioiden ja asukkaiden välillä (Bacon, Woodcraft, 2010).

Kaupungeissa on valtava potentiaali kehittyä ristiriitojen kautta joukkoälyn keskittymiksi. Viihtyisin asuinalue tuskin syntyy maailman huippuarkkitehtien ja kaupunkisuunnittelijoiden kynästä, ellei asukkaiden toiveita ja tarpeita ole otettu osaksi suunnitteluprosessia. Nykyisellään yhteistyö ammattilaisten ja tavallisten kaupunkilaisten kanssa ei aina ole hedelmällistä saati uutta luovaa. Esimerkiksi Helsingin, Espoon ja Vantaan rajalle syntyvän Kuninkaantammen asukasyhteisöt määrittelivät toimintansa ”keskinäisten riitojen välttämiseksi”, ja asukasseuran erävoi-

toksi mainittiin lähikirjaston lopettamisuhan hetkellinen syrjäyttäminen.

Asukkaita on helppo aliarvioida, mutta heidän kokemuksillaan ja hiljaisella tiedollaan tulisi olla painoarvoa myös suunnittelupöydässä. Positiivisuuden kierre syntyisi, jos asukkaat ja ammattilaiset ymmärtäisivät toisiaan ja kykenisivät puhumaan yhtenevät tai eriävät näkemyksensä julki rakentavalla tavalla. Siksi tarvitaan uusia välineitä ja metodeja suunnitteluprosessin kansantajuistamiseksi. Mainio esimerkki on arkkitehti Peter Tattersallin kehittämä *wikisuunnittelu*, jossa muun muassa puupalikoista rakennetulla pienoismallilla havainnollistettu kohdealue tulee ymmärretyksi. Palikoita siirtämällä osaa kuka tahansa kommunikoida ja ideoida.

Käytännössä julkinen sektori voi tukea yhteisöjä keventämällä byrokratiaa ja panostamalla viranomaisten palvelu- ja yhteistyökulttuuriin. Helsingissä julkisella paikalla ruoan myyntiin tarvitaan viiden eri viraston lupa. Osana kaupungin onnellisuuspolitiikkaa tulisi olla *yhden luukun periaate* koskien asukkaiden, yhteisöjen ja yritysten palveluja.

Kaikkien etua ajavaa toimeliaisuutta voi laajentaa myös yksityisellä sektorilla. Yhteisötaloudelle, jossa yhdistyy yksilön taloudellinen aktiivisuus ja yrittäjähenki sekä sosiaalinen hyödyllisyys (Laurinkari, 2007), on luotava kantavat perusrakenteet. Siksi sosiaalisten tai yhteiskunnallisten yritysten perustamiseen on kehitettävä kannustimia.

Kaupungistuvan yhteiskunnan tulisi systemaattisemmin hyödyntää ”alhaalta”, asukkailta, kortteliyhdistyksiltä ja yhteisöiltä saatua palautetta. Esimerkiksi Helsingin kaupungin *Fillarikanava* kerää pyöräilijöiden kokemuksia kaupungin pyöräteistä verkkosivuston ja interaktiivisen kartan avulla. Tällaisten avointen käyttöliittymien hyödyntäminen tuo joukkoälyn ja käyttäjäkokemukset paremmin julkisten palveluiden kehittäjien tueksi. Vastaavaa käyttäjälähtöisyyden lisäämistä on ehdottanut myös Demos Helsinki (2010).

Erityisesti paikallispalveluiden osalta tulisi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä tiivistää. Tärkeitä palveluita tuottavat asukkaiden yhteenliittymät uhkaavat väsyä ja näivettyä resurssien uupuessa. Vastavuoroisuuden nimissä asukkaat voisivat auttaa kaupungin työntekijöitä: esimerkiksi puistojen ylläpitotehtävissä *Karhupuiston kummien* tai leikkipuiston pyörittämisessä *Pro Tuhkimo -liikkeen* aktiivien tapaan.

Palveluiden ja asuinalueiden kehityksessä tulisi huomioida alueen asukkaat kokonaisuudessaan, sillä paikallistason osallistuminen tapahtuu yleensä talonyhtiön hallituksissa osakkeenomistajien kesken tai virallisissa kaupunginosayhdistyksissä. Tämä ei tee oikeutta muille alueen toimijoille. Kaupungin tulisi tunnustaa järjestöjen ja asukasryhmien monimuotoisuus ja ottaa ne kaikki osaksi päätöksentekoketjua.

Epävirallisia tai syntymässä olevia yhteisöjä voisi tukea myös tarjoamalla vajaakäytössä olevia kaupungin omistamia *hukkatiloja.* Niitä löytyy Kalasataman tapaisilta, rakentamista odottavilta alueilta sekä kiinteis-

töistä, joilla ei ole kaupungin puolelta käyttötarvetta. Näitä hukkatiloja voisi tarjota vuokralle säännöllisesti päivittyvän ja avoimen varausjärjestelmän avulla.

Talonyhtiöt ovat keskeisiä toimijoita ja ”lähionnellisuuden” tuottajia, mutta yleensä nekin ovat päätöksenteossaan kovin yksin. Siksi kaupungin tulisi tukea talonyhtiöiden hallituksia keräämällä tietoa ja laittamalla *hyvät käytännöt kiertoon*. Käytännön esimerkit muun muassa kellari- tai ullakkotilojen virikkeellisestä yhteiskäytöstä tai pihatoimikuntien organisoimisesta olisi syytä jakaa. Samaten voisi luoda kannustimia, jotka aktivoivat parantamaan omaa lähiympäristöä. Esimerkiksi kaupunginosissa järjestettävä viihtyisin pihapiiri -kilpailu innostaisi tähän.

Jotta tieto kulkisi sosiaalista mediaa käyttävien nuorten ja kokeneiden verkkokeskustelijoiden ohella myös alueen varttuneemmille asukkaille, tulisi paikallistiedotukseen satsata. *Paikallislehdet* ovat parhaimmillaan tärkeä tiedotuskanava ja asukkaiden äänitorvi, mutta niiden toimittaminen vaatii kosolti paikallistuntemusta, ammattitaitoa ja aikaa. Kaupunki voisi tukea paikallistoimituksia niin taloudellisesti kuin tietotaidollisesti kouluttamalla tai kurssittamalla lehdenteon saloihin. Myös *ilmoitustauluja* tulisi nykyaikaistaa Oulun esimerkin mukaisesti digitaalisiksi ja interaktiivisiksi, mutta avoimiksi paikallisten toimijoiden ilmoituksille. Näitä ilmoitusnäyttöjä kaivattaisiin metroasemille ja muihin liikenteellisiin keskittymiin.

Aktiiviset kaupunkilaiset tulisi noteerata laajalla saralla. Helsingin sanomien toimittaja Ville Blåfield puhui taannoisessa Vox-tapahtumassa *kunniakaupunkilaisista:* tällainen kunniamaininta voitaisiin jakaa vuosittain jokaiseen kaupunginosaan esimerkiksi innostavimmalle klubijärjestäjälle, korttelivilјelijälle, lähiöteatterille tai sosiaalisesti lahjakkaimmalle talonmiehelle. Vastaavasti yksi kansakunnan ritarikunnista voitaisiin omistaa palkitsemaan aktiivisia kansalaisia yhteisöissä ja yrityksissä yhteisöllisyyden hyväksi tehdystä työstä.

Vaikka kehittämisen varaa löytyy, niin myös toimivasta yhteistyöstä on kokemuksia. Eräs Roihuvuoren Tuhkimon leikkipuiston vapaaehtoisista kiteytti kokemuksensa seuraavasti:

”Pro Tuhkimo -liikkeen toiminnan yhteydessä tavatut Helsingin virkamiehet ovat olleet joustavia ja se on auttanut meitä todella paljon. Virkamiehiltä kaivataankin tällaista inhimillisyyttä ja kykyä nähdä, miten laadukasta vapaaehtoistyö voi olla. Tällöin ei tarvitse käynnistää mitään isoja projekteja, vaan puhelimessa annetut neuvot saattavat riittää.”

Ehdotuksia päättäjille ja virkamiehille

1. Yhdessä tekemisen meininki

2000-luvun hyvinvointivaltio tarvitsee meitä kaikkia. Demokratia ei ole vain äänestämistä, vaan jokapäiväistä yhdessä toimimista paremman huomisen eteen. Joukkoäly kaipaa niin virallisia asiantuntijoita kuin taviksia, jotka pystyvät katsomaan haasteita laatikon ulkopuolelta. Julkisen vallan edustajilla on valtavat määrät tietotaitoa, joka tulisi saada paremmin esiin.

Käytännön esimerkki:

- Virkamiesten ja päättäjien jalkauttaminen kaupunginosatasolle, em. kaupunginosavaltuustot
- Interaktiiviset suunnitteluprosessit ja vaikuttamiskanavat, em. wikisuunnittelu ja fillarikanava

2. Turhat esteet pois ja tietotaito kiertoon

Lain puitteet takaavat oikeudenmukaisen ja tasokkaan raamin yhteiskunnalle, mutta olemme kenties menneet liian pitkälle. Eikö ruokamyyntiluvan saaminen voisi olla hieman yksinkertaisempaa? Amatöörinkin tulisi voida toimia ja löytää oikea viranomaistaho tarpeen niin vaatiessa. Kaupunginosien erilaiset yhdistyksen kaipaavat tukea ja koordinointiapua. Julkinen valta voisi kierrättää hyvät käytännöt ja tietotaidon asuinalueelta toiselle.

Käytännön esimerkki:

- Yhden luukun periaate
- Hyvien käytäntöjen kerääminen ja tiedottaminen

3. Aktiivinen kaupunkilaisuus kunniaan!

Passiivisuuden muurin yli on päästävä. Toimeliaisuus lähtee ihmisistä itsestään, mutta tuuppaus oikeaan suuntaan auttaa kummasti. Vertaistuki esimerkiksi päihdetyössä on onnistunut, vastaavaa kaivataan lisää. Ihmisten aktiivisuus tulisi noteerata ja nostaa arvostetuksi kansalaistoiminnaksi. Onnistuminen ja aktiivisuus hyödyttää kaikkia ja siksi se tulee palkita.

Käytännön esimerkki:

- Kunniakaupunkilaisten palkitseminen
- Yhteiskunnallisten yritysten kannustaminen lainsäädännön ja verotuksen keinoin

Kriittinen pyöräretki.

Arto Selkälä on tutkija Lapin yliopiston Yhteiskuntatutkimuksen laitoksella. Tulevassa väitöskirjatyössään Selkälä tutkii kansalaisuuden hallintaa kuntien sosiaalipolitiikassa. Lisäksi hän opettaa Lapin yliopistossa määrällisiä tutkimusmenetelmiä, joiden osalta hän on erityisesti perehtynyt lomakevastaamisen psykologiaan.

Arto Selkälä

Yhteiskunnallisten hallintamekanismien tiedostaminen henkilökohtaisen onnellisuuden ehtona

Johdanto

Tarkastelen tässä artikkelissa onnellisuuden rakentumisen yhteiskunnallisia taustaehtoja ja onnellisuuden mahdollisuutta nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tarkasteluni perustuu sosiologiseen ja sosiaalipoliittiseen keskusteluun viimeisestä 20–30 vuoden kehityksestä läntisissä teollisuusmaissa. Suomen yhteiskunnallinen kehitys on pääpiirteissään seurannut muiden läntisten teollisuusmaiden kehitystä yksilön elämänmahdollisuuksien ja niiden hallinnan suhteen. Tarkasteluni painopiste on sellaisissa ihmisryhmissä, joiden elämänkulku ei ole edennyt suotuisasti tai yleisen yhteiskuntapolitiikan olettamalla tavalla. Suomessa onnellisuuden saavuttamisen mahdollisuudet väestöryhmien välillä ovat nykytilanteessa vahvasti eriytyneet ja niiden väliset erot uhkaavat entisestään syventyä tulevina vuosina. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakenteet ovat toistaiseksi säilyneet, mutta järjestelmä ei pysty enää lunastamaan lupauksiaan yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja sosiaalisesta turvallisuudesta (Kangas 2009). Yhteiskunta on jakautumassa toisistaan loittoneviin sosiaalisiin luokkiin (Soininvaara 2010, 11).

Yhteiskunnallisen kehityksen taustaehtoja poliittisen hallinnan näkökulmasta

30 vuoden aikajaksoa läntisissä teollisuusmaissa toisesta maailmansodasta lähtien nimitetään talouden toiseksi kultaiseksi ajaksi. Teollisuus perustui fordistiseen massatuotantoon, jota leimasi hierarkkinen työorganisaatio, tarkasti rajatut työtehtävät ja työntekijöiden turvatut työmarkkinaodotukset. Yritysten rooliksi nähtiin taloudellisen hyvinvoinnin lisäämisen ohella myös yleisen hyvinvoinnin ja elämän mahdollisuuksien tarjoaminen. Ammattiliitoilla oli runsaasti valtaa ja

kollektiivinen sopiminen kuului keskeisesti ajankuvaan. Kulutuksen lisäämistä pidettiin talouspolitiikan keskeisenä tehtävänä. Kukin kehittynyt kapitalistinen valtio toteutti omaa kansallista kapitalismiaan, ja kussakin niissä ihmisten yleinen hyvinvointi koheni ennennäkemättömästi. (Esping-Andersen 2003, 21; Desai 2008, 263; Reich 2007, 15; Visser 2000, 425; Young 1999.)

Jock Young (1999, 3) kuvaa tätä aikaa funktionalistiseksi unelmaksi. Perheen ja työn yhteensovittamisen kautta tavoiteltiin keynesiläistä kansantaloudellista tavoitetta, kysynnän ja tarjonnan tasapainoa. Yhteiskunnan materiaaliset voimavarat kasvoivat OECD-maissa yli kolminkertaisiksi vuodesta 1950 vuoteen 2000 mennessä bruttokansantuotteen määrällä arvioituna. Toinen keskeinen aikakautta luonnehtiva piirre oli julkisen kulutuksen suuri kasvu ja sitä kautta voimistunut hyvinvointivaltiokehitys. Aikakautta luonnehti palkkojen säännöllinen kasvukehitys, matala inflaatio ja alhainen työttömyys (Cornwall & Cornwall 2001, 159; Esping-Andersen 2003, 21; Heiskala 2006, 15–17; Kettell 2006, 32.)

1970-luvun alun lamaa pidetään usein käännekohtana, joka ratkaisevasti muutti hyvinvointivaltion turvaamisen edellytyksiä. Uusliberalismi oli jo pitkään ollut tarjolla julkisen vallan poliittiseksi vastalääkkeeksi kapitalismin vastoinkäymisiin. Uusliberalistinen liike jäi kuitenkin sekä politiikassa, että akateemisessa maailmassa marginaaliin 1970-luvun vuosiin saakka (Harvey 2008, 31). Vasta kun öljyn hinnan kohoaminen ja inflaatio mursivat keynesiläisten yksituumaisuuden 1970-luvun puolivälissä, erilaiset uusliberalistiset ajatushautomot, kuten Lontoossa toimiva Institute of Economic Affairs alkoivat saada vaikutusta poliittisissa puolueissa ja näkyvyyttä tiedotusvälineissä (Desai 2008, 306; Harvey 2008, 31).

Vuosi 1979 muodostui käännekohdaksi. Öljyn hinta kohosi toistamiseen voimakkaasti, joka pakotti tarttumaan kumouksellisiin keinoihin. Samoihin aikoihin kehittyneissä teollisuusmaissa Britanniassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa tulivat valtaan radikaalit oikeistopoliitikot Margaret Thatcher, Helmut Kohl ja Ronald Reagan, jotka alkoivat uudistaa kapitalismin rakenteita. Yhdysvallat ja Britannia luopuivat keynesiläissuuntautuneesta vero- ja rahapolitiikasta ja alkoivat toteuttaa rahapolitiikkaa, jonka tavoitteeksi muodostui inflaation hillitseminen työllisyysvaikutuksista riippumatta. (Desai 2008, 324–332; Harvey 2008, 32–33.)

Uusliberalismin tärkein anti oli pääomaliikkeiden vapauttaminen. Tämän seurauksena yksi valtion talouteen kohdistuvan valvonnan kulmakivistä mureni. Pääomaliikkeiden sääntelystä luopuminen eri maissa kiihdytti talouden globalisaatiota, jonka seurauksena yritykset alkoivat siirtää toimintojaan halvempien työvoimakustannusten maihin (Kettell 2006, 34). Maailmanpankin, OECD:n ja EU:n globaali taloushallinto alkoi korvata kansallisvaltiokeskeistä talouspolitiikkaa (Rose 1999, 143–144). Myös IMF ja WTO sitoutuivat edistämään talousglobalisaatiota ja

uusliberalismia. (Clarke 2004 a. 30; Clarke 2004 b. 74; Desai 2008, 357–359; Glatzer & Rueschemeyer 2005, 13.)

Yleensä talousglobalisaation seurauksia tulkitaan siten, että kansainvälistyvän talousjärjestelmän oloissa kansallisen talouspolitiikan toteuttamisen mahdollisuudet heikentyvät (Desai 2008, 336; Visser 2000, 435). Talousglobalisaatio vahvistaa markkinoiden roolia ja heikentää muiden, kuin voiton maksimointiin perustuvien poliittisten interventioiden mahdollisuutta ja rajoittaa valtioiden toiminnan alaa. Anteliaasta sosiaaliturvasta tulee taakka, joka syö kilpailukykyä. Viimeisen 20 vuoden aikana onkin tapahtunut lukuisia hyvinvointivaltioon kohdistuvia leikkauksia, joista työttömän oikeuksiin kohdistuvat ovat laajimmalle levinneitä. On selvää, että uusliberalismin leviämisellä on ollut merkittävä rooli näiden leikkausten toteuttamisessa. Selvimmät laaja-alaiset ideologiapohjaiset uudistukset on toteutettu Thatcherin Britanniassa, Reaganin Yhdysvalloissa ja Uudessa-Seelannissa (Glatzer & Rueschemeyer 2005, 3; Julkunen 2001, 23; Stephens 2005, 64–65).

Esping-Andersenin (1996) mukaan talousglobalisaatio tuottaa uudenlaisia sosiaalisten riskien rakenteita ja uhkaa jakaa kansalaiset enenevässä määrin voittajiin ja häviäjiin. Myös julkisten hyvinvointimenojen leikkaukset ovat kasvattaneet rikkaiden ja köyhien välistä polarisaatiota useimmissa teollisuusmaissa (Dominelli 1999, 17). Muutoksesta selviämiseksi yksilöltä edellytetään hyvää ja turvattua elämänuraa, kognitiivisia ja sosiaalisia taitoja ja samaan aikaan kykyä ottaa vastaan jatkuvan muutoksen tuomat haasteet. Perinteiset tuotantoteollisuudessa sijaitsevat työpaikat eivät enää takaa hyvinvoinnin jatkuvuutta, vaan sisältävät riskin epävakaista työsuhteista, matalapalkkatyöstä tai kokonaan syrjäytymisen työmarkkinoilta. Erityisen vahingolliseksi kehittyvän polarisaation seuraukset koituvat yksilöille, jotka ajautuvat pysyvästi työmarkkinoiden ulkopuolelle (Dominelli 1999, 14). (Esping-Andersen 2003, 2, 8, 26, 31, 33.)

Onnellisen elämän mahdollisuus nyky-Suomessa?

Monet sosiaalipolitiikan tutkijat ovat todenneet, että suomalaista hyvinvointivaltiota ei voi enää rinnastaa muihin pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin samalla tavoin kuin 1980-luvulla. Olli Kangas (2009) toteaa, että Suomen sosiaaliturva on vuosi vuodelta jäänyt yhä enemmän jälkeen muiden Pohjoismaiden tasosta ja samalla sosiaalimenojen osuus BKT:stä on pudonnut myös alle EU-maiden keskiarvon. Suomen erityinen ongelma on siinä, että järjestelmämme luo korkean rakenteellisen työttömyyden (Soininvaara 2010, 11). Pääosin hyväosaisille suunnatut verohelpotukset yhdessä sosiaaliturvaleikkausten kanssa ovat heikentäneet hyvinvointivaltion kykyä tasata tuloja ja vähentää köyhyyttä niin dra-

maattisesti, että tuloerot ja suhteellinen köyhyys ovat kasvaneet samalle tasolle kuin 1970-luvun alussa (Kangas 2009; Soininvaara 2010, 17).

Taustalla vaikuttavat 1990-luvun laman aikana tehdyt päätökset. Laman jälkeen työllisyyttä katsottiin parhaiten parannettavan vahvan kilpailukyvyn, yleisen talouspolitiikan ja julkisen talouden tasapainottamisen avulla (Kautto & Uusitalo 2004, 87). Sosiaaliturvajärjestelmä säästettiin laman jälkeen rammaksi, kun valtion ja kuntien rahat loppuivat (Soininvaara 2010, 12). Jukka Hoffrénin (s. 46) tässä samassa kirjassa julkaistun artikkelin mukaan talouskasvu ja hyvinvointi alkoivat 1990-luvun alusta lähtien erkaantua toisistaan, mistä johtuen talouskasvu ei laman jälkeen ole enää tuottanut hyvinvointia samalla tavalla kuin 1970–1980-luvuilla. Sekä sosiaalinen turvallisuus että taloudellinen tehokkuus ovatkin laman jälkeen Suomessa heikentyneet (Soininvaara 2010, 12).

Nämä hyvinvointivaltion rakenteelliset muutokset kohdistuvat ennen kaikkea niihin yksilöihin, joiden elämänkulku ei ole edennyt suotuisalla tavalla. Hyvän koulutuksen omaavat ja työllistymisessä onnistuneet yksilöt ovat paremmassa asemassa, vaikka heihin kohdistuukin toisenlaisia uhkia, kuten työelämän lisääntynyt epävarmuus, jatkuva kiire ja itsensä kehittämisen pakko. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että vastuu yksilön elämänkulun ja onnellisuuden ehtojen rakentumisesta on siirtynyt enemmän yksilön harteille, kun aiemmin elämänkulkuun vaikuttavat tekijät olivat selvemmin yhteiskunnallisia.

Onnellisuuden ehtojen heikkeneminen toteutuu samanaikaisesti kahdella tasolla, toisaalta konkreettisten tekijöiden kuten työmahdollisuuksien vähäisyyden ja sosiaaliturvan rapautumisen kautta ja toisaalta yksilön minuuden tai identiteetin tasolla. Nämä tasot ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Itsensä työllistämisessä epäonnistunut akateemisestikin koulutettu yksilö voi alkaa epäillä omia mahdollisuuksiaan ja oman minuutensa perusteita, jos töitä ei hakemallakaan löydy. Konkreettiset olosuhteet ovat siis osaltaan tuottamassa yksilön kokemusta omista mahdollisuuksistaan ja vaikuttavat myös vahvasti koettuun eli subjektiiviseen hyvinvointiin. Subjektiivinen näkökulma korostuukin nykyään hyvinvoinnin arvioinnissa (ks. Hoffrén s. 29).

Onnellisuuden ehtojen eriytyminen

Poliittisella hallinnalla tarkoitetaan Michel Foucaultin ajatteluun perustuvaa näkemystä poliittisesta vallankäytöstä, joka ei niinkään pyri pakottamaan kansalaisia, vaan pikemminkin suostuttelemaan heitä oikeanlaiseen elämäntapaan tuottamalla heille erilaisia minuuden tai identiteetin muotoja (ks. esim. Kantola 2010, 115). Vallitsevassa poliittisessa hallinnassa, jota usein nimitetään uusliberalismiksi, korostetaan yksilön mahdollisuuksia aiempaa enemmän ohjata itseään (Dean 2007, 77). Kan-

salaisen katsotaan täyttävän kansalaisvelvollisuutensa parhaiten, kun hän takaa taloudellisen hyvinvoinnin itselleen, perheelleen, yritykselleen tai organisaatiolleen (Moisio 2004, 67; Rose 1999, 144, 166). Nykyistä yhteiskunnallista tilannetta leimaa siten kasvanut sosiaalinen paine yksilöitä kohtaan sisäistettynä itsekurina, joka edellyttää yksilöiltä vastuullisuutta oman itsen hallinnassa sekä koulutuksellisista valinnoista huolehtimista ja joka lisäksi korostaa taloudellisen menestyksen tavoittelua sekä yhteiskuntaan integroitumista erityisesti palkkatyön kautta.

Tällaisessa mentaalisessa todellisuudessa pärjäävät parhaiten sellaiset yksilöt, jotka alun perinkin ovat tottuneet ohjaamaan itseään, joiden koulumenestys on hyvä ja jotka onnistuvat saamaan vakituisen palkkatyön. Toisaalta ne, joiden tielle elämänkulku on asettanut jo varhain esteitä, kuten lastensuojelun asiakkaat, ovat suurempien haasteiden edessä. Heidän minuutensa ei välttämättä ole rakentunut sellaisella tavalla, jota nykyinen menestystä ja itseohjaamista suosiva yhteiskuntamalli edellyttäisi. Mikään identiteetissä ei kuitenkaan automaattisesti eikä väistämättä muodostu ulkoisten olosuhteiden perusteella tietynkaltaiseksi. Yksilön minäkokemuksen kannalta oleellisia ovat vain ne sisällöt, jotka lapsi tai aikuinen itse omaksuu oman minuutensa kuvauksiksi, eli sisäistää ulkoa annetut määritelmät omaksi käsityksekseen omasta itsestään. Charles Taylor toteaakin (1995, 78), että vähäarvoiseksi tai huonommaksi leimaaminen voi vahingoittaa ja lannistaa, mutta vain siinä tapauksessa että leima sisäistetään.

Kun subjektiivista hyvinvointia ja onnellisuutta tarkastellaan yhteiskunnan ja yksilön välisessä suhteessa, näyttää siltä että onnellisuuden muodostumisen kannalta poliittisen hallinnan tuottamien määritelmien ja vaatimusten sisäistäminen ja tiedostaminen muodostuvat kriittiseksi pisteeksi, missä yksilö voi joko vapautua näistä vaatimuksista tai sitten sisäistää ne tiedostamatta niiden alkuperää. Koska uusliberaali poliittinen hallinta korostaa entistä enemmän yksilön omaa vastuuta hyvinvoinnistaan, voidaan kysyä missä määrin yksilöt tulevat tietoisiksi näistä vaatimuksista. Tiedostamisen kysymys liittyy myös kysymykseen yksilöllisen itsetunnon mahdollisuudesta nykyisen sosiaalipolitiikan pyrkiessä siirtämään entistä suurempaa osaa hyvinvointivastuusta kansalaisten omille harteille.

Itsetunnon rakentuminen on yhteydessä tiedostamisen kykyyn sosiaalipolitiikan tuottamia subjektiviteetin tai identiteetin muotoja ja niiden sisältämiä vaatimuksia kohtaan. Itsetunto ja identiteetti ovat siis kiinteässä yhteydessä elämän päämääriin (Riihinen 2002, 192). Tämä on tullut ehkä selvimmin esille aktiivisen työvoimapolitiikan tuottamia hallinnan muotoja koskevassa keskustelussa, missä työttömien käytettävissä olevat keinot on usein nähty riittämättöminä poliittisen hallinnan heille asettamien päämäärien saavuttamiseksi (ks. esim. Bauman 2002, 45). Tämän ristiriidan on nähty heikentävän työttömän itsetunnon edellytyksiä. Peter

Dwyer (2000, 69) esimerkiksi toteaa, että aktiivisuuden korostaminen voi tuottaa positiivisia vaikutuksia heille, jotka ovat kyvykkäitä toteuttamaan aktiivisuutta omassa elämässään. Sen sijaan ne jotka eivät aktiivisuuteen kykene, voivat leimautua sosiaalisesti (Dwyer 2000, 69, 71). Kulttuuri painostaa ihmisiä menestymään suomatta kuitenkaan heille mahdollisuuksia siihen (Helne 2004, 32). Kyse on siis kulttuuristen päämäärien ja yhteiskunnallisten keinojen välisestä ristiriidasta samassa mielessä, missä Robert K. Merton käsitteli asiaa vuonna 1938 julkaistussa klassisessa artikkelissaan.

Mertonin (1938, 680) sanoin yhteisesti jaetut menestyksen symbolit edellyttävät yksilöltä nykyään pitkälti samankaltaista taloudellisen menestyksen tavoittelua kuin 1930-luvun Yhdysvalloissa. Kovinkaan paljon ei siis ole muuttunut noista ajoista. Ero on siinä, että nykyaikaa luonnehtii yksilöllistyminen, jolla Ulrich Beck ja Beck-Gernsheim (2002, 2) tarkoittavat perinteisten sosiaalisten siteiden, kuten luokan, sosiaalisen aseman, sukupuoliroolien, perheen ja naapuruston merkityksen vähenemistä. Tämän lisäksi luokkatietoisuuden tai luokkasolidaarisuuden heikentyminen tai kokonaan katoaminen entistä työväenluokkaa vastaavassa väestöryhmässä tuottaa seuraukseksi sen, että poliittisen hallinnan aiheuttama sosiaalinen paine kohdistuu suoremmin yksilöihin. Tämä johtuu siitä, että rapautuvat luokkatietoisuuden tai solidaarisuuden muodot eivät enää suojaa yksilöitä samalla tavoin kuin aiemmin. Poliittisen hallinnan tuottama paine kohdistuu yksilöön siis entistä enemmän yksilönä eikä sosiaalisen ryhmän tai luokan jäsenenä. Yksilöllisesti hänen on myös löydettävä keinot noista vaatimuksista selviämiseen. Päämäärien ja keinojen näkökulmasta tulee siten ymmärrettäväksi, miksi yksilöt nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa kokevat turhautumista, masennusta ja muita psykologisia ongelmia, joiden kohdetta voi olla vaikea paikantaa mihinkään konkreettiseen lähteeseen. Nykyisen syrjäytymisen ongelma on juuri siinä, että yksilöt eivät kykene ulkoistamaan tai kohdistamaan kokemaansa yhteiskunnallista väkivaltaa (Helne 2004, 37). Omien tappioiden syyt on etsittävä vain omasta saamattomuudesta, eikä ole muuta lääkettä kuin yrittää entistäkin kovemmin. (Bauman 2002, 46; Sulkunen 2006, 37.)

Miksi yksilöt eivät sitten yksinkertaisesti muuta päämääriään vallitsevien keinojen kaltaisiksi, koska tällöin ristiriita keinojen ja päämäärien välillä katoaisi? Tämänkaltainen ratkaisu edellyttäisi yksilöiltä kykyä luopua poliittisen hallinnan heihin iskostamista päämääristä ja siten korkeaa tiedostamisen kykyä hallinnan mekanismeja kohtaan. Jos lisäksi yhteiskunnan vallitsevat päämäärät liittyvät ensisijaisesti taloudelliseen menestykseen, on yksilön vaikea muuttaa päämääriään, vaikka keinot eivät riittäisikään tuon päämäärän tavoittamiseksi, koska sosiaalinen järjestys ei ole tuottanut riittävän uskottavaa ja holistista vaihtoehtoa työväenluokkaa vastaavalle solidaarisuuden muodolle. Kulttuurisen eriytymisen

erilaiset muodot voivat tarjota sosiaalista tukea yksilöille erilaisten elämäntapaan liittyvien ryhmien muodossa, mutta se ei riitä ratkaisemaan ristiriitaa hallitsevien yhteiskunnallisten päämäärien ja yksilölle tarjoutuvien keinojen välillä.

Uusliberalistisen poliittisen hallinnan tuottama yhteiskunnallinen muutos kohdistuu siten myös kansalaisten itsetunnon rakentumisen edellytyksiin. Yksilöllisen itsetunnon rakentuminen riippuu, ei pelkästään yksilön käytettävissä olevien keinojen ja hänelle asetettujen päämäärien välisestä suhteesta, vaan myös siitä missä määrin yksilöt tulevat tietoiseksi hallinnan heille asettamista päämääristä. Tämänkaltaisen tiedostamisen merkitys liittyy erityisesti tilanteisiin, missä hallinnan yksilöille asettamat päämäärät ovat voimakkaassa ristiriidassa yksilöiden käytettävissä olevien keinojen kanssa. Tällöin tiedostamisen kyky hallinnan asettamia päämääriä kohtaan voi auttaa yksilöä itsetunnon ja elämänhallinnan rakentamisessa. Tiedostamisen kyky voi auttaa ulkoistamaan Helnen (2004, 37) kuvaamaa yhteiskunnallista väkivaltaa oman itsen ulkopuolelle, joka muuten uhkaa muuttua sisäistetyksi kokemukseksi ja tuottaa lamaantumista ja masennusta (ks. myös Merton 1938, 678). Tällainen taito edellyttää mielikuvaa yhteiskunnasta ulkoisena, rakenteellisena järjestyksenä, jota uusliberalismi on pyrkinyt hämärtämään ja korostanut sen sijaan yksilön valintoihin palautuvaa yhteiskunnallisen järjestyksen mallia.

Johtopäätökset

Olemme siirtyneet kiinteiden sosiaalisten arvojen omaksumista korostaneesta yhteiskunnasta sellaiseen yhteiskuntaan, joka edellyttää onnellisuuden saavuttamiseksi tietoisuutta yhteiskunnallisista hallintamekanismeista. Vanhan maailman ero nykyiseen verrattuna tiivistyy elämän ennakoitavuuden vähenemiseen. Jos asiaa tarkastellaan Erik Allardtin (1980, 38) tunnetun hyvinvointijaottelun suhteen, havaitaan että ennakoimattomuus on lisääntynyt ainakin elintason (having) ja yhteisyyssuhteiden (loving) osalta. Näillä muutoksilla on puolestaan seurauksia yksilön itsetoteutuksen mahdollisuuksiin (being). Ennakoimattomuuden kasvusta selviävät parhaiten yksilöt, joiden elämänkulku on rakentunut optimaalisella tavalla, ja jotka kykenevät korkeaan itseohjautuvuuteen. Tällaisten yksilöiden hyvä koulutus ja taloudellinen tilanne suojaavat heitä työttömyyden tai esimerkiksi avioeron kohdatessa. Toisaalta yksilöt, jotka ovat kohdanneet elämänkulussaan vakavia ongelmia, joutuvat selvittämään kasvavassa määrin ongelmansa yksin. Tämä johtuu ensinnäkin konkreettisista hyvinvointivaltion tukiresurssien heikkenemisestä, mutta lisäksi siitä, että nykyinen poliittinen hallinta korostaa yksilöllistä vastuuta oman hyvinvoinnin järjestämisessä. Tällainen hallinnan muoto

ei ole omiaan lisäämään ihmisten välistä luottamusta, jota pidetään yhtenä hyvän yhteiskunnan peruspilareista (ks. Karin artikkeli s. 79).

Haaste nousee siis sekä konkreettiselta että yksilön minuuteen kohdistuvalta tasolta. Yhteisyyssuhteiden tasolla tapahtuneet muutokset korostavat nekin yksilöllisen valinnan merkitystä. Erik Allardtin (1980, 43) mukaan yhteisyys on tärkeä resurssi, joka auttaa yksilöitä toteuttamaan muita arvoja. Onnellisuuden saavuttamisen kannalta sosiaaliset suhteet ja itsensä toteuttaminen voidaan nähdä oleellisempana, kuin talouskasvun ideologian korostaman palkkatyön ja tulojen hankkimisen merkitys (Hoffrén s. 28). Toisaalta itseään voi olla vaikea toteuttaa jos näkee konkreettisesti esimerkiksi nälkää. Tässä mielessä tulonsiirtojen merkitys taloudellisen epätasa-arvon tasaamisessa on myös oleellinen.

Nykyään sellaiset vanhaan maailmaan kuuluneet sosiaalisuuden muodot, kuten kyläyhteisön tuki tai luokkasolidaarisuus, ovat kadonneet. Jäljelle jää vapaan valinnan tila Facebookissa tai ilman Facebookia, jolloin parhaiten pärjäävät ne, jotka alunperinkin ovat saaneet hyvät lähtökohdat sosiaalisten suhteiden muodostamiselle. Näin on ollut toki aina, mutta nykyisessä sosiaalisessa tilassa aiemman elämänkulun merkitys pyrkii korostumaan. Vanhassa kyläyhteisössä riitti hieman toistaitoisellekin joitakin työtehtäviä, joissa ihminen saattoi kokea itsensä merkitykselliseksi. Ihminen saattoi olla heikkolahjainen, mutta ei samalla tavoin syrjäytynyt yhteisön elämästä kuin nykyään.

Olen edellä todennut miten tietoisuus yhteiskunnallista hallintaa kohtaan edistää yksilön selviämistä vaikeista elämäntilanteista nykyisessä yhteiskunnassa. Kun yksilö alkaa tiedostaa, ettei hänen syrjäytymiskokemuksissaan tai työttömyydessään ole kyse vain hänen valinnoistaan, kuten uusliberaali poliittinen hallinta pyrkii uskottelemaan, hänellä on mahdollisuus vapautua menneisyytensä taakasta ja luoda uudenlainen identiteetti, joka mahdollistaa rakentavammat elämänvalinnat (vrt. Perälä 2009). Tällainen orientaatio edellyttää kasvattajilta ja sosiaalityöntekijöiltä emansipatorista otetta työhönsä. Kovia kokeneelle yksilölle olisi tuotava ilmi, että hänen kokemuksensa ovat osa rakenteellista ja sosiaalista jatkumoa, missä yksilön henkilökohtaisilla valinnoilla on usein vain minimaalinen rooli lopputuloksen kannalta. Tällaista kasvatusotetta voidaan nimittää sekä henkilökohtaista yhteiskunnallista tiedostamista lisääväksi että vapauttavaksi, koska se osoittaa meille, että vallitseva yhteiskunnallinen todellisuus perustuu sellaisiin *rakenteellisiin* tekijöihin, joihin yksilöllä ei ole osaa eikä arpaa. Tämän lisäksi se osoittaa, että meille eri tavoin syötettyjä olemisen ja elämisen tapoja, minuuksia ja identiteettejä ei kannata sellaisenaan niellä, vaan pikemminkin pyrkiä henkilökohtaiseen tiedostamiseen ja vastarintaan noita hallinnan muotoja kohtaan. Mikäli tällainen kehitys etenee suotuisasti, jossakin vaiheessa yksilö alkaa nähdä yhteiskunnallisessa hallinnassa tuotettujen minuuksien läpi ja kykenee muodostamaan oman minuutensa niistä riippumatta. On selvää,

että Herbert Marcusen (1969, 41) sanoin todettuna se teknologinen järki, joka tätä maailmaa pyörittää ei ilahdu tämänkaltaisesta vapautumisen muodosta, koska sen avulla ei voida kasvattaa uusia kuluttajakansalaisia. Sen sijaan se saattaa avata vapautumisen tien ulos uusliberalistisen poliittisen hallinnan tuottamien arvojen sokeasta sisäistämisestä, ja lopulta tien onnellisuuteen sellaisillekin yksilöille, joita elämä on kohdellut kaltoin.

Tämä onnellisuuden mahdollisuus realisoituu siis yksilön itsetiedostuksessa suhteessa poliittisen hallinnan tuottamiin minuuden muotoihin. Vaikka yksilön konkreettisessa tilanteessa ei tapahtuisikaan kohentumista, antaa tällainen tiedostamisen muoto yksilölle mahdollisuuden vapautua syyllisyydestä, koska se osoittaa yhteiskunnallisten prosessien olevan suuremmassa vastuussa yksilön tilanteesta kuin mitä vallitsevassa poliittisessa liturgiassa ollaan valmiit myöntämään. Kun uusliberaali hallinta on korostanut yksilön vastuuta oman elämänsä olosuhteista, tällainen tiedostaminen toimii sille vastavoimana osoittaessaan yksilöllisen vastuun ja valinnan rajat.

Perinteinen normatiivinen tapakasvatus, missä yksilö kasvatetaan kuuliaiseksi kodille, uskonnolle ja isänmaalle ei enää toimi. Jos elämänkulku ei etene suotuisalla tavalla, tällainen kasvatusmalli lisää vain riskiä että yksilö sokeasti sisäistää kokemansa yhteiskunnallisen vääryyden tai kohtuuttomuuden. Refleksiiviseen tiedostamiseen kannustava kasvattaminen taas sen sijaan antaa yksilölle eväitä tunnistaa yhteiskunnallisia epäkohtia ja nähdä itsensä osana rakenteellisia prosesseja, joihin ei välttämättä voi yksilöllisellä valinnalla paljon vaikuttaa. Kyse on siis oman itsen ja yhteiskunnallisten prosessien välisen suhteen kirkastamisesta ja ymmärtämisestä sellaisella tavalla jota nykyinen poliittinen hallinta ja yhteiskunnallinen eetos pyrkivät hämärtämään. Jukka Hoffrén (s. 48) korostaa, että hyödyllisyyden ja merkityksellisyyden kokemukset ovat entistä enemmän sidoksissa ihmisten kokemuksiin oman onnellisuutensa ja hyvinvointinsa kokonaisuudesta ja eri osatekijöiden merkityksen tiedostamiseen.

Jos yksilö saadaan ymmärtämään yksilöllisten valintojen ja yhteiskunnallisten prosessien välisestä suhteesta jotakin olennaista, hän kykenee epäonnen tai epäsuotuisten elämäntilanteiden sattuessa kohdalle helpommin näkemään oliko hänen valinnoillaan tai kyvyillään *todella* merkitystä hänen tilanteensa sen hetkisen lopputuloksen kannalta. Tällainen tiedostaminen on vapauttavaa, ja se tukee yksilön selviytymistä ja itsetuntoa näissä tilanteissa. Olennaista on, että tässä tiedostamisessa yksilö kykenee psykologisesti siirtämään sellaisten epäsuotuisten tapahtumien tuottamat tunteet ja kokemukset kokonaan tai osittain itsensä ulkopuolelle, jotka muuten uhkaavat hänen minuutensa perusteita.

Refleksiivisen tietoisuuden kehittymistä voitaisiin edistää kasvatuksen eri tasoilla, lähtien päiväkodeista peruskoululaitokseen, ja amma-

tillisiin oppilaitoksiin asti. Tällainen suunta ei kuitenkaan näytä olevan yleistymässä, vaan pikemminkin ratkaisuja näytetään tehtävän entistä enemmän rahan ja käytännöllisiksi ajateltujen ratkaisujen varassa. Jopa yliopistot ovat nykyään vaarassa liukua taloudellisten reunaehtojen tuottamien paineiden vaikutuksesta rajautuneempaa yhteiskunnallista tiedostamista korostavaan koulutusmalliin. Tämä on lyhytnäköistä koulutuspolitiikkaa. Yksilön vapautumisen ja valtautumisen ydin on sellaisten tiedollisten resurssien tarjoamisessa hänelle, joiden avulla hän voi suhteuttaa laajasti omaa paikkaansa yhteiskunnassa eikä ainoastaan valintoja tekevänä kuluttajakansalaisena. Mitä varhemmin tällainen kasvatus aloitetaan, sitä suuremmat mahdollisuudet yksilöllä on sisäistää sen tarjoamat mahdollisuudet.

Kuluttajakansalaisuuden korostamisen tuhoisat vaikutukset käyvät selville tämän kirjan muissa artikkeleissa. Myös oman aiheeni kannalta on selvää, että kuluttajuuden korostamiseen ja jatkuvan kasvun ideologiaan perustuva onnellisuuskäsitys on aikansa elänyt. Jatkuvan kuluttamisen ideologia on osa uusliberalistisen hallinnan korostamaa ihmiskuvaa, missä aktiivisen yksilön täytyy pitää myös talouden rattaat pyörimässä yhteisen hyvän nimissä. Tästä harhasta vapautuminen on ensimmäinen askel myös tässä kirjassa kuvattujen vaihtoehtoisten talouden ja hyvinvoinnin toteutustapojen leviämiselle.

Lähteet

Aalto-yliopisto (2010), Urbaani Onni -tutkimushanke: http://ytk.tkk.fi/fi/tutkimus/hankkeet/urbaani_onni/

Afsa C., D. et al (2008): Survey of existing approaches to measuring Socio-economic progress. Commission on the Measurement of Economic Performance and social Progress, Insee-OECD-dokument, April 2008. Luettavissa www-osoitteessa: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/Survey_of_Existing_Approaches_to_Measuring_Socio-Economic_Progress.pdf

Alapuro Risto et al. (toim.) (1987): Kansa liikkeessä. Kirjayhtymä.

Allardt, Erik (1980): Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Juva.

Bacon Nicola et al. (2010): The State of Happiness. Can public policy shape people's wellbeing and resilience? The Young Foundation. Saatavilla www-muodossa: www.youngfoundation.org/files/images/wellbeing_happiness_Final__2_.pdf

Bacon Nicola & Woodcraft Saffron (2010): Why communities matter: What do people and places need from the Big Society? Young Foundation. Saatavilla www-muodossa: www.youngfoundation.org/files/images/Why_communities_matter.pdf

Bartelmus, P. (2007): SEEA-2003: Accounting for Sustainable Development? Ecological Economics 61 (4), 613–616.

Bauman, Zygmunt (2002): Notkea moderni. Vastapaino. Tampere.

Baumeister R.F., Leary M.R. (1995): The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. Psychological Bulletin 117, 497–529.

Bradburn Norman M. (1969): The Structure of Psychological Well-Being. Chicago: Aldine Pub. Co.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. Sage. London.

Beyond GDP-conference (2007): Luettavissa www-osoitteessa: www.beyond-gdp.eu/press.html

Bleys, B. (2007): Simplifying the Index of Sustainable Economic Welfare: methodology, data sources and a case study for The Netherlands. International Journal of Environment, Workplace and Employment 3 (2), 103–118.

Bleys, B. (2008): A Simplified Index of Sustainable Economic Welfare for France, 1980–2006. Luettavissa www-osoitteessa: http://events.it-sudparis.eu/degrowthconference/themes/3Second%20sessions%20panel/1Indicators/Bleys%20B%20%20Degrowth%20Paris%20april%202008%20paper.pdf

Bruun, O., Eskelinen, T., Kauppinen, I., Kuusela, H. (2009): Immateriaalitalous: kapitalismin uusi muoto. Gaudeamus, Helsinki.

Clark, Andrew; Diener, Ed; Georgellis, Yannis & Lucas, Richard (2008): Lags And Leads in Life Satisfaction: a Test of the Baseline Hypothesis. Economic Journal. Royal Economic Society. Vol 118 (529), 222–243.

Clark, Andrew & Oswald, Andrew. (1996): Satisfaction and comparison income. Journal of Public Economics. Vol 61 (3), 359–381.

Clarke, John (2004 a.): Dissolving the public realm? The logics and limits of Neoliberalism. Journal of social policy 33:1, 27–48.

Clarke, John (2004 b.): Changing welfare. Changing states. New directions in social policy. Sage publications. London. Thousand Oaks. New Delhi.
Cornwall, John & Cornwall Wendy (2001): Capitalist development in the twentieth century. An evolutionary-keynesian analysis. Cambridge university press. Cambridge.
Daly, H. E. & J. Cobb Jr. (1989): For the common good. Beacon Press, Boston.
Dean, Mitchell (2007): Governing societies. Open university press. Berkshire.
Defra (2008): Synthesis report on the findings from Defra's pre-feasibility study into personal carbon trading. Department for Environment, Food and Rural Affairs. Luettavissa www-osoitteessa: www.decc.gov.uk/assets/decc/what%20we%20do/global%20climate%20change%20and%20energy/tackling%20climate%20change/ind_com_action/personal/pct-synthesis-report.pdf
Demos Helsinki & Jyväskylän yliopisto (2010): Metropolin hyvinvointi. Tekijät: Olli Alanen, Antti Hautamäki, Tuuli Kaskinen, Outi Kuittinen, Tommi Laitio, Roope Mokka, Aleksi Neuvonen, Kaisa Oksanen, Satu Onnela, Mikko Rissanen, Simo Vassinen ja Ville Viljanen. Saatavilla www-muodossa: www.demos.fi/files/Metropolin_hyvinvointi.pdf
Desai, Meghnad (2008): Marxin kosto. Kapitalismin uusi nousu ja valtiokeskeisen sosialismin kuolema. Gaudeamus. Helsinki.
Diefenbacher, H. & R. Zieschank (2009b): Measuring Welfare in Germany: A Suggestion for a new welfare index. Final report on the Research Project FKZ3707 11 101/01 – A time series calculation for welfare indicators – sponsored with funds of German Environment Agency. FEST and FFU. Heidelberg, Berlin.
Diefenbacher, H. & R. Zieschank (2009a): The National Welfare Index as a Contribution to the Debate on Growth and Welfare Measuring: Construction Principle, Results and Conclusions. Luettavissa www-osoitteessa: www.polsoz.fu-berlin.de/en/polwiss/forschung/systeme/ffu/projekte/laufende/07_wohlfahrtsindex/bmu_workshoppaper_2009.pdf
Diener E. (1984): Subjective Well-Being. PsychoL Bull 95, 542–575.
Dieren, van W. (1995): Taking Nature into account. A report to the Club of Rome on the Green GNP. Springer.
Dodo ry (2010): Kaupunkiviljely-verkkosivut: http://kaupunkiviljely.fi/
Dominelli, L. (1999): Neo-liberalism, social exclusion and welfare clients in a global economy. International Journal of Social Welfare 8, 14–22.
Dorn David et al (2007): Is It Culture or Democracy? The Impact of Democracy, Income, and Culture on Happiness. Social Indicators Research 82: 505–526.
Dusenberry, James (1949): Income, Saving and the Theory of Consumer Behaviors. Harvard University Press.
Dwyer, Peter (2000): Welfare rights and responsibilities. Contesting social citizenship. The Policy Press. Bristol.
Easterlin, Richard (1974): Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. P.A. David & Melvin W. Reder (toim.). Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz. Academic Press.
Energiatehokkuustoimikunta (2009): Ehdotus energiansäästön ja energiatehokkuuden toimenpiteiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 52/2009. Luettavissa www-muodossa: http://www.motiva.fi/files/2714/Ehdotus_energiansaaston_ja_energiatehokkuuden_toimenpiteiksi.pdf

Esping-Andersen, Gosta (1996): After the Golden Age? Welfare state Dilemmas in a Global Economy. Teoksessa Esping-Andersen, Gosta (toim.) Welfare states in Transition. National Adaptations in Global Economies. Sage publications. London. 1–31.

Esping-Andersen, Gosta (2003): Towards the good society, once again? Teoksessa Esping-Andersen, Gosta & Gallie Duncan & Hemerijck Anton & Myles John: Why we need a new welfare state. Oxford university press. Oxford. 1–25.

Fournier, V. (2008): Escaping from the economy: the politics of degrowth, International Journal of Sociology and Social Policy 28, 528–545.

Frisco, Michelle & Williams, Kristi (2003): Perceived Housework Equity, Marital Happiness, and Divorce in Dual-Earner Households. Journal of Family Issues, Vol 24 (1), 51–73.

Fromm Erich (1962): Vaarallinen vapaus. Kirjayhtymä.

Glatzer, Miguel & Rueschemeyer, Dietrich (2005): An introduction to the problem. Teoksessa Glatzer, Miguel & Rueschemeyer, Dietrich (toim.) Globalization and the future of the welfare state. University of Pitssburgh press. Pitssburgh, 1–22.

Haapala Pertti (1989): Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen historiallinen seura ry.

Hagerty, Michael & Veenhoven, Ruut (2003): Wealth and happiness revisited. Growing wealth of nations does go with greater happiness. Social Indicators Research. Vol 64. s 1–27.

Hamilton, K. (2000): Genuine Saving as a sustainability indicator. Environment Department Papers 70, The World Bank. Luettavissa www-osoitteessa: www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2001/09/28/000094946_01091804370048/Rendered/PDF/multi0page.pdf

Hanley, N., I. Moffat, R. Faichney & M. Wilson (1999): Measuring sustainability: A time series of alternative indicators for Scotland. Ecological Economics 28 (1), 55–73.

Harvey, David (2008): Uusliberalismin lyhyt historia. Vastapaino. Tampere.

Heal, G. & B. Kriström (2005): National Income and the Environment. Handbook of Environmental Economies 3, 1147–1217.

Heiskala, Risto (2006): Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Gaudeamus. Helsinki, 14–42.

Helkama Klaus & Seppälä Tuija (2004): Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle. Luettavissa www-osoitteessa: www.sitra.fi/Julkaisut/Heiskala.pdf

Helne, Tuula (2004): Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Minerva kustannus Oy. Jyväskylä. 23–53.

Hilder Paul (2006): How local government devolves and why – Part 2 (November 2006): An LGA-IDEA briefing on neighbourhood working and community governance. Young Foundation. Luettavissa www-osoitteessa: www.youngfoundation.org/files/images/How_LG_devolves___why_2.pdf

Hoffrén, J. & Rättö, H. (2010): Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa Saari, J. (toim.): Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. University of Eastern Finland, Gaudeamus, Helsinki, 138–153,

Hoffrén, J., I. Lemmetyinen & L. Pitkä (2010): Esiselvitys hyvinvointi-indikaattoreista. Mittareiden vertailu ja kehittämiskohteet. Suomen itsenäisyyden juhlavuoden rahasto – Sitra. Selvityksiä 32. Helsinki. Luettavissa www-osoitteessa: www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksi%C3%A4%2032.pdf?download=Lataa+pdf

Hoffrén, J. & H. Rättö (2009): GPI hinnoittelee taloudellisen hyvinvoinnin. Tieto&Trendit 2/2009. Huhtikuu 2009. Tilastokeskus, 46–47.

Hoffrén, J. (2009): Bkt kasvaa, mutta hyvinvointi ei. Talouselämä 1/2009. 39–41.

Hoffrén, J. & H. Tulokas (2008): Taloustilastojen relevanssi ja luotettavuus herättävät keskustelua. Kansantaloudellinen aikakauskirja 104 (3), 353–358.

Hoffrén, J. (2009): Katse talouskasvusta hyvinvointiin. Tieto&Trendit 2/2009. Huhtikuu. Tilastokeskus. 48.

Hoffrén, J. (2001): Measuring the eco-efficiency of welfare generation in a national economy. The case of Finland. Statistics Finland, Research Reports 233.

Hoffrén, Jukka (2008): Hyvinvoinnin seuranta vaatii uusia mittareita. Tieto&trendit-lehti 7/2008. Tilastokeskus.

Huttunen, Jussi (2010): Elinikä ja elinajanodote. Lääkärikirja Duodecim. Kustannus Oy Duodecim.

Hyyppä, M. (2002): Elinvoimaa yhteisöistä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. PS-kustannus, Keuruu.

Jackson, T. (2009): Prosperity without growth? The transition to a sustainable economy. Sustainable Development Commission, UK, 6. Luettavissa www-osoitteessa: www.sd-commission.org.uk/publications/downloads/prosperity_without_growth_report.pdf

Jacobs Jane (1961): The Death and Life of Great American Cities. Random House, New York.

Jallinoja, M. (toim.) (2009): Green New Deal. Vihreä Sivistysliitto ry, Helsinki.

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino. Tampere.

Jyväskylän yliopisto (2009): Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali (päivitetty 08.09.2009), www-sivusto: http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/yhdistys

Kahneman D. & Deaton (2010): High income improves evaluation of life but not emotional well-being. Center for Health and Well-being. Princeton University. PNAS.

Kangas, Olli (2009): Palkkatyöläinen-lehti 6 / 09. Haastattelu.

Kansaneläkelaitos (2009): Sosiaalivakuutus 2009, 4. Luettavissa www-osoitteessa: www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/041209094330AK/$File/Sosiaalivakuutus4_2009.pdf?OpenElement

Kantola, Anu (2010): Kilpailukyky politiikan valtastrategiana. Teoksessa Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Gaudeamus. Helsinki University Press. Helsinki.

Kautto, Mikko & Uusitalo, Hannu (2004): Welfare policy and income distribution: the Finnish experience in the 1990s. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.) Welfare in Finland. Stakes. Helsinki.

Kekkonen, E. (2010): Hyvinvoinnin ja edistymisen kuvaaminen yhdistelmäindikaattorilla – Suomen kestävän yhteiskunnan indeksin laskenta. Pro gradu. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Kerk, van de G. – Manuel, A.R. (2008a): A Comprehensive Index for a Sustainable Society: The SSI – the Sustainable Society Index. Journal of Ecological Economics 66 (2–3), 228–242.
Kerk van de G. – Manuel A.R. (2008b): Sustainable Society Index SSI-2008. Uigeverij De Vijver, www.devijver.com. Sustainable Society Foundation. Luettavissa www-osoitteessa: www.sustainablesocietyindex.com/full_publication_ssi-2008.pdf
Kettell, Steven (2006): Circuits of capital and overproduction: A marxist analysis of the present world economic crisis. Review of Radical Political Economics 38:1, 24–44.
Keyes Corey Lee M. (1998): Social Well-Being. Social Psychology Quarterly, 61, 121–140.
Korkalainen Anni, Kokko Katja (2008): Psykologinen näkökulma aikuisiän hyvinvointiin ja siihen kytkeytyviin tekijöihin. Psykologia 43 (2008), 4.
Kotakorpi, E., Lähteenoja, S., Lettenmeier, M. (2008): KotiMIPS: Kotitalouksien luonnonvarojen kulutus ja sen pienentäminen. Suomen ympäristö 43/2008. Ympäristöministeriö, Helsinki.
Lammi-Taskula, Johanna; Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (2009): Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Latouche, S. (2010a): Degrowth. Journal of Cleaner Production 18, 519–522.
Latouche, S. (2010b): Jäähyväiset kasvulle. Like kustannus, Helsinki.
Laurinkari Juhani (toim.) (2007): Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin. Gaudeamus, Helsinki.
Layard, Richard (2006): Happiness. Lessons from a New Science. Penguin Books.
Lemmetyinen, I. (2010): Bruttokansantuotteesta todellisen kehityksen kuvaamiseen – Genuine Savings -indikaattori Suomelle. Pro gradu-tutkielma (luonnos). Helsingin kauppakorkeakoulu, kansantaloustiede.
Liikanen Mirja (2004): Vapaa-aika – työn vastakohta, harrastuksia vai vapautta? Tilastokeskus. Luettavissa www-osoitteessa: www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2004_2_vapaa-aika.html
Lyubomirsky et. al (2005): Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. Review of General Phychology 9, 111–113.Measuring Subjective Well-being: An opportunity for National Statistical Offices?: Main Highlights -raportti.
Mannermaa Mika (2008): Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa. WSOYpro.
Marcuse, Herbert (1969): Yksiulotteinen ihminen. Weilin-Göös. Helsinki.
Martelin, Tuija; Koskinen, Seppo & Aromaa, Arpo (2002): Terveyden ja toimintakyvyn vaihtelu asuinalueen, koulutuksen ja siviilisäädyn mukaan. Aromaa, Arpo & Koskinen, Seppo (2002). Terveys ja toimintakyky Suomessa. Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset, Kansanterveyslaitoksen julkaisuja, 93–102.
Martínez-Alier, J., Pascual, U., Vivien, F.-D., Zaccai, E. (2010): Sustainable de-growth: Mapping the context, criticism and future prospects of an emergent paradigm. Ecological Economics 69, 1741–1747.
Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., Behrens III, W.W. (1972): The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. The New American Library, New York.
Meadows, D., Randers, J., Meadows, D. (2005): Kasvun rajat: 30 vuotta myöhemmin. Gaudeamus, Helsinki.

Merton, Robert, K. (1938): Social structure and anomie. American Sociological Review 3:5, 672–682.
Millennium Ecosystem Assessment (2005): Ecosystems and Human Well-Being: Synthesis. Luettavissa www-osoitteessa: www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf
Moisio, Olli-Pekka (2004): Sääli sosiaalisena siteenä – uudesta solidaarisuudesta. Teoksessa Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Minerva kustannus Oy. Jyväskylä. 67–95.
Moisio, Pasi; Karvonen, Sakari; Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (2008): Suomalaisten hyvinvointi 2008. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
Myrskylä, Pekka (2009): Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsaus 1/2009. Tilastokeskus.
Mäenpää, I. (2004): Kulutuksen ympäristökuormitus, Oulun yliopiston Thule-instituutti. Luettavissa www-osoitteessa: www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=42088
Nordhaus, W. & Tobin, J. (1973): Is Growth Obsolete? The Measurement of Economic and Social Performance. National Bureau of Economic Research.
Nourry, M. (2008): Measuring sustainable development: Some empirical evidence from France from eight altervative indicators. Ecological Economics 67 (3), 441–456.
OECD (2010): Economic Survey of Finland 2010. Luettavissa www-osoitteessa: www.oecd.org/dataoecd/48/9/44897180.pdf
OECD (2009): Thematic review of tertiary education. Finland. Country note. OECD.
Palosuo, Hannele et al (2007): Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005. Sosiaali- ja terveysministeriö.
Partanen J. (2005): Demokraattisen yhteiskunnan antropologiaa. Yhteiskuntapolitiikka, 4/2005, 451–455.
Perälä, Riikka (2009): Huumeidenkäyttäjien terveysneuvontakoulutukset liberaalina hallintakäytäntönä. Etnografinen analyysi huumeongelman uusista hallintastrategioista. Sosiologia 46:2, 111–126.
Pigou, A. C. (1952): The Economics og Wellfare. Macmillan and Company Limited 1952. Reprint 2002, Transaction Publishers, New Jersey.
Polimeni, J., Mayumi, K., Giampietro, M. & Alcott, B. (2009): The Myth of Resource Efficiency: The Jevons Paradox. Earthscan, London.
Putnam Robert D. (2000): Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster.
Reich, Robert, B. (2007): Supercapitalism. The Transformation of Business, Democracy, and Everyday Life. Alfred A. Knopf. New York.
Riihelä, Marja (2009): Essays on income inequality, poverty and the evolution of top income shares. VATT-julkaisuja 52.
Riihinen, Olavi (2002): Kyvyt, hyvinvointiteoria ja yhteiskunnalliset jaot. Teoksessa Piirainen, Timo & Saari, Juho (toim.) Yhteiskunnalliset jaot. 1990-luvun perintö? Gaudeamus. Helsinki.
Rockström J. et al. (2009): A safe operating space for humanity, Nature 461, 472–475.
Rose, Nikolas (1999): Powers of freedom. Reframing political thought. Cambridge university press. Cambridge.

Ryff C. D. (1989): Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being. Journal of Personality and Social Psychology 57(6): 1069–81.
Rättö, H. (2009): Hyvinvointi ja hyvinvoinnin mittaamisen kehittäminen. Tilastokeskus. Tutkimuksia 250. Helsinki.
Saari, Juho & Yeung, Anne (2007): Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus, Helsinki.
Seppälä, J. et al (2009): Suomen kansantalouden materiaalivirtojen ympäristövaikutusten arviointi ENVIMAT-mallilla. Suomen ympäristö 20/2009. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Luettavissa www-osoitteessa: www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=334358&lan=FI
Skidmore Paul & Bound Kirsten (2008): The Everyday Democracy Index. Demos UK, London.
Soininvaara, Osmo (1990): Vihreä markkinatalous, Hanki ja Jää, Helsinki.
Soininvaara, Osmo (2010): Sata-Komitea. Miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa. Kustannusosakeyhtiö Teos. Helsinki.
Stephens, John, D. (2005): Economic Internationalization and Domestic Compensation: Northwestern Europe in Comparative Perspective. Teoksessa Glatzer, Miguel & Rueschemeyer, Dietrich (toim.) Globalization and the future of the welfare state. University of Pitssburgh press. Pitssburgh, 49–74.
Stern, N. (2007): Stern Review: The Economics of Climate Change. Saatavana www-muodossa: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm
Stiglitz J., A. Sen & J. Fitoussi (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Luettavissa www-osoitteessa: www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf
Sulkunen, Pekka (2006): Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Gaudeamus. Helsinki. 17–38.
Talberth, J. (2009): Measuring Genuine Progress – Toward Global Concensus on a Headline Indicator for the New Economy. Draft Program Prospectus. World Resource Institute ja Center for Sustainable Economy.
Talberth, J., C. Cobb & N. Slattery (2007): The Genuine Progress Indicator 2006. A Tool for Sustainable Development. Redefining progress. Oakland. USA. Luettavissa www-osoitteessa: www.rprogress.org/sustainability_indicators/genuine_progress_indicator.htm
Taylor, Charles (1995): Autenttisuuden etiikka. Gaudeamus. Helsinki.
Timonen, Virpi (1999): A threat to social security? The impact of EU membership on the Finnish welfare state. Journal of European Social policy 9:3, 253–261.
Tontti Jukka (2008): Yksilö + yhteisö = yhteisöllisyys? Psykologia 43 (2008): 2.
The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB) (2010): Mainstreaming the Economics of Nature: A synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB. Luettavissa www-osoitteessa: www.teebweb.org/TEEBFinalReport/tabid/29410/Default.aspx
UNDP (2010): Human Development Report 2010. Luettavissa www-osoitteessa: http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/
UNDP (2009): Human Development Report 2009. Luettavissa www-osoitteessa: http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/chapters/

UNPRI (2010): Universal Ownership: Why environmental externalities matter to institutional investors. Saatavana www-muodossa: www.unpri.org/files/6728_ES_report_environmental_externalities.pdf
Uslaner, Eric (2002): The Moral Foundations of Trust. Cambridge University Press.
Valtioneuvosto (2010): Valtioneuvoston tiedonanto Eduskunnalle 22.6.2010 nimitetyn pääministeri Mari Kiviniemen hallituksen ohjelmasta. Luettavissa www-osoitteessa: www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf
Valtioneuvoston kanslia (2009): Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko ilmasto- ja energiapolitiikasta: kohti vähäpäästöistä Suomea. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 28/2009. Luettavissa www-osoitteessa: www.valtioneuvosto.fi/toiminta/tulevaisuusselonteko/fi.jsp
Veenhoven, R. (2004): Happy Life Years. A measure of Gross National Happiness. Luettavissa www-osoitteessa: www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub2000s/2004b-full.pdf
Veenhoven, R. (1996): Happy Life-Expectancy. A Comprehensive Measure of Quality of Life in Nations.
Victor, P.A. (2008): Managing Without Growth: Slower by Design, Not Disaster. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
Visser, Jelle (2000): From Keynesianism to the third way: Labour relations and social policy in postwar Western Europe. Economic and industrial democracy, Vol. 21(4): 421–456.
Wandi, K. (2006): Bhutan – Where happiness outranks wealth. Developments, 34. Luettavissa www-osoitteessa: www.developments.org.uk/articles/bhutan-where-happiness-outranks-wealth/
Wilkison, Richard & Pickett, Kate (2010): The Spirit Level. Why Equality is Better for Everyone. Penquin Books.
Worldwatch-instituutti (2004): Maailman tila 2004. Gaudeamus, Helsinki.
WWF (2010) Living Planet Report 2010: Biodiversity, biocapacity, development. Luettavissa www-osoitteessa: www.wwf.fi/wwf/www/uploads/pdf/WWF_Living_Planet_Report_2010.pdf
Young, Jock (1999): The exclusive society. Social exclusion, crime and difference in late modernity. Sage publications. London.

Mitä on onnellisuustalous? Se on sitä, että taloudellisissa päätöksissä otetaan huomioon ihmisten ja luonnon hyvinvointi eikä pelkästään bruttokansantuotteen kasvua.

Tämän julkaisun tarkoituksena on tarjota selkeitä malleja siihen, miten yhteiskuntamme voisi edistää ja mitata onnellisuutta ja hyvinvointia nykyistä paremmin. Kirjan kirjoittajat käsittelevät onnellisuuden ja talouden suhdetta eri näkökulmista.

Kirjan laajimmassa artikkelissa tilastotieteilijä Jukka Hoffrén esittelee laajasti konkreettisia mittarivaihtoehtoja bruttokansantuotteen kasvun mittaamiselle. Neljä muuta kirjoittajaa käsittelee onnellisuustaloutta ympäristön, tasa-arvon, yhteisöllisyyden ja yhteiskunnallisten hallintamekanismien kautta.

Katsoipa asiaa mistä näkökulmasta tahansa, on selvää, ettei nykyinen bruttokansantuotteen kasvattamiseen keskittyvä politiikka edistä ihmisten kokemaa onnellisuutta eikä ympäristön hyvinvointia. Tarvitaan uusia mittareita ja tavoitteita. Niitä tämä kirja pyrkii osaltaan tarjoamaan.

V.S.L.
VIHREÄ SIVISTYSLIITTO RY
GRÖNA BILDNINGSFÖRBUNDET RF

PULTTI

ISBN 978-952-5078-37-4